GEN YZ

Generácie budúcnosti

GEN YZ

Generácie budúcnosti

Autor: Viera Žúborová

Jazyková korektúra: Eva Szitásová

S finančnou podporou Spolkového ministerstva zahraničných vecí na základe rozhodnutia Nemeckého spolkového snemu.

Publikácia vychádza s podporou Nadácie Hannsa Seidela.

Bratislava Policy Institute – Nadácia Hannsa Seidela

Bratislava 2018

ISBN: 978-80-973236-0-8

OBSAH

Abstrakt 4

Zusammenfassung 7

Predhovor 11

Úvod 14

Politická socializácia mladých ľudí 18

Politická kultúra, angažovanosť a mladá generácia 25

Socializační agenti: učitelia mladej generácie 31

Politická kultúra, angažovanosť a mladá generácia 35

Mladá generácia a jej politické postoje 48

Generačný, generačná, generácia 53

Slovenská mládež očami výskumníkov 63

Apoliticky aktívna politická mládež 79

Hľadanie alternatív vládnutia 86

Média ako socializačný super agent mladých ľudí 96

Mladí ľudia a Západ? 106

Nová Generácia, nová budúcnosť? 116

Literatúra 122

O autorovi 135

Abstrakt

Štrukturálne zmeny v spoločnosti by mali byť vnímané ako prirodzený vývoj civilizácie, národa a komunity. Dôležitú úlohu v nich zohráva príchod nových generácií. Nepoznáme tak generáciu, ktorá by nezasiahla do štrukturálnej zmeny spoločnosti, či už výrazne alebo nie. Veľmi rozpačito však v súčasnosti vnímame mladú generáciu, ktorá čoraz viac začína pretvárať spoločnosť akú poznáme, a na akú sme boli zvyknutí. Zmeny prinášajúce súčasnými predstaviteľmi mladých ľudí do vnútra spoločnosti môžu mať zásadný vplyv na formu budúcich spoločností. Dovolím si tvrdiť, že to môže byť revolučná zmena. Či bude pozitívna alebo negatívna uvidíme o pár rokov.

A prečo by mali byť dané zmeny revolučné? Pretože súčasná generácia so sebou prináša odlišný pohľad na svet hodnôt a postojov. Táto mladá generácia vlastní tzv. tekutú identitu, ktorá jej umožňuje bez ideologickej záťaže prijímať rôzne názory, postoje a princípy. Vytvára si svoju vlastnú identitu bez toho, aby bola zaťažovaná ideologickými bariérami a načrieva do rôznych svetových ideí, ochutnáva rôzne stredové aj krajné názory ako by si vyberala zo švédskeho stola svetových ideológií a ideí bez zábran. Daná absencia ideologickej záťaže im umožňuje rýchle, flexibilné prispôsobenie sa aktuálnym spoločenským zmenám. Zároveň bez ideologických zábran narastá hrozba manipulácie a odklonu dôvery k tradičným inštitúciám, procesom a tradíciám. Tento kokteil namiešaný súčasnou generáciou je rôznorodný, charakterizovaný optimizmom a dôverou v samých seba. Aj názory mladých ľudí na rôznorodé spoločensko – politické otázky sú pestré.

Mladí ľudia vnímajú pozitívne členstvá Slovenska v jednotlivých strategických alianciách. Ich motivácia je síce podporovaná ekonomickou prosperitou, ktorá z týchto partnerstiev vyplýva. Otázka znie, je to postačujúce na budovanie budúcej európskej identity? Zrejme nieU mladých ľudí sa začínajú objavovať aj názory mimo tohto konzumného rámca. Mladí ľudia vnímajú Európsku úajniu ako dôležitú súčasť svojho života a začínajú ju čoraz viac chápať ako svojho garanta a ochráncu základných liberálnych práv, aj demokratického systému. Vnímajú ju ako cestu, ktorou by sa malo Slovensko približovať vyspelým krajinám západu a to nielen technologicky ale aj kultúrne. Názory a postoje smerom k NATO sú o čosi viac rozpačité. Mladí ľudia čoraz viac začínajú uprednostňovať neutralitu Slovenska v ideologickom boji Západ vs. Východ, ktorý vnímajú práve cez ich členstvo v NATO. Ich názory však nie sú odlišné od majoritnej spoločnosti a dokonca sú intenzívne prižívované vrcholovými politickými elitami Slovenskej republiky.

Mladí ľudia na Slovensku aj napriek tradičným stereotypom presadzovaným v spoločnosti sa zaujímajú o politiku – domácu i zahraničnú. Zároveň začínajú vytvárať virtuálne siete pričom odmietajú tradičnú formu zastupiteľskej demokracie. Uprednostňujú rôzne alternatívne formy združovania sa a participácie. V odbornej literatúre sa tento proces nazýva „networked individualizmus". V preklade to znamená, že postoje a identity ľudí, najmä mladých, už nie sú formované tradičnými socializačnými agentami – rodina, príbuzní, rovesníci, škola a práca – ale skôr tým akým spôsobom sa zúčastňujú a komunikujú na sociálnych sietiach.

Súčasné generácie mladých ľudí majú však niečo spoločné s prechádzajúcimi generáciami, hlavne s tou povojnou, a to ich vieru v samých seba a vo svoje schopnosti presadiť sa. Väčšina z nich verí, že je schopná ovplyvniť smerovanie svojej krajiny, aj napriek rôznych negatívnym udalostiam, ktoré sa stali za ostatné obdobie. Mladá generácia oproti tým ostatným začína žiť oveľa skôr samostatne, má progresívnejšie pohľady na svet a omnoho lepšie je schopná rozlišovať medzi svojim pracovným a súkromným životom a bezproblémov medzi nimi vie počas dňa opakovane prepínať. Táto publikácia odkrýva súčasné trendy, zmeny správania a potenciálne štrukturálne zmeny vo vnútri spoločnosti cez nastupujúce mladé generácie. Zároveň sa zameriava na ich politickú participáciu a angažovanosť. Odkrýva taktiež medzery vo výskume hodnotových orientácií mladých ľudí a ich postojom smerom k spoločenských a politickým udalostiam. Na záver publikácia vytvára priestor na polemiku o budúcich výskumoch v oblasti mládeže a mladej generácie, ktoré by sa mali čoraz viac zamerať na hodnotové orientácie mladých ľudí, na témy ako identita, sexualita a rod. Nie že by v súčasnosti tieto témy neboli zaradené do výskumov verejnej mienky, no sú uväznené v klasických stereotypoch národa a náboženstva.

Viera Žúborová

Autor publikácie

Martin Kastler

Regionálny vedúci a reprezentant Nadácie Hannsa Seidela pre strednú Európu

Zusammenfassung

Struktureller Wandel in der Gesellschaft sollte als natürliche Entwicklung von Zivilisation, Nation und Gemeinschaft wahrgenommen werden. Das Heranwachsen neuer Generationen spielt darin eine gewichtige Rolle. Wir kennen keine Generation, die keinerlei Auswirkung auf strukturelle Änderungen der Gesellschaft hätte, egal ob diese mehr oder weniger prägend war. Mit Verlegenheit verfolgen wir jedoch die heutige junge Generation, welche die Gesellschaft, so wie wir sie kennen und an sie gewohnt waren, immer mehr verwandelt. Die Änderungen, die von heutigen Vertretern junger Leute in die Gesellschaft eingebracht werden, können einen erheblichen Einfluss auf die Gestalt zukünftiger Gesellschaften haben. Ich erlaube mir zu behaupten, dass dies ein umwälzender Wandel sein kann. Ob es ein positiver oder negativer sein wird, das werden wir in einigen Jahren sehen.

Und warum sollte dieser Wandel umwälzend sein? Weil die heutige Generation eine ganz andere Sichtweise bezüglich ihrer Werte und Standpunkte mit sich bringt. Diese junge Generation besitzt eine sogenannte flüssige Identität, die es ihr möglich macht, verschiedene Meinungen, Standpunkte und Prinzipien ohne ideologischen Ballast aufzunehmen. Sie schafft ihre eigene Identität, ohne von ideologischen Barrieren belastet zu sein und schnuppert an diversen Weltideen, tastet sich durch verschiedene Positionen der Mitte bis zum äußersten Rand, als ob sie hemmungslos im breiten Angebot weltweiter Ideologien und Ideen herumstöbern und daraus auswählen würde. Das Nichtvorhandensein ideologischer Vorurteile ermöglicht es ihr, sich

rasch und flexibel an aktuelle gesellschaftliche Änderungen anzupassen. Ohne ideologische Hemmnisse wächst zugleich auch die Gefahr von Manipulation und Vertrauensverlust in traditionelle Institutionen, Prozesse und Traditionen. Dieser von der heutigen Generation gemischte Cocktail ist mannigfaltig und durch Optimismus und Vertrauen in sich selbst gekennzeichnet und die Meinungen junger Leute zu verschiedenen gesellschaftspolitischen Fragen sind ebenfalls vielfältig.

Die Mitgliedschaft der Slowakei in den einzelnen strategischen Allianzen wird von den Jungen positiv aufgenommen. Ihre Motivation ist zwar durch den aus diesen Partnerschaften hervorgehenden wirtschaftlichen Wohlstand gefördert, die Frage ist jedoch, ob dies für den Aufbau künftiger europäischer Identität ausreicht. Wohl nicht. Bei der Jugend kommen aber auch Meinungen außerhalb des erwähnten Konsumrahmens auf. Die jungen Leute nehmen die Europäische Union als wichtigen Teil ihres Lebens wahr und begreifen immer mehr, dass diese der Garant und Beschützer liberaler Grundrechte sowie des demokratischen Systems ist. Sie nehmen sie als Weg wahr, auf dem sich die Slowakei an entwickelte Länder des Westens nicht nur technologisch, sondern auch kulturell annähern sollte. Die Meinungen und Standpunkte zur NATO sind etwas verhaltener. Im ideologischen Duell West gegen Ost bevorzugen die Jungen immer mehr eine Neutralität der Slowakei und nehmen diesen Kampf über die Mitgliedschaft des Landes in der NATO wahr. Ihre Ansichten unterscheiden sich jedoch nicht erheblich von der Mehrheit der Gesellschaft, die sogar von den politischen Eliten der Slowakischen Republik intensiv genährt werden.

Trotz traditioneller Stereotype, die sich in der Gesellschaft breitmachen, interessieren sich junge Leute in der Slowakei für die Innen- als auch die internationale Politik. Zugleich fangen sie an, virtuelle Netze zu gründen und lehnen die traditionelle Form der repräsentativen Demokratie ab. Sie bevorzugen verschiedene alternative Formen von Gruppenbildungen und Partizipation. In der Fachliteratur wird dieser Prozess „networked individualism" genannt. Übersetzt heißt es, dass die Standpunkte und Identitäten der Leute, insbesondere der Jungen, nicht mehr durch traditionelle sozialisierende Agenten – Familie, Verwandte, Altersgenossen, Schule und Beruf geprägt werden – sondern eher dadurch, auf welche Weise sie in den Sozialnetzen partizipieren und kommunizieren.

Mit den früheren Generationen haben jedoch die Heutigen junger Leute doch etwas gemeinsam, vor allem mit der Nachkriegsgeneration, und das ist der Glaube an sich selbst, die eigenen Fähigkeiten sich durchzusetzen. Die meisten von ihnen glauben, imstande zu sein, die Ausrichtung ihres Landes beeinflussen zu können, auch trotz verschiedener negativer Ereignisse der letzten Zeit. Entgegen den anderen Generationen fängt die Junge viel früher an, selbstständig zu leben, hat progressivere Meinungen über die Welt und ist vielmehr imstande, zwischen dem beruflichen und dem Privatleben zu unterscheiden und wiederholt zwischen diesen am Tag umzuschalten.

Diese Publikation zeigt neue Trends auf, Verhaltensänderungen und den potenziellen Strukturwandel innerhalb der Gesellschaft durch die ankommenden jungen Generationen. Zugleich konzentriert sie sich auf deren politische Anteilnahme und Engagement. Gleichfalls enthüllt sie Lücken in der Erforschung der

Werteorientierung junger Leute hin zu gesellschaftlichen und politischen Ereignissen.

Abschließend schafft die Publikation Gelegenheit zur Debatte über die künftige Forschung im Bereich der Jugend und junger Generation, die sich zunehmend auf die Werteorientierung junger Leute konzentrieren sollte, auf Themen wie Identität, Sexualität und Gender. Nicht, dass diese Themen nicht in Meinungsumfragen auftauchen, sie sind jedoch in klassischen Stereotypen von Nation und Religion festgefahren.

Viera Žúborová

Autor der publikation

Martin Kastler

Repräsentant und Regionalleiter der Hanns-Seidel-Stiftung für Mitteleuropa

Predhovor

Mladá generácia bola vždy vnímaná ako tá, ktorá je svojimi postojmi radikálna, volajúca po zmene súčasného systému, procesov alebo postavenia v rámci spoločnosti. Mladá generácia bola vždy stredobodom pozornosti nielen v spoločenských a politických diskurzoch, ale aj vo vedných diskurzoch. Mladá generácia patrila, patrí a bude patriť do centra diania spoločensko - vedných disciplín. A čím viac sa bude meniť spoločnosť vplyvom rôznych externých a interných činiteľov, tým viac budeme vnímať rozdielnosť ďalších a ďalších mladých generácií v porovnaní so zvyškom segmentov v spoločnosti. Generačná priepasť tak bude čoraz viac zjavná a hmatateľná. Zmeny spoločnosti prichádzajú vždy s krízami a vyúsťujú do rôznych foriem správania sa, pretvorenia štruktúr či transformácie systémov a režimov. Tradičným ukazovateľom zmien v moderných demokratických krajinách sú slobodné a priame voľby, ktoré určujú budúce trendy v správaní sa politických aktérov a jednotlivcov v spoločnosti. Zároveň predpovedajú smery, akým spôsobom sa môže spoločnosť vyvíjať a akým spôsobom sa môže transformovať politický režim. Mladá generácia je v týchto procesoch taktiež braná ako určitý indikátor potenciálnych zmien v rámci politického a spoločenského vývoja. Jej správanie tak môže predpovedať budúci rozvoj alebo naopak úpadok spoločnosti a systému. Práve, preto narastá potreba citilivejšie vnímať zmeny správania sa súčasnej mladej generácie, ktorá je budúcou hybnou silou spoločenských a politických zmien.

Slovenská verejnosť začala citlivejšie vnímať budúcnosť spoločnosti a mladej generácie po marcovných parlamentných voľbách v roku 2016. Záujem o mladých ľudí prišiel ruka v ruke s príchodom fašistickej strany do parlamentu. Prečo? Podľa viacerých výskumov verejnej mienky 22% prvovoličov (18 – 21 rokov) a 10% voličov vo veku 22 – 39 rokov volilo práve ĽSNS. Zároveň z celkového počtu získaných hlasov pre ĽSNS bolo 14,3% z radov študentov. Spoločenský diskurz sa tak zmenil nielen smerom k mladým ľuďom, ale aj k inštitúciám a procesom, ktoré vplývajú na ich rozvoj a vzdelávanie. Kritické hlasy sa začali čoraz viac ozývať aj smerom k vzdelávaciemu systému, zlyhaniu výučby a k nízkym počtom hodín dejepisu. Kozmetickou úpravou reagujúcou na spoločenskú kritiku boli povinné exkurzie do koncentračných táborov. Problém však ostal aj naďalej neriešený a do verejného priestoru začali prenikať oprávnené otázky nielen smerom na mladú generáciu, ale aj na súčasný systém vzdelávania. Otázky sa týkali najmä ich názorov a postojov na členstvo v EÚ alebo NATO, na mieru ich tolerantnosti voči iným etnikám a sociálnym skupinám a na ich postoje k aktuálnemu politickému dianiu. Nadstavbou boli zároveň otázky týkajúce sa stavu slovenskej spoločnosti v kontexte globálnych výziev a globalizačných problémov, s ktorými sa boria viaceré moderné štáty.

Vydavatelia, Nadácia Hannsa Seidela (Mníchov) a Bratislavský inštitút pre politickú analýzu i autor tejto štúdie, chcú na základe analýzy doterajších výskumov mládeže a analýzy online prieskumu realizovaného na prelome mesiacov november - december 2017 prispieť k odhaleniu príčin premien hodnôt a orientácií mladých ľudí na Slovensku. Publikácia tak prináša nielen sumár doterajších výskumov realizovaných na segmente mladých ľudí, ale najmä

snahu prostredníctvom aktuálnych teoretických prístupov prispieť k širšiemu pochopeniu toho, čo sa momentálne deje v našej spoločnosti, a to najmä v segmente mladých ľudí. Publikácia sa zároveň zameriava na tú generáciu, ktorá o našom smerovaní bude rozhodovať v najbližších parlamentných voľbách v roku 2020 z pozície prvovoličov. Veríme, že závery z výskumu, ale aj analýza doterajších výsledkov a analýz prispejú k všeobecnému pohľadu na súčasnú generáciu mladých ľudí, ktorí čoraz častejšie začínajú byť objektom mediálnych a politických diskusií.

Úvod

Pojem mladá generácia je vnímaný veľmi rozpačito, hlavne v prípade jej uchopenia ako uceleného segmentu spoločnosti a stanovenia jasných definičných znakov a indikátorov, cez ktoré ju vieme charakterizovať a zaradiť. Určitá nejasnosť panuje aj medzi tými, ktorí sa venujú mladej generácii, či už ako objektu výskumu alebo ako objektu vzdelávania. Mladú generáciu vnímajú ako bezhodnotovú generáciu, generáciu bez zábran a bez morálnych a etických bariér a ako generáciu, ktorá považuje svoje práva a postavenie za samozrejmosť. Alebo naopak, vnímajú mladú generáciu ako tú, ktorá je stratená, ktorá sa hľadá a ktorá nedôveruje štandardným postupom, skupinám a inštitúciám, naopak vyhľadáva a presadzuje alternatívne formy participácie a inklinuje k alternatívnym formám politických hnutí. Obidva pohľady sú skôr negativistické a vyobrazujú súčasnú mladú generáciu v nie veľmi pozitívnych farbách. Možno by bolo vhodnejšie vnímať mladú generáciu cez jej miesto v súčasnom a budúcom politickom systéme, a to najmä smerom k jej politickej a občianskej participácii.

Nezhody vo vnímaní mladej generácie, ako spoločenského segmentu sú viditeľné aj pri uchopení a priradení vekového rozhrania. Rôzne organizácie, iniciatívy, dokonca aj niektoré štáty rozoznávajú rôzne vekové rozhrania generácie mladých ľudí. Generáciu mladých ľudí vnímajú na základe ich možnosti zapájať sa aktívne alebo pasívne do politického procesu. Spodná hranica tak vo väčšine prípadov začína vekom 18 rokov, ale aj pri tejto definícii existujú výnimky a každý štát má posunutú spodnú vekovú hranicu na inú úroveň. Podobne je vnímaná aj horná veková hranica tohto segmentu, kde taktiež absentuje zhoda. Preto sa vo

väčšine prípadov vekové rozhranie nepovažuje za smerodajné pri definovaní mladého človeka. Preferuje sa skôr všeobecná definícia mladých ľudí a mládeže, ktorá hovorí o tom, že je to veková skupina ľudí na rozmedzí medzi detskou závislosťou a dospelou nezávislosťou. Aj táto definícia nie je jednoznačná, najmä pre naše mamy, ktoré robia kompletný servis pre svoje deti už v adolescentnom veku. Existuje však viacero ustálených vekových rozhraní používajúcich sa na definovanie mladých ľudí, ktoré sa pohybujú v rozmedzí medzi 15 – 24 rokom narodenia. Samozrejme, definícia mladých ľudí sa mení vo vzťahu k okolnostiam, ktoré môžu byť demografického, sociálneho, politického alebo ekonomického charakteru (Africká Únia definuje mladých ľudí ako skupiny ľudí vo veku 15-35 rokov, UNICEF naopak definuje mladých ľudí ako skupinu ľudí do 18 rokov, WHO rozlišuje až tri kategórie, a to adolescenti vo vekovom rozmedzí 10 – 19 rokov, mladí ľudia vo vekovom rozmedzí 10 – 24 rokov a mládež 15 – 24 rokov).

Mladí ľudia ako spoločenský segment, sa stávajú pre nás výzvou, ktorá nekončí len pri ich vymedzení, metodologickom uchopení a vsadení do určitého vekové rozhrania. Mladí ľudia sú pre nás výzvou spoločenskou aj politickou. Výzva začína v tom okamihu, akonáhle sa snažíme pochopiť ich hodnoty, názory, požiadavky a očakávania, keďže všetky tieto ukazovatele boli formované, na rozdiel od starších generácií, počas veľkých transformačných zmien. Doteraz si niektorí z nás neuvedomujú, že tieto transformačné zmeny, ktoré v súčasnosti vnímame len cez technolotický pokrok, budú mať ďalekosiahle dôsledky na vývoj mladých ľudí a samotnú modernú spoločnosť v budúcnosti. Už len uvedomenie si faktu, že v roku 2006 bola sociálna sieť FACEBOOK vyhradená len pre malú skupinu študentov na amerických

kampusoch a YOUTUBE, ako multimediálny komunikačný kanál začal svoj príbeh len o rok skôr, sú ukazovateľmi toho, ako sa naša spoločnosť zmenila, a ako tieto technologické zmeny zasiahli do socializácie mladých ľudí, nevynímajúc ekonomickú krízu z roku 2007. Neuvedomujeme si, že mladí ľudia prešli tak zásadnými zmenami, že ich socializačný proces je úplne rozdielny od predchádzajúcich generácií, ktoré boli formované na základe iných a možno vzletnejších myšlienkach, akými sa formuje súčasná mladá generácia.

Svet sa zmenil a s ním aj mladí ľudia. Moderné technologické výdobytky považujú za samozrejmosť, prejavujú viac sebaľúbosti ako generácie pred nimi a všetko prispôsobujú výhradne svojmu prospechu a „bytiu mať sa dobre!". Zdá sa nám to ako príliš provokatívne a subjektívne tvrdenie? V prípade tvrdých dát, ktoré máme k dispozícii, vôbec. Keď v roku 2013 New York Times publikoval článok pod názvom „Me me me generation" názory a odozvy boli veľmi rozpačité. Faktom však bolo, že generácia tzv. „Post-millenials" je zahľadená omnoho viac do seba ako predchádzajúce generácie. Mladí ľudia sú tak omnoho viac predsvedčení o svojej výnimočnosti a veľkosti. Podľa americkej národnej štúdie mládeže a náboženstva až 60% mladých ľudí si myslí, že podľa ich úsudku sú schopní zvládnuť akúkoľvek situáciu.

Súčasná mladá generácie je vnímaná od čias tzv. „Baby boomers" ako najvzrušnejšia a najbezpečnejšia generácia za ostatné stáročia. A nie preto, že by ako „Baby Boomers" so sebou priniesla sociálnu revolúciu ani nie preto, že sa pokúšajú prevziať riadenie nad svojim osudom, vývojom, systémom, krajinou, ale preto, že vyrastajú bez konceptu riadenia. Inak je to s ich voľným časom a životným štýlom. Ich každodenné aktivity sú zaznamenávané na

sociálnych sieťach, vytvárajú si skupiny svojich nasledovateľov a obklopujú sa aplikáciami uľahčujúcimi prežiť nudnú každodennosť. Zároveň ich občianska angažovanosť a politická particpácia je na historických minimách, oproti predchádzajúcim generáciám. Anómia, pocity úzkosti a post-materializmus formujú správanie, postoje, názory a očakávania mladých ľudí. Globalizácia a internet zas docieľujú to, že mladá generácia naprieč celým svetom sa na seba podobá omnoho viac ako mnohé generácie pred ňou. Vytvára sa tak najväčší, unifikovaný a globálny segment novej sily, ktorý má pretvárať budúci svet. Ale, ako ho pretvorí?

Úvod k tejto knihe sa možno bude zdať trochu pesimistický a apokalyptický, no snahou je poukázať na možné štrukturálne zmeny v skupine mladých ľudí ako aj na zmeny ich správania sa a chápania seba ako jednotlivca v spoločnosti, tj. Spoločenského živočícha. Publikácia ponúkne rôznorodé pohľady na zmeny v správaní sa, vytvorí priestor aj na novodobé teoretické koncepty, cez ktoré sa riadi súčasný výskum mladých ľudí a na záver odprezentuje prieskum v rámci projektu „Aktívna mládež", ktorý bol realizovaný online na vzorke 1494 respondentov (stredoškolákov) vo veku 15 – 21 rokov. Prieskum sa zameral predovšetkým na ich vedomosti o politike, politickom dianí, mapoval názory k členstvu Slovenska v NATO ako aj názory na jednotlivých politických lídrov. V neposlednom rade sa zameral na aktuálne témy rezonujúce v spoločnosti ako otázky vhodnosti politického systému (demokracia vs. centralizmus) a využívanie moderných sociálnych sietí pri dohľadávaní informácií s politickým podtextom. Snahou vydavateľov a autorky bolo prezentovať kompaktný materiál, ktorý pojednáva o súčasných trendoch a premenách vo vnútri a v súčasnosti jednoliatej mladej generácie naprieč globálnym svetom.

Politická socializácia mladých ľudí

Za ostatné obdobia sa viacerí politológovia, ako aj sociológovia snažili nájsť všeobecnú dohodu o základných prvkoch demokracie, ktoré by boli považované za nevyhnutné, aby boli v demokratickom systéme aktívni a informovaní občania, ochotní zúčastňovať sa na demokratickom procese, podporovať a rozvíjať ho. Existovalo tak mnoho pohľadov na kritéria demokracií. Na jednej strane bol prúd autorov, zastúpený Joseph A. Schumpeterom, ktorý prezentoval tzv. model minimalistickej demokracie. Tento model vychádzal z volieb a vnímal pravidelne opakujúce sa voľby a striedanie politických elít ako dostatočné kritérium na definovanie demokratického systému. Ostatné kritéria, akými boli jednotlivé práva a povinnosti občanov, napríklad vo vzťahu k získavaniu informácií, predstavovali pre neho nadhodnotu. Na druhej strane stáli autori zastúpení Robertom A. Dahlom, ktorý bol vnímaný ako predstaviteľ maximalistického konceptu demokracie. Hovoril o ideálnom modely demokracie a demokracie v praxi nazývanej Polyarchia. Práve v Dahlovej polyarchii nájdeme základné predpoklady toho, aby sa z jednotlivca stal aktívny občan, ktorý pomáha dotvárať politickú kultúru a politický a spoločenský systém, v ktorom funguje. Dahl definuje päť základných kritérií demokracie v praxi, a to 1) efektívnu participáciu, 2) volebnú rovnosť, 3) pravidelný prístup k informáciám, 4) možnosť kontroly a 5) inkluzívnosť. Všetkých päť kritérií predpokladá aktívnu účasť občanov, ich dostatočný prístup k informáciám a ich ochotu participovať sa.

Je všeobecne známe, že niektoré skupiny ľudí (muži, vysokoškolsky vzdelaní občania) majú väčšiu pravdepodobnosť účasti na politike

než iné (ženy, osoby s nižším vzdelaním). A mladí ľudia patria do druhej kategórie. Mnohí autori snažiaci sa pochopiť nízku úroveň volebnej participácie považujú sociálno-ekonomické a rodové predispozície za kľúčové dôvody rozdielnosti v politickej účasti mladých ľudí (Coffe a Bolzendahl, 2010; Norris, Lovenduski a Campbell, 2004; Wolbrecht a Campbell, 2007; Verba, Schlozman a Brady, 1995; Nie 1996; Rosenstone a Hansen, 2003). Nemožno však popri týchto tézach zabudnúť na politickú socializáciu a tzv. socializačných agentov vplývajúcich na postoje, názory a očakávania mladých ľudí.

Existuje viacero definícií snažiacich sa charakterizovať politickú socializáciu, chápu ju ako proces, prostredníctvom ktorého ľudia získavajú postoje a správanie národa. Najstaršie definície politickej socializácie ju vnímajú ako:

a) sociálne vzdelávanie, čiže ako socializáciu vzťahujúcu sa na proces, pri ktorom mladý alebo nový člen skupiny / inštitúcie učením nadobúda svoje hodnoty, postoje a správanie (Hess a Torney, 1967, s. 6);
b) oblasť učenia sa, konkrétnejšie socializácia jednotlivca zameraná na štúdium spoločenských vzorov (Hyman, 1959, s. 25);
c) politická socializácia, ako proces učenia sa postojov a vzorcov správania sa cez socializačných agentov akými sú rodina, priatelia, spolužiaci, masmédia (Langton, 1969, s. 5);
d) politická socializácia ako proces, ktorým sa nové generácie začleňujú do politickej kultúry, učia sa poznatky, hodnoty a postoje, ktoré prispievajú k podpore politického systému (Gimpel, Lay a Schuknecht, 2003, s 13);

e) politická socializácia ako proces, ktorý pôsobí na úrovni jednotlivca ako aj spoločenstva, je chápaný ako kultúrny proces (Dawson a Prewitt, 1969, s. 13);

Pri porovnaní týchto definícii je jasné, že väčšina z nich nahliada na politickú socializáciu cez štyri zložky: politická socializácia je (1) proces učenia, prostredníctvom ktorého (2) sa jedinec (3) učí politickým postojom a správaniu, (4) cez vplývanie socializačných agentov. Hoci sa niekedy vyskytujú nepatrné rozdiely v znení, odkazujú na rovnaký proces získavania informácií o politickom systéme, a to na individuálnej (učiacej) a komunitnej (kultúrnej) úrovni. Politická socializácia je vnímaná ako proces učenia sa, ktorý má svoj začiatok ako aj svoj koniec, závislý na danom jednotlivcovi (občanovi), respektíve od doby kedy začne prijímať súbor politických orientácií. Postoje mladých ľudí sa môžu v procese politickej socializácie meniť, a to hlavne vplyvom socializačných agentov, ktorí nastupujú v rôznych fázach dospievania.

Zatiaľ, čo niektorí autori tvrdia, že politické postoje sa už vytvorili v predadolescentnom období (Hyman, 1959), iní tvrdia, že počet zdrojov politických postojov je mnoho a možno ich nájsť od ranného detstva až po dospelosť (Dawnsonm a Prewitt, 1969; James a James, 2004).

Politická socializácia je taktiež vnímaná z dvoch rozdielnych úrovní vplyvu, – a to z makroúrovne a mikroúrovne spoločenského (politického) systému. Na makroúrovni sa snažíme upriamiť svoju pozornosť na to, ako verejné orgány prenášajú svoje hodnoty, postoje, presvedčenia, názory a správanie k masovej spoločnosti. A na mikroúrovni zas na to, ako a prečo sa ľudia stávajú aktívnymi občanmi. Na makro-úrovni je politická socializácia chápaná ako prostriedok, pomocou ktorého politické subjekty vytvárajú

primerané normy a postupy pre občanov, obyvateľov a členov. Na tejto úrovni sú riešené otázky, ktoré sa zameriavajú na to, kde a ako ľudia rozvíjajú svoje politické orientácie, ktoré sú transformované do ústavných úrovní demokracií. Na mikro-úrovni je politická socializácia chápaná cez individuálnu úroveň, kedy vzorce správania ovplyvňujú aktivitu občanov v politickom systéme. V dôsledku politickej socializácie tak jednotlivci nadobúdajú vedomosti o politickom systéme a o jeho fungovaní, tvoria politické hodnoty a identitu spoločnosti a aktívne alebo pasívne sa zúčastňujú na politickom a občianskom živote.

Politická socializácia je štruktúrovaná a dá sa rozdeliť do dvoch doplnkových fáz. V prvej fáze dieťa vníma a prevezme svoje postavenie vo svete a v spoločnosti ako aj ich hlavné črty. V sekundárnej fáze dospelí príjímajú a osvojujú si pravidlá, návyky a normy v systéme. V minulosti prvá fáza bola pôvodne jediná, ktorá zaujímala pozornosť vedcov. Hlavnou tézou bolo, že rovnako, ako pri rozvoji osobnosti aj politické postoje sa objavujú už v detstve a postupom času sa kryštalizujú. Rodina sa považuje za hlavného sprostredkovateľa socializácie, posilňuje občianske postoje cez podporu sebavedomia alebo poskytnutia priestoru na prejavenie sa vo verejnom priestore.

V súčasnosti je však proces politickej socializácie v kríze, konštatujú to aj viacerí autori a empirické výskumy za posledné roky. Potvrdzujú, že vzťah medzi mladými ľuďmi a inštitucionalizovanými politickými subjektami (inštitúciami, stranami a autoritami) je v kríze. Síce vždy platila téza, že straníctvo, pridruženosť k strane alebo straníckym ideám išli ruka v ruke s vekom, a tak identifikácia so stranou mala tendenciu rásť starnutím generácie. Napriek tejto téze sa mladí ľudia začínajú

čoraz viac vyhýbať tradičnej straníckej politike (Dalton, 2002, s. 31). Kanály medzi mladými ľuďmi a stranami na prijímanie politických správ sa začínajú strácať a členská základňa v podobe mladých straníkov je na pokraji vymiznutia. Neexistuje však konsezus v otázke, ako by mali byť tieto trendy interpretované. Niektorí autori považujú tieto trendy za prirodzenú súčasť transformácie sa spoločnosti a za prejav všeobecného trendu, ktorý smeruje k menej angažovaným občanom. Podľa týchto autorov ľudia nemajú len menší záujem o hlasovanie a stranícku politiku, ale taktiež čoraz menej klesá ich miera zapájania sa do rôznych iných foriem občianskej angažovanosti a sú čoraz viac nedôverčiví voči politickým inštitúciám a ich vlastným spoluobčanom. Putnam (2000) napríklad tvrdí, že generačná výmena je jedným z kľúčových mechanizmov vysvetľujúcich pokles sociálneho kapitálu.

V ostrom kontraste s touto pesimistickou líniou si iní autori myslia, že toto je prirodzený a nateraz jednostranný vývoj v politickej socializácii. Napätý vzťah medzi mladými ľuďmi a politickými inštitúciami by nemal automaticky znamenať, že mladí ľudia strácajú záujem o politiky a veci verejné. Mladí ľudia skôr uprednostňujú neformálnejšie spôsoby účasti na politike, podporujú tie, ktoré omnoho viac súvisia s ich životným štýlom, uprednostňujú voľné formy občianskej angažovanosti.

Aj napriek tomu, že existuje nespočetné množstvo štúdií zaoberajúcich sa politickou socializáciou mladých ľudí absentujú tie, ktoré sa snažia odkryť vplyv rôznorodých činiteľov a subjektov na proces socializácie. Doterajší výskum sa dominantne zameral na štúdium veľmi obmedzeného počtu socializačných agentov, o ktorých predpokladal, že majú významný vplyv na politický

proces učenia. Zároveň sú však všetky dôležité skupiny socializačných agentov skúmané separátne, čím však umelo vytvárame obraz, že sa navzájom neprekrývajú a neovplyvňujú, čo je pravý opak. Vo všeobecnosti platí, že socializační agenti sú počas procesu socializácie dôležití, a to nielen pre stabilitu, ale aj životaschopnosť politického systému. Zároveň samotný politický systém je závislý na spätnej väzbe od svojich občanov či už vo forme podpory alebo kritiky. Z časti je tento proces sprostredkovaný aj socializačnými agentmi, ktorí mládež učia akceptovať alebo neakceptovať systém, v ktorom sa rozvíjajú. Tradiční socializační agenti sú tak v tomto smere chápaní ako sprostredkovatelia noriem, hodnôt a postojov z politického systému smerom k mladej generácii.

Ak premýšľame o mechanizmoch politickej socializácie je potrebné vnímať socializáciu ako určitý typ preferencie, v našom prípade je to typ politickej preferencie. Naše preferencie sú dotvárané počas celého nášho dospievania. Naše názory, identita a správanie je vytvárané počas nášho detstva a vrcholí v období dospievania. O politickom svete sa učíme neustále a sme vystavovaní informáciám o rôznych politických ideách. Inými slovami povedané, každá skúsenosť, rozhovor a informácie sa ukladajú do nášho správania až do momentu, kedy začínajú naše postoje, názory a idey byť stabilnou súčasťou nás - občanov politického systému v ktorom žijeme. Politickú socializáciu môžeme vnímať aj ako mechanizmus formovania osobných návykov smerom k politickému systému, skúma sa to najmä vo vzťahu k volebnej účasti jednotlivcov. Predpokladá sa tak, že svoj zvyk hlasovať alebo nehlasovať sa vytvára v ranných fázach nášho dospievania. Následne to postupom času potvrdzujeme politickým vzdelávaním a formuláciou svojich preferencií. Stáva sa z nás buď aktívny

občan, ktorý využíva svoje volebné právo alebo naopak nevolič. To však automaticky neznamená, že z aktívneho občana sa nestane občan pasívny, ak jeho návyky, ktoré dlhodobo budoval sú narušené niečím, čo zasiahne do jeho každodenného života (strata práce, rodiny, problémy so zdravím, sociálne vylúčenie a podobne).

Politická socializácia je tak oprávnene vnímaná aj ako neustály proces učenia sa, ktorý kombinuje viaceré aspekty individuálneho správania sa so sociálnym prostredím, ktoré nás obklopuje. Politická socializácia je tak priamo napojená na politickú angažovanosť, ktorej sa budem venovať v ďalšej kapitole. Politická angažovanosť je týmto spôsobom chápaná ako centrálny prvok demokratickej spoločnosti a hnacím prvkom jednotlivcov smerom k ich samotnej participácii. Inými slovami povedané, miera dôvery / viery v politiku a demokraciu súvisí s účasťou / neúčasťou jednotlivcov na aktivitách komunity, spoločnosti a politických subjektov. Informovanosť, motivácia a ochota sa stávajú indikátormi úspešnosti smerom k aktívnej participácii na politickom živote.

Politická socializácia ako objekt skúmania

Výskumy venujúce sa politickej socializácii začali postupne narastať na konci 50 – tych rokoch 20. storočia a boli často spájané so zmenou vnímania jednotlivca, jeho postavenia v spoločnosti a zmenou jeho správania. V rámci tohto obdobia sa kládol dôraz na tézu, že politické správanie je vlastne naučené správanie, ktoré bolo dovŕšené 21. rokom života mladého človeka. Povedomie o politike a participácii tak bolo priamo spájané s dovŕšením dospelosti. V ďalších obdobiach sa výskumy zameriavali najmä na tzv. „pre-cursieve" formy politických postojov a správania. Autori začali vnímať aj nepriame formy ovplyvňovania smerom k politickej socializácii, akými boli „rešpektovanie svojej krajiny" cez identifikáciu sa s jej symbolmi. Výskumy v tom období zaznamenali, že patriotizmus bol naučený už v skoršom veku, ako bolo predpokladané, ale deti boli schopné vnímať rozdielnosť medzi svojou a „cudzími" krajinami (Jahoda, 1963), ako aj rasovú rôznorodosť (Stevenson a Stuar, 1958) či artikuláciu detských postojov smerom k politickým stranám (Easton a Dennis, 1969).

Autori sa zároveň zhodujú na tom, že k politickej socializácii, ako k objektu skúmania musíme pristupovať veľmi opatrne a mať na pamäti skutočnosť, že postoje a individuálne správanie sú v neustálom kolobehu zmeny naprieč celého života, a že niektoré naučené postupy správania v skoršom veku nemusia mať žiadne dôsledky v dospelosti alebo naopak môžu mať dôsledky fatálne. Perióda, kde sú naše postoje a správanie najčastejšie ovplyvnené je proces dospievania. Vedci ju charakterizujú ako „periódu maximálnej zmeny", kedy sa počas dospievania, vo veku 14 – 20 rokov, mladý človek stáva najzraniteľnejším. Jeho politické postoje

a politická orientácia je najslabšia a zároveň najnáchylnejšia k zmene. Mladý človek je v tomto období veľmi citlivý na vonkajšie vplyvy, ktoré formulujú jeho politické správanie, orientáciu a myslenie (Krosnick a Alwin, 1989). Autori zdôvodňujú krehkosť povahy mladého človeka prostredníctvom dvoch dôvodov. Tým prvým je obdobie dospievania, kedy nastávajú mimoriadne psychologické a sociálne zmeny. Druhým dôvodom je fakt, že naša spoločnosť sa práve v tomto období dospievania snaží vzdelávať mládež, a to aj smerom k občianskej participácii.

Politická socializácia sa uskutočňuje v dvoch základných fázach. V prvej fáze – primárna socializácia – dieťa začína spoznávať a vnímať svet a spoločnosť očami svojich rodičov, začína si vytvárať identické postoje a názory na svet. V druhej fáze – sekundárna socializácia – sa mladí ľudia už učia, osvojujú si inštitúcie, poriadok, normy, zvyky v sociálnom a politickom kontexte (Beerger, Luckmann, 1967). Prvá fáza je pre výskum kľúčová, pretože práve táto fáza vytvára základné predispozície toho, ako sa bude mladý človek správať. V primárnej fáze sa vytvárajú postoje, ktoré sú hierarchicky organizované a rezistentné voči zmene. Druhá fáza je pre výskum zaujímavejšia, keďže v tejto fáze na mladého človeka už pôsobí spoločnosť a iní socializační agenti.

Ďalšie delenie politickej socializácie na fázy vychádzalo z chápania politických autorít, respektíve sa snažilo objasniť akým spôsobom sa jednotlivci stávajú politicky aktívnymi občanmi. Easton a Dennis (1969, 1973) definujú štyri fázy transformácie mladého človeka na politicky aktívneho, a to:

a) uznanie autority cez konkrétne individuálne príklady – rodina, policajt, prezident a podobne. V tejto fáze si

začínajú mladí ľudia uvedomovať, že existujú aj iné autority, ako je škola a rodina, nastáva fáza politizácie.

b) chápanie rozdielu medzi rôznymi formami autority (verejná, štátna, privátna) alebo tzv. personalizácia politiky, kedy sa politická strana prihovára k potenciálnym / budúcim voličom cez konkrétnych politikov.

c) uznanie legitimity (parlament, politické strany, súdy), tretia fáza je nazývaná aj „idealizácia", kedy mladí ľudia personifikujú autoritu cez názory autority, berú ich ako asistujúce pri chápaní politiky.

d) chápanie rozdielu medzi politickými inštitúciami a osobami zapojenými do politických aktivít, posledná fáza nazývaná „inštitucionalizácia", kedy samotné deti začínajú inštitucionalizovať politikov a začínajú ich oddeľovať od bežných ľudí.

Teórie zaoberajúce sa politickou socializáciou sa snažia objasniť jednotlivé procesy prebiehajúce počas nej, a to najmä v kontexte politických noriem a politickej orientácie. Staršie politicko-socializačné teórie sa snažili zamerať na kapacitu detí pri schopnosti rozoznávať symboly a normy, vrátane obľúbenosti politických strán, národa a lídrov. Vychádzali z premisy, že politické vzdelávanie je relatívne trvalé, rezisentné k zmenám počas dospievania. Autori sa tak domnievali, že politická orientácia nadobudnutá v detstve ostáva rezistentná a rozvíja sa len v medziach daných politických názoroch. Normy, hodnoty a postoje nadobudnuté v detstve tak podľa autorov pôsobia ako filter v kontexte politickej orientácie a identity (štrukturálny prístup).

Schéma č. 1: Model politickej socializácie (štrukturálny prístup)

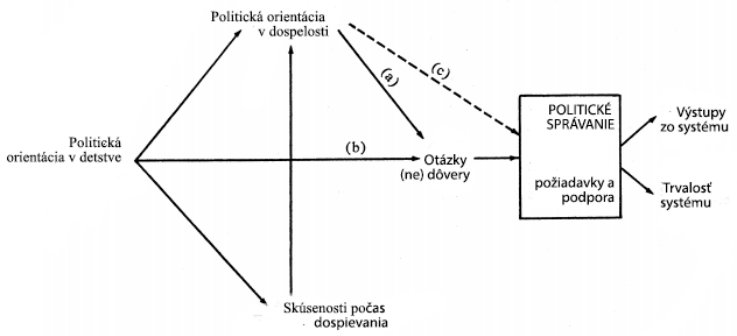

Zdroj: Donald D. Searing, Joel J. Schwartz, Alden E. Lind: 1976

Pokiaľ sa v minulosti pri výskume politickej socializácie kládol dôraz na makro úroveň systému, v súčasnosti sa autori zameriavajú na individuálne postoje jednotlivcov a ich hodnoty, názory a postoje, chápanie politiky, chápanie autority a podobne. V ostatných rokoch tak nastal rozkvet rôznych teórií, princípov a modelov študujúcich politickú socializáciu mládeže / mladých ľudí. Ja osobne sa prikláňam možno k jednému z najzložitejších, ale aj najprepracovanejších modelov politickej socializácie od profesorky Judith Torney-Purta. Jej model inšpirovaný psychologickou teóriou (od Brongebrennera, 1988), sa snaží uchopiť politickú socializáciu cez rôzne odlišnosti spoločnosti, kde ju analyzujeme. Model tak reaguje na rôzne odlišnosti štátov, spoločností, ktoré môžu mať zásadný vplyv na politickú socializáciu jednotlivcov v krajine, od historických odlišností, od odlišností na úrovni vzdelávania alebo na úrovniach sociálnych, náboženských a podobne. Model tak spája obidve úrovne štúdie politickej socializácie, a to makroúroveň

(inštitúcie, procesy, politické – ekonomické – vzdelávacie – náboženské hodnoty) a mikroúroveň (socializační agenti).

Schéma č. 2: Torney-Purta Model politickej socializácie

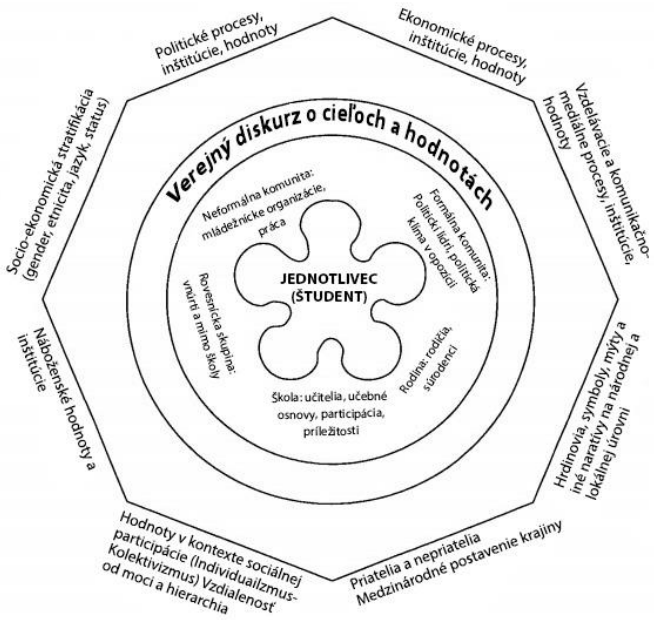

Zdroj: Torney – Purta et. Al: 1999, p. 19

Torney-Purta Model vníma socializáciu cez rôznorodé činitele vplývajúce na jednotlivca v socializačnom procese. Vo vnútornom kruhu na politickú socializáciu jednotlivca pôsobia rôzni socializační agenti. Vplývajú na jeho rozhodovanie, správanie a postavenie. Na makroúrovni – vonkajší osemuhoľník – pôsobia na proces politickej socializácie inštitúcie, procesy a hodnoty v kontexte politiky,

ekonomiky, vzdelávania, náboženstva, sociálnej stratifikácie, rôznych symbolov a medzinárodného postavenia krajiny. Komplexnosť tohto modelu mu umožňuje komparatívnu výhodu, oproti iným modelom politickej socializácie, ktoré pozabúdajú na rôznorodé činitele, ktoré priamo alebo nepriamo pôsobia na správanie sa jednotlivca v systéme.

Socializační agenti: učitelia mladej generácie

Už viackrát sme definovali politickú socializáciu ako proces učenia sa hodnotám, postojom, názorom a normám na makroúrovni ako aj mikroúrovni politického systému a spoločnosti. Nespomenuli sme však tzv. učiteľov politickej socializácie, ktorí zasahujú do nášho procesu učenia sa byť občanom štátu, nazývame ich socializační agenti. Socializační agenti vstupujú a vplývajú na občiansku a politickú angažovanosť mladých ľudí, vytvárajú predpoklady pre formovanie ich základných hodnôt, postojov a každodenných aktivít, z ktorých následne vyplývajú aj záväzky.

Často sa hovorí, že rodičia a ich presvedčenia, hodnoty a politické správanie, majú silný a možno až najsilnejší vplyv na politickú socializáciu ich detí, vrátane vytvárania ich neskorších názorov a hodnôt v období dospelosti. Tak, ako som konštatovala už vyššie, politická účasť je formovaná na rôznych úrovniach dospievania. Väčšina mladých ľudí začína svoje učenie o politike od svojich rodičov, čím robí z rodiny dôležité miesto politickej socializácie. Existujú viaceré tézy, ktoré vstupujú do socializačného procesu mladých ľudí cez svojich rodičov. Viacerí autori hovoria, že úspešná politická socializácia v rodine je ovplyvnená aj ekonomickým blahobytom samotnej rodiny. Hospodárska a sociálna vylúčenosť je vnímaná ako bariéra proti politickej účasti mladých ľudí. Na to, aby bola úspešná je potrebné splniť niektoré základné potreby ako bývanie, zdravie, oblečenie, výživa, vzdelávanie, zamestnanosť a podobne. Príjmová nerovnosť podľa autorov môže mať vplyv na rozdielnu úroveň účasti mladých ľudí na politickej angažovanosti. Samozrejme je potrebné vnímať aj postavenie rodičov v spoločnosti, ktoré taktiež môže vplývať na následnú socializáciu

ich detí. Inými slovami povedané, treba mať na pamäti aj ich sociálne postavenie či ich vylúčenie zo spoločnosti. Zároveň výskumy potvrdili, že pokiaľ sa rodičia rozprávajú so svojimi deťmi o politike, berú ich do volebných miestností, či ich podporujú v rôznych aktivitách zameraných na politickú angažovanosť, ich informovanosť, ako aj vedomosti o politike rastú. Z toho vyplýva, že podpora občianskej angažovanosti už od mladého veku vytvára účinný spôsob podpory hlasovania a politickej účasti v neskoršom veku.

Faktom však zostáva, že rodičia majú zásadný vplyv na rozvoj politickej orientácie svojich detí, autori zaoberajúci sa politickou socializáciou hovoria o dvoch spôsobom socializácie. Po prvé, politická socializácia detí je priamo ovplyvňovaná rodičmi, a to cez ich osobné charakteristiky rodinného života. Inými slovami povedané, rodičia, ktorí sú sami aktívnymi občanmi, pozitívne podporujú občiansku orientáciu svojich detí a zároveň stimulujú ich angažovanosť v politike. Rodičia tak deťom poskytujú konzistentné signály smerom k politickému prostrediu, čím dopomáhajú dotvárať ich politickú orientáciu. Druhým spôsobom akým rodičia vplývajú na politickú orientáciu svojich detí je ich postavenie v spoločnosti, respektíve ich sociálny status. Predpokladá sa, že rodičia s vyšším sociálnym statusom budú mať deti s vyšším vzdelaním. Sociálny status rodičov tak nepriamo podporuje občianske postoje detí a dotvára ich záujmy a poznatky (Verba, Schlozman a Burns, 2005).

V ostatných rokoch však má dominantná úloha rodičov v procese politickej socializácie ich detí štrbiny. Viacero výskumov spochybnilo ich dominantné postavenie. Zároveň sa ukázalo, že socializácia prostredníctvom rodičov úzko súvisí s ich mierou

politizácie. Ak majú deti politicky angažovaných rodičov môžu na nich častejšie prenášať ich vlastnú politickú orientáciu.

Tabuľka č. 1: Proces politickej socializácie

Fáza	Socializačný agent	Ako ich merať?
Politická angažovanosť	Individuálna	Záujem o politiku Vnímanie občianstva
Primárna socializácia	Rodina / rodičia	Záujem o politiku zo strany rodičov Diskusie o politike
Sekundárna socializácia	Škola, médiá	Diskusie o politike v škole Využívanie médií
Politická participácia	Individuálna, komunita, škola	Participácia v komunite Participácia v škole

Zdroj: vlastné spracovanie

Individualizácia spoločnosti nepriamo vplýva aj na politickú socializáciu mladých ľudí, tí sa začínajú čoraz viac obracať smerom ku svojim rovesníkom, s ktorými zdieľajú rovnaké postoje a názory na svet a vnímajú ich ako garanciu svojej mobilizácie a občianskej angažovanosti. Mladí ľudia sa čoraz viac mobilizujú vo vytvorených sieťach (často pomocou internetu), kde zdieľajú svoje osobné a kultúrne záujmy. Vytvárajú tak živnú pôdu pre vzájomné interakcie medzi sebou.

Ako som už viackrát napísala, politická socializácia je proces učenia sa, a tak politické vzdelávanie je jadrom politickej účasti. A slobodné politické vzdelávanie (na formálnej ako aj na neformálnej úrovni) je vnímané ako predpoklad modernej a demokratickej spoločnosti a vyššej úrovne politickej angažovanosti. Pravdepodobne najväčším aktérom v socializačnom procese sú školy a formálne vzdelávanie, čo však automaticky neznamená, že občianske a politické vzdelávanie v škole je účinné pri podpore súčasnej alebo budúcej účasti mládeže.

I keď úloha škôl je v socializačnom procese stále nejasná, samotní autori jej prisudzujú dôležité miesto. Jednou z úloh škôl je sprostredkovanie miesta na interakciu a diskusiu študentov a učiteľov. Mladí ľudia – študenti tak majú možnosť podieľať sa na medzinárodných projektoch, ktoré im dávajú priestor formovať ich názor, majú možnosť podieľať sa na mimoškolských aktivitách a zvyšovať svoj zvyk – angažovanosť. Politická socializácia sa prenáša diskusiou, komunikáciou a zdieľaním informácií, čo sú vlastne definičné prvky samotných médií. A tak nie je pochýb, že média sú tradične vnímané ako socializačný agent. Príchodom internetu a sociálnych médií ich úloha vzrastá. Úloha médií, ako socializačného agenta bude detailne rozobraná v samostatnej kapitole. Posledným socializačným agentom, ktorý nepatrí do kategórie „tradičný" a začal byť vnímaný len posledné roky, sú politické udalosti. Politická klíma, v ktorej mladí dospievajúci občania vyrastajú, vplýva na ich politickú socializáciu chtiac nechtiac. Samotné voľby sa môžu stať impulzom v správaní mladých ľudí. Podľa viacerých autorov (Smets a Neundorf, 2014; Schuman a Corning, 2012) je politické prostredie schopné ovplyvniť politickú socializáciu mladých ľudí a prejaviť sa v neskoršom živote (zúčastnenie sa masívnych protestov a spoločenských demonštrácií, zapojenie národného štátu do vojenskej intervencie, vražda žurnalistu, teroristický útok na spoločnosť atď).

Politická kultúra, angažovanosť a mladá generácia

Existuje množstvo odbornej literatúry definujúcej termín „politická kultúra". Bez toho, aby som išla do hĺbky pri charakterizácii tohto problému a použila na to komplexné teoretické tézy (Almond a Verba, 1980), môžeme politickú kultúru definovať ako „súbor postojov, názorov a pocitov, ktoré dávajú zmysel a poradie politickému procesu a poskytujú základné predpoklady a pravidlá, ktoré riadia správanie v politickom systéme" (International Encyclopedia of Social Sciences, New York, Macmillan, 1968, vol. 12, s. 218). Ide o systém viery a hodnôt, ktoré pomáhajú ľuďom premýšľať o spoločnostiach a odpovedať si na otázky týkajúce sa postavenia jednotlivcov v systéme, riadenia spoločnosti, spôsobu ich organizácie, úlohe občana v spoločnosti a väzieb medzi občanmi a systémom. Aj samotné politické systémy sú čiastočne závislé od politickej kultúry krajiny, respektíve existujú vo vzájomnej závislosti. A každá zmena politickej kultúry je veľmi dôležitá a rozhodujúca pre budúcnosť občianskej spoločnosti. Posledné desaťročia v kontexte politickej kultúry sú označované ako prechodové, sprevádzané zmenou samotnej politickej kultúry. Zmena politickej kultúry je viditeľná najmä v spoločenskom segmente mladej generácie, ktorá sa čoraz viac stáva autonómna pri rozvíjaní vlastných hodnôt a noriem. Tie sa však čoraz viac začínajú odchyľovať od tradičných, inštitucionalizovaných noriem správania a hodnotových systémov (Ester, Halman, 1993). Proces individualizácie je viditeľný hlavne vo vyspelých demokratických spoločnostiach a týka sa všetkých aspektov života.

Predpokladá sa, že v individualizujúcej spoločnosti prejavujú ľudia vyšší záujem o spoločnosť a politické dianie. Zároveň nárast vzdelania v ostatných rokoch by mal viesť k tomu, že mladá generácia ktorá je individualistická a vzdelaná mala by mať vyššiu úroveň záujmu o politiku a lepšie objektívne schopnosti smerom k politickému dianiu. Mnohí pozorovatelia, komentátori však pri tejto téze zostávajú skeptickí, a to najmä s úrovňou vedomostí mladých ľudí o politickom procese. Taktiež v individualizovanej spoločnosti nemá hlasovanie ten istý význam ako v spoločnosti, v ktorej vše objímajúce skupiny určujú vaše názory a presvedčenia. Hlasovanie už nie je vnímané ako povinnosť a dokonca už ani ako právo. V individualizujúcej sa spoločnosti sú politické elity skôr kritizované a politická kultúra je menej prispôsobivá. To núti aj samotných politických aktérov k vnútorným zmenách svojich straníckych štruktúr a komunikácie.

Všetky tieto zmeny otvárajú nové vzťahy medzi rôznymi aktérmi, dimenziami politickej kultúry. Zatiaľ, čo v minulosti často prebiehali rôzne politické aktivity a politizácia a participácia boli na rovnakej úrovni, v súčasnosti je trend odlišný, ak hovoríme o mladej generácii. Na individuálnej úrovni je práve u mladých ľudí viditeľný paradox, kedy politizácia rastie, ale klesá participácia. Treba si však uvedomiť, že pokles je vnímaný hlavne v tradičných hraniciach politického procesu. Práve súčasná mladá generácia predstavuje zlomový bod v chápaní zmeny politickej kultúry. Inými slovami povedané, politická kultúra (ako aj samotná kultúra spoločnosti) nie je úplne trvalá, pevná a zmrazená v určitom bode. Rýchlosť prípadných zmien je závislá od mnohých faktorov. Zmeny v politickej kultúre sú prevažne sprevádzané generačnou zmenou a momentálne všetky analýzy, výsledky štúdií a výskumov svedčia

o tom, že by sa malo jednať o generácie, ktoré už sú alebo čoskoro budú politicky aktívnymi (Millennials and post-Millennials).

Kľúčové problémy týkajúce sa budúcich výhľadov o vývoji politickej kultúry v liberálnych demokraciách sú zamerané na napätie a rozdiely medzi všeobecným chápaním demokracie mladých ľudí a ich vlastnými praktikami súvisiacimi s demokratickými inštitúciami, ktoré vyvolávajú otázku potreby zmeny v spôsoboch akými politická inštitúcia a mladí občania komunikujú. Hlavné obavy vyjadrené v odbornej literatúre a vo výskumoch možno zhrnúť takto:

1) Rozpor medzi vierou mladých ľudí v demokratické hodnoty a celkovou koncepciou demokracie (zameriavajúc sa na základnú úlohu volieb) vrátane klesajúcej viery smerom ku klasickej zastupiteľskej demokracie v praxi;
2) Pokles tradičných foriem demokratickej účasti a zvyšovanie politických a občianskych aktivít nevolebného charakteru, založených na sieťovaní a previazanosti, vyžadujúcich náročnejšie zdroje, a teda menej rovnocenné;
3) Zvyšovanie polarizácie mladých ľudí a zároveň ich marginalizácia v súlade s politickou a občianskou účasťou. Vyššie nároky do politického zapojenia môžu tak nepriamo viesť k tomu, že menej vzdelaní, sociálne a ekonomicky menej prospešní občania prestávajú vykonávať demokratické aktivity úplne.

Pre zámer tejto publikácie som nasledujúce štúdie a zistenia v tejto oblasti rozčlenila podľa spomenutých kľúčových problémov, ktoré sú taktiež navzájom prepojené, pričom základom je politická angažovanosť. Práve tá je chápaná ako súbor aktivít zameraných

na ovplyvnenie činnosti vlády tým, že jednotlivec (občan) priamo prispieva k politickému procesu alebo vyberá ľudí (zastupiteľov), ktorí tieto politiky vytvárajú (Verba, 1995). Demokratická účasť tak môže byť vymedzená buď v úzkom slova zmysle ako metóda voľby kompetentných lídrov – tzv. Schumpeterov minimalistický model demokracie (Schumpeter, 1973) alebo v širšom slova zmysle ako hodnota účasti občanov v organizáciách občianskej spoločnosti a spoločenských hnutiach, účasť študentov na riadení škôl a univerzít, účasť pracovníkov v profesionálnych organizáciách ako aj demokratická účasť v rodinnom zväzku (Cammaerts, 2017, s. 647).

1. Rozdiely medzi ideálom demokracie a percepciou mladých ľudí smerom k demokracii v praxi

Apatia a odcudzenie mladých ľudí vo vzťahu k zastupiteľskej demokracii boli najčastejšie skloňovanými termínmi mnohých komentátorov a politikov. Na to, aby sme pochopili hlavný dôvod demokratickej neúčasti mladých ľudí na tradičných formách zastupiteľskej demokracie treba vnímať rozpor medzi vierou mladých ľudí v demokratické hodnoty a súčasne prax reprezentatívnej demokracie.

Kvalitatívne štúdie v európskych krajinách za ostatné roky ukázali, že mladí ľudia vnímajú demokraciu ako spravodlivý a zdravý princíp organizácie spoločnosti a vo väčšine prípadov ju uprednostňujú. Avšak mladí ľudia majú tendenciu byť zároveň radikálnejší, menej diplomatickí a majú veľký záujem zabezpečiť, aby sa veci robili jasne a podrobne a hlavne v súlade so svojimi záujmami a zásadami (Rossi, 2009). Vyjadrujú tak základný rozpor medzi ideálnym a skutočným životom v liberálnych demokraciách. Tento

rozpor medzi kritickými postojmi mladej generácie a vysokými ideálmi sa nazýva aj demokratickým paradoxom (Pattie, 2004). Poznáme to, aj z iných vzťahov alebo osobných interakcií, že po vysokých ideáloch prichádza dezilúzia, v tomto prípade v „reálnu politiku a politický výkon". Niektorí mladí ľudia reagujú tak, že sa stiahnu a prestanú sa sebarealizovať v rámci občianskej spoločnosti alebo vyhľadávajú nové formy účasti a sebavyjadrenia.

Niektorí autori reagujú na tieto trendy vznikom nových pomenovaní politických identít ako „odborní občania" alebo „každodenní tvorcovia" (Bang a Sorense, 1999), ktorých politická angažovanosť sa nezaoberá štátom, ale budovaním reflexívnych politických komunít. Kým „odborní občania", ako ich definuje Bang (2004), sú takí jednotlivci, ktorí sa aktívne zapájajú do chodu rôznorodých organizácií v rámci štátneho, súkromného a neziskového sektora. Sú vnímaní ako noví odborníci, ktorí využívajú reprezentatívne a participatívne prvky politiky, využívajú svoje skúsenosti na ovplyvňovanie ostatných a budovanie strategických sietí. Naopak, každodenní tvorcovia sa objavujú ako odpoveď na expertov občanov. Nezúčastňujú sa na politickom dianí, skôr prefererujú lokálne iniciatívy a rozvíjajú, uplatňujú sa v konkrétnej akcii. Preferujú tak skôr politickú angažovanosť, ktorá je na miestnej úrovni, ich aktivity sú oveľa spontánnejšie a zároveň menej jasné (Bang, 2004, p. 8). Už na základe tejto definície nám je jasné, do ktorej kategórie môže patriť súčasná mladá generácia. Je oveľa pravdepodobnejšie, že sú každodennými tvorcami, než aby sa podieľali na tradičnom politickom procese. Aj preto, je potrebné mať na pamäti, že ak majú mladí ľudia protichodný prístup k zastupiteľskej demokracii, automaticky to neznamená, že nemajú záujem o politické dianie v krajine a politiku ako celok. Skôr majú výhrady ku klasickej inštitucionálnej organizácii a uprednostňujú

iné, voľnejšie spôsoby politickej angažovanosti (Norris 2002, Norris 2003, Rossi 2009, Sloam 2013, Cammaerts 2014 a kol.).

2. Tradičné verzus nové formy demokratickej participácie a angažovanosti

Výskumy pravidelne ukazujú, že mladí ľudia sa nezaujímajú o účasť v politickom systéme zastupiteľskej demokracie a majú skôr tendenciu vybrať si iné nevolebné formy politickej angažovanosti. Mladí ľudia tak častejšie, ako ich staršie generácie sa aktívne zúčastňujú demonštrácií, podpisujú petície, podporujú spotrebiteľské bojkoty alebo vstupujú do politických online diskusií (Dalton 2008, 2009, Norris 2002, 2003, McCaffrey 2014, Martin 2012, Wick a kol., 2014, Kaase a kol. 1996, Mishler & Rose 1997, Newton 2001 a kol.). Keďže sme už vyššie načrtli možnosť zmeny politickej kultúry, tak je evidentné, že dochádza aj k zmene politickej formy angažovania sa. Mladí ľudia, už na rozdiel od svojich starších generácií, dávajú prednosť osobným a pre nich zmysluplným príčinám politickej angažovanosti pred dlhodobými ideologickými ideami prezentovanými politickými stranami. Vyhľadávajú nové formy politickej angažovanosti, ktoré ponúkajú omnoho flexibilnejšie formy zapojenia. Ako hovorí Farthing: "... *mnohí mladí ľudia teraz žijú svoju politiku - nehlasujú za zmenu; sú primárnou súčasťou tejto zmeny. Veci tak jednoduché ako používanie verejnej dopravy, sa stávajú politickou agendou mladých ľudí a ich životný štýl je riadený úplne novými politickými programami, ktoré svojvoľne vytvárajú vo verejnom priestore.* "(Farthing 2010: 189).

Politická angažovanosť dostáva inú dynamiku príchodom novej generácie mladých ľudí a začína priamo ovplyvňovať myšlienku občianstva, ktoré bolo doteraz vnímané cez normy a povinnosti. Zároveň zmena foriem a typov politickej angažovanosti otvára diskusiu smerom k občianskej a politickej účasti mladých ľudí na politickom procese. Gaiser a Rijke rozoznávajú tri typy občianskej a politickej angažovanosti, a to: a) dlhodobá účasť v organizáciách s aktívnym záujmom, b) účasť v neformálnych skupinách a občianskych iniciatívach, označovaných ako „nové spoločenské hnutia" a c) dočasná / konkrétna účasť slúžiaca na podporu alebo formulovanie politických cieľov (Gaiser a Rijke, 2019: s. 38). Zaznamenávame síce možnú zmenu v politickej angažovanosti mladých ľudí v rámci občianskej a politickej účasti, avšak daná účasť je bez rozdielu na typ angažovanosti skôr formalizovaná. Viacerí autori tak tvrdia, že duch voľnosti mimovládnych organizácií sa postupne nahradil technokratizmom a formalizmom (Cumming, 2008) a mimovládne organizácie sa viac podobajú na firmy ako občianske projekty (Hilton, 2013; Mowles, 2007).

Mladí ľudia síce majú väčšie možnosti výberu aktívneho podieľania sa na aktivitách rôznorodých občianskych združení či iniciatív, no vyžaduje si to veľa energie, vzdelávania a hlavne sociálneho kapitálu. Zároveň nie všetci mladí ľudia majú zdroje na to, aby rozvíjali svoje spoločenské zručnosti a tým vzniká určitý typ nerovnosti. Kritici tvrdia, že vzťahy medzi vládnymi organizáciami a mimovládnymi organizáciami sa stali klientelistickými, že mimovládne organizácie sa stali byrokratizovanými organizáciami, uplatňujúcimi neoliberálny štýl riadenia, čo postupne môže viesť k vnútornej prestavbe týchto organizácií smerom k politickým inštitúciám (Cumming, 2008, Choudry & Shragge, 2011, Kohler-Koch & Quittkat, 2013, Alonso & Maciel, 2010, Jacobsson &

Saxonberg, 2013, Jad 2007, Martinez 2009, Feldman 2003). Tretí typ politickej angažovanosti, na ktorý poukázali Gaiser a Rijke je menej formálny a horizontálny. Slúži tak prevažne na podporu a formulovanie, prípadne dosahovanie politických cieľov. Je skôr považovaný za prejav sklamania zo súčasného politického systému a formy vládnutia. Práve tieto neformálne typy politickej angažovanosti stále viac a viac lákajú mladých ľudí, pretože ponúkajú flexibilnú formu angažovanosti a neviazania sa na hierarchické spoločenské vzťahy. Tieto protestné hnutia majú z hľadiska politickej integrácie malý racionálny a funkčný základ. Príkladom je hnutie Occupy, ktoré nie je postavené len na protestných aktivitách proti vládnucemu systému politickej účasti. Hnutie Occupy je skôr chápané ako nová forma politickej komunity vytvorená cez krehké väzby solidarity (Jensen a Bang, 2013). Účasť na týchto protestných hnutiach môže vytvoriť aj sieť vzťahov a sociálnych zručností pre ďalšiu politickú mobilizáciu.

Samotní mladí ľudia dosť často vnímajú tradičnú politickú angažovanosť cez určitý typ komunikácie zhora nadol, ktorý predpokladá, že cieľová skupina len pasívne prijíma informácie. Hlavnou úlohou tejto komunikácie je formovanie politických postojov, na základe ktorých spoznávam potenciálneho kandidáta mojej voľby, ktorému udelím hlas výhradne na základe racionálneho rozhodnutia, ktoré prichádza z politického prostredia (Wicks et al 2014: 627). Preto vyhľadávajú omnoho interaktívne formy komunikácie, cez ktoré vytvárajú nové formy politickej angažovanosti. Internet a sociálne siete im práve tento typ komunikácie ponúkajú. Napriek skutočnosti, že existuje obrovský vedecký záujem o politickú socializáciu mladých ľudí, neexistujú dáta a štúdie o dlhodobom vplyve rôznych foriem používania internetu počas dospievania, pretože všetky doterajšie štúdie sa

orientovali na konkrétny segment spoločnosti a nie na celkovú spoločnosť v kontexte vplyvu internetu. Laicky povedané neanalyzovali vplyv internetu vo vzťahu k vývoju jednotlivca v spoločnosti. Drvivá väčšina autorov uvádza, že intenzívne využívanie sociálnych sietí vedie mladých ľudí k politickej angažovanosti (napríklad Bode, 2012, Conroy et al., 2012, de Zúñiga et al., 2012, Vitak a kol., 2011). Spôsob, akým interagujú mladí ľudia na sociálnych sieťach významne prispieva k budovaniu ich vlastnej politickej identity, novej politickej kultúry a nových foriem politickej angažovanosti. Raine a Wellman (2102) nazývajú tento proces „sieťový individualizmus" kedy hlavne mladí ľudia vstupujú do nehierarchických iniciatív a skupín a tým sa približujú politickému prostrediu alternatívnou formou politickej angažovanosti. Sieťovanie je oveľa atraktívnejšie pre mladých ľudí, pretože prostredníctvom sietí demonštrujú svoju autonómnosť a voľnosť od tradičných formálnych organizácií a procesov, ktoré nad tým strácajú kontrolu. Pozitívum je, že vytváranie sietí napomáha mladým ľuďom kriticky sledovať politikov, aktívne sa zapájať do online politických diskusií a tým prispievať k vlastnej politickej socializácii.

Aby sme to zhrnuli, existujú rôzne postoje k príčinám a dôsledkom uvedených zmien v politickej angažovanosti, zmeny politickej kultúry či pretvorbe vnímania klasickej idey občianstva. Niektorí autori tvrdia, že sa objavuje nový typ demokracie – dozeracia demokracia, v ktorej pôsobí celý rad mimoparlamentných mechanizmov kontroly moci (Keane, 2011: 205). Pokles volebnej účasti, ako aj neochota mladých občanov participovať cez tradičné procesy a inštitúcie politických systémov je považovaná za prejav individualizácie modernej spoločnosti. Rossi tento vývoj vníma cez roztrieštenosť kolektívnych identít, nazýva ho rozpadom istoty

priemyselných spoločností (Rossi, 2009: 469). Iné odborné analýzy naznačujú, že mladšia generácia požaduje nové modely spoločenského poriadku v nových podmienkach a požaduje výhradne len nové riešenia, pričom všetko tradičné je odsudzované. Niektorí autori zas konštatujú, že tieto generačné zmeny sa prejavujú cez depolitizáciu verejnej politiky, rastúcu nedôveru k politickému systému zo strany širokej verejnosti a narastajúcim cynizmom v médiách na témy politiky a politického diania (napr. Sloam, 2013: 664). Vytváranie protestných hnutí proti politickému zriadeniu sú klasickým prejavom narastajúcej apatie, nedôvery a prejavom dezilúzie mladej generácie.

Aj napriek tomu, že viacerí z nás veľmi kriticky posudzujú súčasnú mladú generáciu, jej lenivosť, absolútnu nereflektívnosť a nulovú angažovanosť, netreba upadať do pesimistickej nálady. Mladí ľudia tiež starnú a aj ich názory a postoje sa zjemňujú. Procesy a praktiky občianskej a politickej angažovanosti mladej generácie sú dnes vnímané staršou generáciou ako nevhodné, neadekvátne, ale do budúcna môžu mať priaznivejšie účinky pre voľby, občianstvo a participáciu. A hlavne, nový typ angažovanosti v dobrovoľníckej a občianskej sfére v dospievaní mladých ľudí môže byť zároveň dobrým prediktorom ich politickej aktivity v dospelosti.

3. (Sociálna) rozdielnosť v občianskej a politickej participácii

Neúčasť na občianskych a politických procesoch / aktivitách automaticky neznamená nedostatok záujmu o politické dianie, ale môže byť aj znakom nedôvery a presvedčenia, že politika je zložitý proces a vyžaduje odborné znalosti. Niektorí autori zastávajú

taktiež názor, že úroveň politickej účasti koreluje so sociálno-ekonomickou pozíciou rodiny (Sloam, 2013). Podľa nich v domácnostiach s vyššími príjmami mladí ľudia pravidelnejšie diskutujú o politickom dianí a politike ako aj o tom, že sa viac zúčastňujú politických aktivít online. Vzdelávací systém má taktiež vplyv na demokratické zručnosti mladých ľudí, lepšie vzdelaní mladí ľudia majú vyššiu úroveň politickej gramotnosti a demokratických zručností a zároveň vyššie sebavedomie (Sloam, 2013).

Lijphart (1997) tvrdí, že aktivity, ktoré sú náročnejšie na prácu, sú menej rovnocenné. Martin (2012) zistil, že nové formy politickej angažovanosti si vyžadujú viac individuálnej účasti a sociálnych zdrojov. To môže znamenať, že napriek všeobecnému nárastu úrovne vzdelania niektoré skupiny mladých ľudí úplne vystúpia z politického života a opúšťajú tak volebné ako aj tradičné formy politickej angažovanosti.

Tabuľka č. 2: Latentné a manifestné formy politickej participácie

Občianska participácia (latentná)		**Manifestná politická participácia**		
Angažovanosť (pozornosť)	**Občianska participácia (akcia)**	**Formy politickej participácie**	**Aktivizmus (extra – forma participácie)**	
			Legálne	**Ilegálne**
Individuálne formy				
Osobný záujem o politiku a spoločenské dianie	Aktivity vychádzajúce z osobného záujmu	Volebná participácia a kontaktné aktivity	Aktivity smerujúce k „vypočutiu hlasu spoločnosti" (petície)	Politicky motivované nezákonné aktivity
Kolektívne formy				
Pocit byť súčasťou skupiny s podobnou politickou orientáciou	Dobrovoľnícka práca zameraná na zlepšenie podmienok na úrovni lokálnej komunity	Organizovaná politická participácia (členstvo v politickej strane, vo zväze a podobne)	Voľné organizované formy politickej participácie (zhromaždenia, protesty, demonštrácie)	Ilegálne a násilné aktivity, protesty, konfrontácie s políciou alebo politickými oponentami

Zdroj: Joakim Ekman, J., Amnå, E. (2012)

V tejto súvislosti je dôležitá otázka či rozšírené používanie online sociálnych sietí môže zmeniť vzory politickej nerovnosti. Mnoho autorov diskutovalo o potenciále sociálnych sietí pri podpore sociálneho kapitálu ich používateľov. Venovali sa najmä ich neformálnym diskusiám v online priestore o politike (Bode, 2012, Chong, Farquharson, Choy, Lukman a Mokhtar, 2011, Conroy a kol., 2012, Ellison, Steinfeld, & Lampe, 2007, Gil de Zuniga a kol., 2012). Podľa niektorých autorov používanie sociálnych sietí mladých ľudí povzbudzuje v tom byť aktívnymi, čo platí aj pre tých mladých ľudí, ktorí by sa pravdepodobne neangažovali bez sociálnych sietí. Sociálne siete búrajú politickú nerovnosť. Umožňujú vstup do politických diskusií aj mladým ľuďom z nižších sociálno-ekonomických segmentov spoločnosti. Tvorivá produkcia a interaktivita sociálnych sietí môže mať pozitívny vplyv na veci verejné a demokratické vzdelávanie mladých ľudí (Loader et al., 2014). Politické organizácie a elity cez sociálne siete, ako aj samotný internet podprahovo pôsobia na politickú socializáciu a vedomosti užívateľov. Cez spravodajské informačné kanále a hlavne cez platené reklamy predkladajú užívateľom politické informácie, ktoré by pravdepodobne nehľadali. Môže sa teda stať to, že používateľ sa stretne s politickým obsahom, ktorý je v rozpore s jeho politickými postojmi.

Výskum politickej socializácie angažovanosti mladých ľudí (aj na Slovensku) musí brať do úvahy najmä historický kontext, v ktorom daná generácia vyrastá. Keďže politika a participácia mali úplne iné postavenie pri starších generáciách, ako pri súčasných dvoch mladých generáciách (Millennials a Post-Millenials). Kým Generácia X považovala politiku za netolerantnú, mládež bola k politike nedôverčivá a cynická, zapájala sa skôr do tradičnej formy angažovanosti. Súčasní mladí ľudia skôr vítajú mimo-

reprezentačné modely angažovanosti a skôr uznávajú bojkoty, rôzne formy dobrovoľníctva, petície a zhromaždenia. Nesnažia sa na rozdiel od staršej generácie hľadať kľúčovú filozofiu bytia alebo ideológiu, cez ktorú by rámcovali okolitý svet. Skôr sa snažia finančne zabezpečiť, ako kultúrne dospieť. Výskum politickej socializácie mladých ľudí je o to zložitejší, že je potrebné prihliadať na jednotlivé obdobia dospievania, keďže v niektorom období je náchylnosť na zmenu citlivejšia a naopak v niektorom období je rezistentná. Najčastejšie zmeny v politickej socializácii nastávajú v adolescentom veku, najmä po 13 roku života. Od tohto roku začína mládež uvažovať v širších spoločenských súvislostiach, ako aj začleňovať niektoré idey (ideológie) do svojho myslenia.

A záver? Mladí ľudia by nemali byť vnímaní v kontexte politickej angažovanosti, len ako pasívni prijímatelia vonkajších vplyvov. Mladých ľudí by sme mali chápať ako aktívne osoby, ktoré si vyberajú prostredie aj životnú cestu. Budujú si svoj vlastný, osobný vzťah smerom ku spoločnosti ako aj politickému systému. Z tohto pohľadu nemožno mladých ľudí chápať len ako produkt socializačných tlakov a procesov, ale ako produkt ich slobodného rozhodnutia.

Mladá generácia a jej politické postoje

Len nie tak nedávno sa odborná literatúra zameraná na postoje mladej generácie sústredila na demokratický paradox. Čo znamenalo, že sa sústredila na rozpor medzi presvedčením mladých ľudí o demokratických hodnotách a nízku participáciu v rámci volebného procesu. Viaceré výskumy už v minulosti potvrdili, že mladí ľudia v Európe považujú demokraciu za spravodlivú a otvorenú formu organizácie spoločnosti. Zároveň však mladí ľudia v Európe vykazujú narastajúcu nespokojnosť s politickými elitami a s politickým vládnutím (Cammaerts et al., 2013). Faktom je, že mladí ľudia čoraz viac vyjadrujú rozpor medzi ideálnym a skutočným životom v demokratickom zriadení. Kritizujú nedostatok príležitostí aktívne sa zapájať, ako napríklad málo príležitostí zúčastniť sa na politickom rozhodovaní alebo zriedkavé využitie referenda ako formy priamej demokracie (Cammaerts, 2013; Bruter & Harrison 2009). Mladí ľudia tak dosť často upadajú do dezilúzie, keďže ich ideál sa nezhoduje s realitou. U mladých ľudí tak začína narastať nedôvera a apatia k tomu byť aktívnym v demokratickom zriadení, ktoré nezodpovedá ich ideálu.

Úloha dôvery smerom k demokratickým inštitúciám je kľúčová na pochopenie zmeny v správaní mladej generácie. Viacerí autori upozorňujú na dôležitosť dôvery v procese politickej socializácie mladých ľudí. Zároveň upozorňujú aj na fakt, že už sa to netýka výhradne vzťahu medzi mladými ľuďmi a politickým systémom, ale aj vzťahu medzi samotnými ľuďmi. Inými slovami povedané, miera dôvery zobrazuje povahu sociálnych vzťahov medzi jednotlivcami, čím vlastne zobrazuje aj úroveň vyspelosti spoločnosti, ktorá dotvára politický systém krajiny. Preto je dôležité pochopiť, aké

faktory ovplyvňujú dôveru v demokratické inštitúcie a ako môže byť táto dôvera opätovne posilnená medzi skupinou mladých ľudí. Je preto potrebné vytvoriť podmienky na dôkladnú analýzu politickej socializácie, najmä vo vťahu k rodine, rovesníkom, škole, k médiám a k politickému prostrediu. Miera ich dôvery smerom k spoločnosti v ktorej žijú, ako aj k politickému systému, ktorý by im mal garantovať určité sociálne istoty a možnosti sa prejaviť, úzko súvisí s celkovou situáciou, v ktorej sa nachádzajú. Podľa viacerých výskumov (Eurobarometer) vieme aj to, že postoje mladých ľudí sa výrazným spôsobom nelíšia od priemeru obyvateľstva EÚ, ak sa jedná o otázky sociálnych záruk, sociálneho zabezpečenia a zdravotnej starostlivosti.

Generačné rozdiely sú skôr vnímané v ekonomickej oblasti a vo vzťahu k politickem moci. Mladá generácia Európanov je vo všeobecnosti dôveryhodnejšia. Mladí ľudia sa stavajú veľmi kriticky smerom k rôznym formám korupcie (správa Eurobarometra 2012), a zároveň sú kritickejší voči nelegálnej práci (správa Eurobarometra "Nelegálna práca v EÚ", 2014). Hoci sú mladí ľudia častejšie znepokojení stratou pracovných miest, sú optimistickejší pri možnostiach nájdenia nových pracovných miest. Hlavným dôvodom tohto ich optimizmu je ich miera dôvery smerom k zlepšujúcim sa makroekonomickým podmienkam trhu, vedúcim k väčšiemu počtu pracovných miest (prieskum Eurobarometer "Zamestnanosť a sociálna politika", 2011). Globalizácia, ako aj spoločný projekt EÚ pozitívne ovplyvnili vnímanie mladej generácie smerom k otázkam mobility. Vo všeobecnosti sa zdá, že mladá generácia má omnoho silnejšie názory na podporu mobility, vrátane neobmedzenej možnosti cestovania a pracovania v rôznych európskych krajinách. Zároveň je však kritická smerom k vývoju vo svojich krajinách, hlavne po finančnej kríze. Mladí ľudia

si myslia, že ich krajiny nedostatočne bojovali proti nástrahám finančnej krízy a marginalizovali ich v podobe vylúčenia z hospodárskeho a spoločenského života. Toto vnímanie sa samozrejme líši v jednotlivých krajinách, a netreba ho vnímať ako všeobecné (k Dánsku sa k tomuto konštatovaniu prikláňa len 31% v porovnaní s 87% mladých ľudí v Grécku). Z toho istého ukazovateľa je evidentné, že mladí ľudia sú viac otvorenejší k podnikaniu ako staršie generácie, pretože si myslia, že táto cesta je efektívnym spôsobom prekonania marginalizácie v spoločnosti (Flash Eurobarometer EP EB395, 2014). Generačné rozdiely sú viditeľné aj v iných oblastiach verejných politík, záujmu o veci verejné a (ne) dostatku informácií vo vzťahu k politickému dianiu. Pokiaľ ide napríklad o environmentálne otázky čakáme, že mladí ľudia budú veľmi senzitívni vo vzťahu k životnému prostrediu. Opak je však pravdou. Mladí ľudia sa prekvapivo zaoberajú menej, v porovnaní so staršou generáciou, otázkami o zmene klímy a inými environmentálnymi problémami (Eurobaromete o zmene klímy, 2014). Mladí ľudia majú omnoho nižšie povedomie v starostlivosti o prírodu a životné prostredie q sú menej znepokojení katastrofami spôsobenými spoločnosťou (Eurobarometer Občianka ochrana, 2012). No zároveň, a v porovnaní so staršími generáciami, sú ochotní zvoliť si také spôsoby dopravy (využívanie metskej hromadnej dopravy a cyklostrás), ktoré sú šetrné k životnému prostrediu (Eurobarometer „Postoje Európanov k mestskej mobilite", 2013).

Všeobecne však platí, že hodnoty, postoje a presvedčenia týkajúce sa verejných politík sa medzi generáciami nelíšia. Rozdiely sú skôr viditeľné medzi spoločnosťami európskych krajín, kde sú rozdiely omnoho viditeľnejšie ako medzi vekovými skupinami. Mnohé rozdiely je taktiež možné vysvetliť skrz tézu, že mladí ľudia majú

nedostatok skúseností na trhu práce a v iných oblastiach politického a spoločenského života, vrátane rozdielov v životom štýle. Mladí ľudia, majú v porovnaní so staršou generáciou väčšie očakávania nielen smerom k systému, ale aj smerom k svojmu postaveniu v ňom. Zároveň pre nich nerealistické alebo nesplnené očakávania vytvárajú priepasť medzi tým, ako posudzujú politiky a systém a aká je skutočná realita, nie ich domnelá percepcia.

Každá jedna mladá generácia je tou staršou označovaná za radikálnejšiu vo svojich požiadavkách ako aj očakávaniach. Platí to aj o poslednej generácii mladých ľudí. Faktom však je, že nikdy nebolo toľko mladých ľudí, ktorí nie sú ochotní zúčastniť sa volebného procesu alebo sa prikláňajú ku krajne orientovaným politickým stranám. Podľa niektorých autorov práve očakávania – nenaplnené, nerealistické – majú zásadný vplyv na zmenu politickej participácie mladých ľudí. Miera, do akej sú očakávania (ne) splnené, koleruje s podporou demokracie občanov a je často vnímaná ako dôvod rozvoja populistických strán. Ich nedôvera smerom k politickým elitám a ich štýlu vládnutia zvyšuje dojem o nefunkčnosti demokracie. Narastá tak demokratický deficit, ktorý môžeme definovať ako rozdiel medzi túžbami ľudí a výkonom politických systémov (Dalton, 2004; Norris, 2011). Otázkou však zostáva, aké sú vlastne očakávania mladých ľudí a aký je rozdiel medzi týmito očakávaniami. Očakávania sú úzko späté s ďalším dôležitým pojmom, ktorý je dôležitý pre pochopenie procesu politickej socializácie. Legitimita je chápaná ako nástroj politickej kultúry, ktorý dodáva zákonnosť politickému systému v spoločnosti. Je preto dôležité poznať názory občanov spoločnosti na legitimitu verejných inštitúcií, pretože sú schopné odhaliť logiku medzi sociálnymi hodnotami, normami, očakávaniami, činnosťami a výkonom organizácií (DiMaggio & Powell 1991, Suchman 1995,

Deephouse 1999, Bitektine 2011). Suchman (1995) rozoznáva rôzne dimenzie legitimity ako procedurálna legitimita založená na hodnoteniach správnosti postupov a procesov organizácií, alebo legitimita založená na hodnoteniach výsledkov činnosti a výkonnosti organizácie. Ďalej Suchman definuje tzv. štrukturálnu legitimitu, ktorá je podľa neho založená na hodnoteniach funkčnosti organizačnej štruktúry. Poslednú legitimitu, ktorú Suchman definuje je osobná legitimita založená na hodnotení autorít organizácií. Veľmi laicky povedané legitimita celého politického systému je založená na hodnoteniach, postojoch a názoroch svojich občanov. Musíme však zdôrazniť, že občania štátov nerobia svoje sociálne úsudky autonómne a skôr sa riadia názorom väčšiny, poprípade sociálnej skupiny do ktorej patria, a zdieľajú podobné názory a postoje na svet. Z toho pohľadu, aby boli schopné verejné a štátne inštitúcie presvedčiť väčšinu občanov o ich legitimite, musia efektívne komunikovať smerom do spoločnosti. Záleží tak na výbere cielenej komunikačnej stratégie, ktorá presvedčí väčšinovú časť spoločnosti o svojej legitimite. Podobný vzorec je používaný aj v rámci volebného procesu. Politická strana a kandidáti komunikujú do spoločnosti svoje programové vízie a ciele, ktoré by chceli dosiahnuť pre potenciálnych voličov, snažia sa zároveň cez komunikáciu pochopiť potreby zainteresovaných strán – potenciálnych voličov. Nato, aby sme mohli spoznať mladých ľudí je potreba vnímať a sledovať ich očakávania smerom k verejným orgánom, monitorovať ich zmeny v spoločenských hodnotách a postojoch. Je teda potrebné budúce výskumy zamerať na skúmanie očakávania mladých ľudí smerom k rôznym oblastiam politiky.

Generačný, generačná, generácia ...

Už pár strán rozprávam o mladej generácii, o generačných rozdieloch ako aj o novej nastupujúcej mladej generácii. Aj napriek tomu, že niektoré generačné rozdiely, ako aj definičné znaky jednotlivých generácií sú možno zrejmé alebo vyplývajú z kontextu je potreba zadefinovania pojmov a ich operacionalizácie. Pojem generácia sa v každodennom svete používa bežne pri analýze rozdielov medzi rôznymi vekovými skupinami v spoločnosti ako aj v čase. Mannheim (1952) identifikoval tri spoločné znaky, ktoré zdieľa generácia a to 1.) spoločné umiestnenie v jednom časovom období (môže sa jednať o dátum narodenia alebo miesto), 2.) spoločné historické miesto (historické obdobie priradené určitej skupine) a 3.) zdieľané sociokultúrne orientácie, čiže určité spoločné generačné vedomie. K obdobnému definovaniu pojmu „generácia" pristupuje aj Lillian E. Troll (1970), ktorý rozoznáva päť rôznych konceptov a definícií „generácie". Prvý koncept nahliada na pojem „generácie" cez jej vývojové úrovne. Generácia je cez tento koncept vnímaná ako biologicko-sociologicko-psychologický fenomén, ktorý nahliada na jednotlivcov cez ich priradenie k určitej spoločenskej skupine – dieťa, adolescent, dospelý, dôchodca. Druhý koncept nahliada na pojem generácia prostredníctvom rozdelenia do skupín podľa hierarchického usporiadania v rodine (otec/ mama, syn/ dcéra a podobne). Tretí koncept nahliada na pojem generácia cez vekové rozhranie rôznorodých skupín, ktoré môžu mať rôzne podoby a rôznu trvácnosť. Troll tak rozoznáva celoživotné a dočasné generačné skupiny. Celoživotné generácie sú tie, ktoré aj napriek svojmu dospievaniu ostávajú kompaktné a svojimi hodnotami a postojmi nemeniace sa. Sú to generácie, na

ktoré vplývali rôzne historické udalosti a sú nimi poznačené. Dočasné generácie sa podľa Trolla prejavujú hlavne v procese dospievania a po dovŕšení sa dočasná generácia zaraďuje do celoživotnej generácie s rovnakými definičnými znakmi.

Tabuľka č. 3: Koncepty pojmu „generácia"

Rozvojová fáza	Zostupnosť	Veková skupina	Časové rozhranie	Zeitgeist
Staršia generácia	Muž (Žena)	65+	30 ročné	Horation Alger generácia
Stredná generácia	Syn (Dcéra)	40 – 64	Alebo	Generácia šedých flanelových košiel
Dospelosť	Vnuk	25-40	25 ročné	Generácia hojnosti
Adolescent / dospievanie	Pravnuk	14-25	Alebo	Generácia aktivistov a hippies
Detstvo	Prapravnuk	- - -	4 ročné	- - -

Zdroj: Troll, 1970

Štvrtý koncept nahliada na generácie cez časové rozhranie a je založený na myšlienke, že každých 30 rokov prichádza ku generačnej zmene. Posledný koncept, ktorý Troll rozvíja pri definovaní pojmu generácia je Nemecko – kultúrny koncept „Zeitgeist" (Duch doby). Oproti ostatným tento koncept definuje pojem generácia na základe vnútornej štruktúry rozdielnych skupín, koncept „Zeitgeist" teda vníma generáciu cez jej obsahovú stránku, čiže vníma základné kultúrne rozdiely alebo rozdiely v životných štýloch.

Generačné zmeny možno považovať za hlavnú hnaciu silu spoločnosti, zmeny vo všeobecnosti a najmä zmeny politických kultúr ako príchod nových komunikačných technológií a ich vplyv na zmenu individuálnych politických postojov a správania. Postupné zmeny v spoločnosti sú tak zastupované novými generáciami, ktoré sa rodia do nového prostredia, správajú sa odlišne a zároveň toto nové prostredie pretvárajú na svoj obraz.

O generačných rozdieloch, ako aj definíciách a typológiách by sme boli všetci schopní rozprávať do nekonečna, avšak publikácia sa venuje súčasnej mladej generácii, ktorá už v súčasnosti začína byť nahrádzaná.

Tabuľka č. 4: Typologizácia generácií

Howe and Strauss, 1991	Silent Generation 1925-1943	Boom Generation 1943-1960	13th Generation 1961-1981	Millennial Generation 1982-2000	
Tapscott, 1998		Baby Boom Generation 1946-1964	Generation X 1965- 1975	Digital Generation 1976-200	
Zemke, Raines and Filipczak, 1999	Veterans 1922-1943	Baby Boomers 1943-1960	Gen-Xers 1960-1980	Nexters 1980-1999	
Lancaster and Stillman, 2002	Traditionalists 1900 – 1945	Baby Boomers 1946-1964	Generation Xers 1965-1980	Millennial Generation Echo Boomer Generation Y Baby Busters Generation Next 1981- 1999	
Martin and Tulgan, 2002	Silent Generation 1925- 1942	Baby Boomers 1946- 1960	Generation X 1965-1977	Millennials 1987-2000	
Oblinger and Oblinger, 2005	Matures <1946	Baby Boomers 1947- 1964	Gen – Yers 1965- 1980	Generation Z Net Gen Millennials 1981- 1995	Post Millennials 1995 – Present
Pew Research Center, 2018	Silent 1928- 1945	Boomers 1946- 1964	Generation X 1965- 1980	Millennials 1981- 1996	Post-Millennials 1997

Zdroj: vlastné spracovanie autora

Medzi autormi existuje široký konsenzus o tom, že tí jednotlivci, ktorí sa narodili na začiatku rokov osemdesiatych predstavujú úplné novú generáciu, odlišnú od tých predchádzajúcich. Táto generácia sa socializovala a vyrastala v úplne rozdielnom politickom, spoločenskom, ekonomickom a technologicky vyspelejšom

prostredí. Zároveň na ňu vplývali aj odlišné historicko – kultúrne udalosti vplývajúce na ich postoje. Začiatok 80-tych rokov a následné celospoločenské zmeny zasiahli do socializácie generácie, ktorá sa často nazýva ako Generácia Y (alebo ako „Nasledujúca generácia), alebo ju môžeme nájsť v americkej odbornej literatúre pod pojmom Millennials (Stokes 2015a, 2015b, Taylor 2014, Pew 2009). V Európe na vytvorenie tejto novej a odlišnej generácie vplývali rôznorodé špecifické súbory faktorov, a to: rozpad Sovietskeho zväzu a zrútenie Berlínskeho múru, vytvorenie EÚ a jej postupné rozširovanie, globalizačné procesy (medzi ktoré patrí aj migrácia), príchod osobných počítačov a internetu. Socializácia Millennials však ešte stále bola na rozhraní medzi offline a online svetom, až jej nasledovníci zažívajú možnú zmenu v socializačnom procese, keďže sa narodili do éry charakterizovanej sociálnymi médiami a smartmobilmi.

Generácia Y začína dospievať a na miesto skupiny mladých ľudí prichádza nová Generácia Z, ktorá začína byť vnímaná ako zlomová skupina spoločnosti, ktorá otvára priestor pre štrukturálne zmeny. Jej socializácia je formovaná bezprecedentným vývojom v oblasti technológií a dramatickými historickými udalosťami na obidvoch stranách – doma aj v zahraničí. Prinajmenšom, veľké časti vedomého života tejto generácie boli ovplyvnené hospodárskou krízou, ktorá začala v roku 2007. Začali byť vystavovaní rastúcim rizikám trhu práce, v porovnaní už s etablovanými staršími generáciami (Buchhohlz a Blossfeld, 2012). Navyše ďalšie šírenie a zmena internetu, najmä vzostup sociálnych sietí, nárast teroristických útokov a nových alternatívnych médií začali pôsobiť na ich politické hodnoty a očakávania. Vznikli tak predpoklady budovania novej generácie s odlišnou sociálno – kultúrnou povahou a iným generačným vedomím. Generácia Z sa tak

vyznačuje hlavne tým, že využíva digitálne technológie na každodennej báze a stáva sa hlavným protagonistom technologického pokroku. Preto táto generácia dostala mnohé iné pomenovania a prívlastky ako „iGeneration" alebo „Digitálni obyvatelia" (Junco a Mastrodicasa, 2007). V Spojených štátoch amerických bol teroristický útok 9-11 označený za hlavnú formujúcu silu novej generácie, ktorá začala byť pomenovaná ako „Vlastenecká Generácia" (Howe, 2014).

Aké sú vlastne hlavné rozdiely medzi týmito dvoma mladými generáciami? Sú vnímané rozdiely ako zásadné, sú tieto generácie odlišné alebo naopak vďaka technologickému pokroku sú tieto dve mladé generácie predstaviteľmi novej štrukturálnej zmeny v našich spoločnostiach? Rozdielnostiam v politickej oblasti venujem samostatnú kapitolu, nateraz sa zameriam na to, čo tieto generácie spája a čo ich rozdeľuje. Ak by sme vychádzali len z konceptu „Zeitgest", tak obidve generácie sú predstaviteľmi novej doby charakterizovanej neustálymi zmenami v technologických inováciách a pokroku. Doby, ktorá je tak presýtená informáciami, že aj ľudské vnemy sú prispôsobované týmto nepretržitým tokom. Začíname byť odolnejší v prijímaní a vyhodnocovaní informácií, ako generácie pred nami. Zároveň si začíname zakladať na iných materialistických hodnotách ako v minulosti. Dokazujú to aj viaceré výskumy mapujúce zmenu postojov a hodnôt obyvateľov vo svete (EVS 1991 – 2008). Napríklad na Slovensku v súčasnosti považujú jednotlivci za najdôležitejšiu hodnotu svojej práce príjem (93,2% v roku 2008 oproti 75,7% v roku 1991). Naopak prestávajú vnímať prácu, ako priestor na príležitosť spoznať nových ľudí (34,5% v roku 2008 oproti 42,2% v roku 1991). Tieto dve na prvý pohľad rozdielne ukazovatele môžu byť vysvetlené rôzne. Spoločnosť sa stáva materialistikou v porovnaní s minulosťou. Spoločnosť sa

stáva otvorenejšou ako v minulosti, čiže ľudia nemajú potrebu vyhľadávať nové kontakty v práci, nahrádzajú si ich prostredníctvom internetu a sociálnych sietí. Spoločnosť sa uzatvára do seba a silne sa individualizuje, ľudia už nevyhľadávajú priateľské pracovné vzťahy, ako v minulosti. Keď sa začal búrať starý nedemokratický systém jednou z možností ako nadväzovať nové priateľské vzťahy bolo aj prostredníctvom práce, čo ide ruka v ruke s dedičstvom komunizmu a vnímaním práce a vzťahov na pracovisku. Stereotypy sa pretavili do nového demokratického zriadenia v začiatkoch jeho budovania, no s odstupom času ich proces individualizácie postupne vymazáva alebo v niektorých prípadoch už vymazal (korporácie a tzv. open space). Podobnými zmenami prechádzajú v súčasnosti aj mladí ľudia, a nová séria výsledkov EVS zaoberajúca sa hodnotami a postojmi obyvateľstva bude vyhodnotená až ku koncu roka 2018, no je zrejmé akým smerom sa budú niektoré hodnoty uberať. Otázne je do akej miery sa napríklad zmení ich pohľad na ochotu ísť do rizika, pracovať pod stresom alebo mať k dispozícii rôzne sociálne benefity. V otázkach dôveryhodnosti sú taktiež jasne nastavené trendy, dôvera v ľudí samotných sa celkovo znížila. Na Slovensku len 12,4% ľudí si myslí, že môže dôverovať väčšine z ľudí, v roku 1991 sa k tomuto názoru prikláňalo 20,6% ľudí. Nárast nedôvery nebol jediným ukazovateľom, ktorý avizuje štrukturálne zmeny v spoločnosti vedúce k možnej systémovej zmene. Nasvedčujú tomu aj volebné výsledky viacerých politických strán, a to nielen na Slovensku (Kotleba ĽSNS, Smer Rodina, Vzdor), ale na celom svete (USA, Francúzsko, Nemecko, Holandsko, Fínsko, Rakúsko, Maďarsko, Poľsko a mnoho iných).

Tabuľka č. 5: Základné rozdiely medzi Millennials a Post-Millennials

	Millennials generácia	Post-Millennials generácia
Informácie	Vnímajú veľmi pozorne informácie, ktoré sú na nich vysielané, no zároveň nie sú schopní držať krok s každodennými zmenami.	Sú schopní bez problémov sa adaptovať na svet permanentných aktualizácií a zmien. Veľmi rýchlo vedia vyhodnotiť prijímané informácie, čím klesá ich pozornosť oproti Millennials.
Výkonnosť	Majú jasne rozdelený pracovný čas a čas oddychu, a tomu prispôsobujú všetky svoje aktivity a úlohy. Sú schopní pracovať naraz na viacerých úlohach, ale len v jednej konkrétnej oblasti.	Sú schopní prepínať medzi prácou a oddychom, pričom im v pozadí bežia iné aktivity. Ich socializácia ide ruka v ruke s technologickým postupom, čo sa prejavuje na ich schopnosti pracovať na viacerých veciach naraz.
Zjednávanie	Pre Millennials na cene záleží, sú ochotní nielen zjednávať a vynaložiť dostatočný čas na to, aby si vybrali produkt, ktorý vyhovuje nielen ich očakávaniam, ale je aj za dobrú, prípadne zľavenú cenu.	Na rozdiel od Millennials, táto generácia berie na ľahkú váhu cenu ponúkaných produkov, keďže nezažili regresiu, ktorá zasiahla predchádzajúci generáciu.
Vzdelávanie	Millennials majú svoje kariérne postupy jasne zadefinované, sú zástancami tradičných prístupov k vzdelávaniu a k vedomostiam, ktoré im zabezpečia vysnívanú budúcnosť.	Post-Millennials odmietajú tradičné prístupy k vzdelávaniu, skôr uprednostňujú čo najrýchlejšie sa zamestnať, ideálne si rozbehnúť vlastné podnikanie. Vyhľadávajú tak alternatívne formy výučby online, ktoré by im nebránili v rozlete.
Podnikavosť	Regresia a ekonomická kríza naplno zasiahla generáciu Millennials, vrátane ich správania a ochoty zobrať na seba viac rizika.	Moderné technológie ich prirodzene prinútili premýšľať a reagovať na svet okolo seba cez podnikateľskú logiku, čím sa prejavuje aj ich chcenie zostať v podnikateľskej sfére a rozbehnúť vlastný podnikateľský zámer.
Vyhliadky do budúcnosti	Očakávania do budúcnosti sú poddimenzované, snažiace sa vyhnúť akémukoľvek riziku, alebo hrozby z prípadnej straty postavenia a zamestnania, čo môže byť dôsledok ich autentického stretu s priamymi následkami ekonomickej krízy.	Post-Millennial vyrastali v dobe technologických zmien, a to čo bolo kedysi brané za inšpiratívne alebo pokrokové, dnes mládež ľahko nájde na internete. Ich očakávania sú tak dramaticky odlišné a hlavne viditeľne väčšie ako u starších generácií.
Globálny	Millennials boli považovaní za prvú globálnu generáciu, ich vzťahy, správanie a každodenné aktivity sú tak ovplyvňované tzv. www, sociálnymi sieťami a internetom.	Post-Millennials vyrastali v ére sociálnych sietí, inteligentných mobilných zariadení. Ich správanie je plne determinované sociálnymi vzťahmi a je pre nich nepredstaviteľné byť bez „svojich zariadení".

Zdroj: vlastné spracovanie, Forbes 2017

Mladí ľudia vo všeobecnosti nedôverujú tradičným inštitúciám, postupom a vyhľadávajú inovatívne riešenia a cesty. Ale je to tak u obidvoch generácií, ktoré sa dajú označiť za generácie mladých ľudí? Výskumy za posledné roky čiastočne začínajú potvrdzovať

spoločenský diskurz o tom, že mladí ľudia prestávajú veriť tradičným politickým autoritám a procesom a výsledky taktiež potvrdzujú, že je to typickým javom naprieč obidvoma skupinami mladej generácie Millennials aj Post-Millennials. V čom sa prevažne odlišujú je ich každodennnosť, životný štýl, vnímanie zodpovednosti, pohľad na ich miesto v spoločnosti a podobne. Millennials na jednej strane odmietajú tradičné politické strany a volebnú participáciu, no zároveň svoj voľný čas vytvárajú na základe tradičných prístupov, kedy majú jasne rozdelený čas na oddych a prácu. Ku svojmu vzdelávaniu pristupujú podobne ako ich staršia generácia, určitá vnútorná postupnosť – základná / stredná a vysoká škola/ zamestnanie (poprípade doktorandské štúdium) - je viditeľná v budovaní svojho sociálneho statusu.

Naopak Post-Millennials idú proti štandardizovaným postupom. Nerozdeľujú si svoj pracovný čas a čas oddychu, prepínajú medzi nimi. Pri vzdelávaním sa chcú čo najskôr osamostatniť, a čo najskôr zamestnať. Vzdelávanie riešia rôznymi neformálnymi spôsobmi (online škola, večerné kurzy, neformálne vzdelávanie a pod.). Millennials nie sú ochotní ísť do akéhokoľvek rizika či už v pracovnej alebo osobnej rovine, čo súvisí aj s ich očakávaniami, ktoré sú značne poddimenzované. Opačný prípad je viditeľný u Post-Millennials, ich správanie je ovplyvnené modernými technológiami, vysoko racionalizované, podnikateľsky riadené. Aj napriek tomu, že nastupujúca mladá generácia sa nebojí ísť do rizika, výskumy hovoria zároveň o tom, že súčasná generácia je jednou z najosamelejších generácií (48,3% mladých Američanov vo veku 18-22 rokov sa cíti osamelo). Podľa výskumu je to ovplyvnené hlavne príchodom sociálnych sietí, ktoré síce zvyšujú interaktivitu, ale minimalizujú až eliminujú personálnu/ osobnú interakciu (Ginga, 2018). Post-Millennials sú zároveň súťaživejší než

Millennials, naopak Millennials sú zástancovia tímovej práce, ktorá si kladie za cieľ spoločnými silami niečo vybudovať.

Historické udalosti taktiež zasahujú do politickej socializácie mládeže. Autori tvrdia, že americkí Millennials boli vo veku dospievania, keď teroristické útoky 11. septembra otriasli celým národom a mnoho z nich pochopilo historický význam tohto momentu. Post-Millennials nemajú žiadnu alebo veľmi minimálnu spomienku na túto udalosť. Millennials vyrastali v tieni vojen v Afganistane a Iráne a ich proces politickej socializácie bol ovplyvnený polarizačnými názormi na dané konflikty. Popri politických udalostiach na vývoj jednotlivých generácií pôsobia aj iné faktory a procesy. Ekonomická recesia je ideálnym príkladom takéhoto vplyvného faktoru. Ako je dobre zdokumentované viacerými výskumami, mnohé zo životných rozhodnutí Millennials boli ovplyvnené práve touto recesiou. Technologický pokrok zasiahol do životov obidvoch mladých generácií, ako už bolo vyššie načrtnuté, zmenil nielen ich prijímanie a vyhodnocovanie informácií, ale aj ich schopnosť prispôsobovať sa neustálym zmenám. Správanie každej jednej generácie bolo v 20. a 21. storočí ovplyvnené technologických pokrokom. Baby Boomers vyrastali v ére televízneho vysielania, ktorý zmenil nielen ich životný štýl ale aj politiku, ktorá sa začala silne personalizovať. Generácia X vyrastala keď začali prichádzať počítače, Millennials vyrastali keď už internetová revolúcia explodovala a Post-Millennnials si už nevedia predstaviť svoj život bez mobilného telefónu a sociálnych sietí.

Na záver možno len dodať, že termín „generácia" fascinoval, fascinuje a bude fascinovať odbornú aj laickú verejnosť, zrejme aj preto, že príchodom každej novej generácie narastá predpoklad

zmeny spoločnosti. Chápanie ľudstva cez jednotlivé generácie nám tak napomôže pochopiť to, ako sa formovali naše skúsenosti – s historickými, ekonomickými, spoločenskými a politickými udalosťami - v interakcii s procesom dospievania, starnutia, ktoré následne ovplyvňovali naše názory.

Slovenská mládež očami výskumníkov

Výskumy mládeže majú v krátkych dejinách Slovenska svoje miesto. Aj napriek tomu, že v ostatných rokoch sa čoraz viac výskumných inštitúcií, univerzít, ako aj národných a medzinárodných projektov venuje mládežníckym otázkam nebolo to tak vždy. Začiatky výskumu mladých ľudí boli limitované na ich hodnotové orientácie a tradičných socializačných agentov. Výskum mládeže možno v slovenských podmienkach rozdeliť do štyroch tematických okruhov, a to:

a) hodnotové orientácie mladých ľudí;
b) politická a občianska participácia mladých ľudí;
c) výskumy zamerané na regionálne špecifiká mladých ľudí;
d) ostatné výskumy (mládež a médiá, mládež a moderné technológie, mládež a medzinárodný kontext a podobne).

Aj napriek tomu, že v súčasnosti existujú viaceré dáta o postojoch a názoroch mladých ľudí, ako aj archív výskumov mládeže na Slovensku spravovaný Iuventa: Slovenský inštitút mládeže (www.vyskummladeze.sk), stále je to nedostatočné v porovnaní z inými krajinami, kde téme, ktorá sú aktuálne v slovenským podmienkach považujú za prežitok. Nie že by zverejnené výskumy mali nedostatočnú výpovednú hodnotu a nedostatočnú reprezentačnú vzorku, skôr absentujú výskumy, ktoré boli realizované na úrovni univerzít, výskumných inštitúcií alebo rôznych neziskových organizácií na lokálnej, národnej ako aj medzinárodnej úrovni. Výskumy mládeže na Slovensku sa venujú najmä tomu, ako trávia mladí ľudia čas, ako si predstavujú svoju budúcnosť a akým spôsobom sa chcú zapájať – byť aktívni – v spoločnosti. Máloktoré výskumy sa priamo venujú politickej

socializácii a politickej angažovanosti. Tieto témy sú skôr vnímané len ako čiastkové otázky vo všeobecných výskumoch. I keď by sme z hodnotových orientácií vedeli vytvoriť potenciálne trendy, výskumy zaoberajúce sa politickou socializáciou mladých ľudí sú čoraz viac žiadúce. Nie je mojim cieľom deskriptívne rozobrať všetky výskumy, ktoré boli zrealizované v ostatných rokoch na území Slovenskej republiky, skôr vybrať tie, ktoré tematicky zapadajú do hlavného rámca publikácie a tými sú výskumy o politickej socializácii, aktívnej participácii a politickej angažovanosti. Už prvý zaznamenaný výskum v roku 1994 odkryl negatívny vzorec správania sa mladých ľudí a budúcnosti na Slovensku. Len polovica mladých ľudí na Slovensku má jednoznačne súhlasné odpovede na ich ďalší život a pôsobenie na Slovensku. Naopak, tí mladí ľudia, ktorí nechcú zostať na Slovensku uvádzajú, podľa výskumu, najmä ekonomické dôvody, stratu sociálnych istôt a nestabilnú spoločensko-politickú situáciu (Zubalová a kol., 1994). Najdôležitejšie problémy riešené politickými autoritami na úrovni štátu a samospráv sú podľa mladých ľudí podpora zamestnanosti, vytváranie pracovných príležitostí, bytová situácia, možnosti využívania voľného času a podpora mladých rodín.

Účasť mladých ľudí na verejnom živote spoločnosti bola v tom období na veľmi nízkej úrovni, podľa výskumu až 61% opýtaných odpovedalo, že sa nepodieľajú na verejnom živote v spoločnosti. Politickú angažovanosť výskum zaznamenal len u 6% mladých ľudí. Viac ako polovica mladých ľudí na Slovensku (53%) v danom období nesympatizovala so žiadnou politickou stranou alebo hnutím, najviac sympatií mala politická strana HZDS (13%), za ňou skončili strany SZS (6%), SDĽ (6%), SNS (5%), KDH (4%). Z hľadiska vekovej kategórie najväčšou skupinou mladých ľudí,

ktorí nesympatizujú so žiadnou politickou stranou alebo hnutím boli mladí ľudia vo veku 15 – 17 rokov (vtedy budúci voliči, 59%), ďalej mladí ľudia vo veku 18 – 24 rokov (54%) a poslední skončili mladí ľudia vo veku 25 – 29 rokov (49%). Podobne je to aj s dôveryhodnosťou mladých ľudí voči politikom v roku 1994, až 57% mladých ľudí nedôveruje ani jednému z predstaviteľov politického života na Slovensku (Zubalová a kol., 1994).

Prvý celistvý výskum zameraný na hodnotové orientácie mladých Slovákov počas transformačného obdobia prišiel až v roku 1997, osobitne sa výskum venoval mladým ľuďom z hlavného mesta. Podobne, ako v roku 1994 aj výsledky tohto výskumu potvrdili nezáujem mladých ľudí o politiku, deklarovali to dve tretiny opýtaných. Mladí ľudia sa v tomto období stavali veľmi kriticky k politicko – spoločenským dianiam, no zároveň neboli schopní porozumieť javom, ktoré sa v politickom prostredí v tomto období diali. Výskum bol taktiež zameraný na ich záujem o vstup Slovenska do medzinárodných organizácií (NATO a Európska únia). Za vstup Slovenska do Európskej únie by v referende hlasovalo 82% mladých Slovákov vo veku 15 – 29 rokov, no za vstup do NATO by v referende hlasovalo len 63% opýtaných mladých ľudí (Bezáková a kol., 1997).

Ďalší výskum zameraný výhradne na občiansku a politickú participáciu bol realizovaný až v roku 2004 ako súčasť medzinárodného konzorcia. Aj v roku 2004 bol záujem o politiku na veľmi nízkej úrovni. Záujem o národnú politiku prejavilo len 35,4% opýtaných mladých Slovákov, paradoxne najnižší záujem o politiku prejavili mladí ľudia smerom k Európskej úrovni – len 25,6% opýtaných. Pre zaujímavosť v porovnaní so súčasnými dátami, ktoré máme dispozícii v roku 2004 len 8,5% mladých ľudí

deklarovalo, že využíva internet ako zdroj informácií. Podľa výsledkov výskumu diskusia mladých ľudí o politickom dianí chýba a mladí Slováci diskutujú so svojimi rodičmi, rovesníkmi a inými osobami len príležitostne. Mladí ľudia považujú voľby za najsilnejší prostriedok k tomu ako dosiahnuť zmeny v politickom systéme. Až 24% z nich si myslí, že voľby sú veľmi účinným nástrojom (na škále od 0 neúčinné po 10 veľmi účinné) na zmenu. Za najmenej účinný spôsob na zmenu považujú mladí ľudia účasť na nelegálnych protestných aktivitách 0,5% ako aj na nelegálnych násilných protestných aktivitách 0,9%. Zároveň však mladí ľudia podľa výsledkov vnímali politiku veľmi kriticky a podľa 53,5% opýtaných mladých Slovákov politika znamená len prázdne sľuby (Macháček, 2004).

Tabuľka č. 6: Diskusia o politických témach

	Vždy	Často	Príležitostne	Málokedy	Nikdy	Bez odpovede	Netýka sa
S otcom	1,0	9,6	26,8	32,5	25,4	0,3	4,4
S mamou	0,4	4,9	23,2	40,0	30,5	0,2	0,8
So sestrou a bratom	0,3	4,0	14,7	26,3	48,1	0,3	6,3
S priateľmi	0,5	8,6	24,5	37,5	28,1	0,2	0,7
S učiteľmi	0,5	4,4	17,5	21,9	34,0	0,2	21,6
S partnerom	0,8	4,0	16,3	23,6	37,2	0,4	17,7
S kolegami na pracovisku, spolužiakmi	0,4	7,4	20,6	36,5	27,6	0,5	7,1

Zdroj: Macháček, Ladislav (2004) Politická participácia mladých ľudí

Politickú a občiansku participáciu mapovali ďalšie dva výskumy realizované v roku 2007, ktoré sa zacielili na študentov vysokých škôl a zvlášť študentov stredných škôl. Záujem o politiku ostáva za posledné roky na rovnakej úrovni, jediné čo sa podľa výskumu

zmenilo je politická polarizácia mladých ľudí prejavujúcich záujem o politiku. Výsledky potvrdili, že mladí ľudia sa začínajú posúvať od neutrálnej stredovej pozície smerom na ľavo-pravé kraje politického spektra. Väčšina z nich sa presúva zo stredu smerom na pravo. Podobný posun potvrdil aj ďalší výskum u stredoškolákov. Výsledky výskumu z roku 2007 potvrdili trend, ktorý bol viditeľný už vo výskume toho istého projektového tímu v roku 2005, a to je aktívna participácia mladých ľudí a ich využívanie netradičných foriem občianskej participácie. Vysokoškoláci sa snažia participovať formou finančných príspevkov a darov v aktivitách majúcich charakter ekologický a charitatívny. Pre nich je to najčastejšia forma občianskej aktivity a v roku 2005 66,7% a v roku 2007 79,6% mladých Slovákov deklarovalo, že toto je najčastejšia forma občianskej participácie (Macháček – Bošňáková – Dugovičová, 2007). Výskum zameraný výhradne na prvovoličov bol prvý krát realizovaný až v roku 2009, niežeby dovtedy absentovalo pokrytie tejto problematiky ale skôr táto veková kategória bolo jednou z mnohých pri výskumoch verejnej mienky. V otázkach dôvery mladí ľudia – študenti najviac dôverovali inštitúciam Európskej únie (43,9% dôverovalo Európskej komisii a 45,3% dôverovalo Európskemu parlamentu). Mladí ľudia najmenej dôverujú politikom vo všeobecnosti (13,2%). Mladí ľudia začínajú byť čoraz viac skeptickí smerom k politickému prostrediu, síce svoju budúcnosť ako aj kariéru vnímajú optimistickejšie ako ich staršie generácie, no odmietajú tradičné politické procesy a systém vládnutia. Myslia si, že jednotivé zákony, ktoré štát vytvára sa uplatňujú odlišne u bohatých ako u chudobných (59,6%) (Macháček, 2009).

V tom istom roku bol realizovaný výskum zameraný výhradne na online komunikáciu, mladú generáciu a využívanie internetu, patril

tak medzi prvé lastovičky v tejto sfére skúmania. Výsledky potvrdzovali trend nástupu nielen novej generácie, ale aj spätosť s modernými technológiami. Už v roku 2009 skoro 60% mladých Slovákov odpovedalo, že využíva internet denne, pričom v súčasnosti to môžeme rátať skôr cez hodinové konzumácie sociálnych sietí. Výskum realizovaný v roku 2009 priniesol aj také odpovede, ktoré sú v súčasnom online priestore veľmi nepravdepodobné. Napríklad na otázku, koľko priateľov máte pridaných na svojom profile, 74,96% mladých ľudí odpovedalo, že viac ako 20 osôb, 6,42% odpovedalo, že má medzi 15 až 20 osôb na svojom profile, 4,84% osôb odpovedalo že 10 až 15 osôb. Podobné je to aj pri aktualizovaní svojho profilu, kde 37,91% mladých ľudí odpovedalo, že si ho aktualizuje občas a 33,64% mladých ľudí odpovedalo, že si aktualizuje svoj profil zriedkavo. K možnosti veľmi často si aktualizujem svoj profil sa priklonilo len 4,06% respondetov (Vrabec, 2009).

Technologický rozvoj, ktorý sa udial za posledných pár rokov je tak zásadný, že jeho následky a účinky nevieme poňať doteraz, nieto ich ešte laicky povedané vyčísliť. Moderné technológie sú v súčasnosti zrastené s novou generáciou, pôsobia na ňu a dotvárajú ju. Budujú tak nové sociálne vzťahy a siete, ktoré doteraz neexistovali vo svete osobných interakcií. Moderné technológie tým priamo dotvárajú potenciálnu formu štruktúry spoločnosti a vytvárajú nové formy správania. Tradičné vnímanie socializácie je z tohto pohľadu neadekvátnym nástrojom na pochopenie zmien v segmente mladých ľudí. Narastá tak dopyt po nových procesoch a prístupoch, ktoré by vysvetlili a objasnili, čo sa s našou spoločnosťou momentálne deje. Pretože tak dramatické zmeny aké sa udiali za posledné roky nemali v histórii premien spoločnosti obdoby, a pojem technologická revolúcia je

v súčasných podmienkach taktiež nedostačujúci na objasnenie niektorých javov, spoločenských zlomov a premien.

Ešte v roku 2011 sa počet prívržencov slovenskej extrémistickej scény odhadoval podľa oficiálnych čísiel na približne 2000 osôb, v súčasnosti a po vstupe Kotlebovej ĽS-NS do národného parlamentu je ich počet omnoho vyšší.

Tabuľka č. 7: Miera súhlasu s ultrapravicovými ideami v rôznych vekových skupinách

Veková skupina	Odpor k ideám ultrapravice	Súhlas s niektorými ideami ultrapravice	Súhlas s ideami ultrapravice
16 – 17 rokov	**8,0%**	66,0%	**26,0%**
18 – 25 rokov	17,9%	71,8%	10,3%
26 – 29 rokov	**8,5%**	69,%	**22,5%**
30 – 40 rokov	22,7%	66,4%	10,9%
40 a viac	12,9%	73,3%	11,8%
Spolu	15,3%	71,2%	13,5%

Zdroj: Macháček, KOMPRAX, 2013

V roku 2013 bol realizovaný výskum verejnej mienky zameraný na otvorenosť mladej a staršej generácie smerom k radikálnym, extrémistických a nacionalistickým hnutiam. Zvlášť špecifickou a najviac ohrozenou skupinou osôb pravicovým extrémizmom boli mladí ľudia. Podľa výskumu 18% mladých ľudí vo veku 15 – 29 rokov bolo zaradených do kategórie „potenciálni voliči a aktivisti", v ostatných vekových kategóriách bol daný potenciál minimálne o polovicu nižší (7% ľudí vo veku 30 – 44 rokov bolo zaradených do kategórie potenciálny volič a aktivista, 7% ľudí vo veku 45 – 59 rokov a 10% nad 60 rokov). To, že sú mladí ľudia ochotní súhlasiť s niektorými ideami ultrapravice je problém, no ďalší zásadnejší problém nastáva v okamihu, keď mladým ľuďom chýba historický kontext, cez ktorý dokážu vnímať jednotlivé výstupy z politického systému, respektíve politické dianie. Podľa výsledkov výskumu

zameraného na potenciálnu podporu ultrapravicových myšlienok a hnutí, až 71,8% mladých Slovákov do 30 rokov sa nevyzná v súčasnom politickom dianí. Čo je hrozbou pre demokratické zriadenia.

Po marcových parlamentných voľbách v roku 2016 mladí ľudia, prvovoliči ako aj nastávajúca generácia ďalších potenciálnych mladých voličov, začali byť stredobodom nielen rôznych výskumných inštitúcií, medií, ale aj štátnych inštitúcií. Viaceré inštitúcie a analytici, ktorí bili na poplach boli konečne vypočutí, i keď pomerne neskoro. Časť spoločnosti dala legitimitu politickej strane s krajne pravicovými, xenofóbnymi a fašistickými názormi. Na to, aby sme správne pochopili motívy a dôvody mladých ľudí pri ich výbere, je potrebné ísť hlbšie do ich politickej socializácie, odkryť vzorce správania a pochopiť ich základnú hodnotovú orientáciu. Na to však kvantitatívny výskum nestačí a po roku 2016 bolo zrealizovaných pár kvalitatívnych výskumov, ktoré stoja za zmienku a odkrývajú tak komplikovanú a neustále sa meniacu spoločenskú skupinu – mladých ľudí.

Kvalitatívne výskumy zamerané na xenofóbne, radikálne postoje a podporu extrémistických skupín sa v ostatných rokoch snažili hlbšie porozumieť novodobému fenoménu nárastu radikalizácie spoločnosti, najmä mladých ľudí. Snažili sa tak rozlíšiť medzi radikálmi a neradikálmi v segmente mladých ľudí a ich (ne) inklinácie smerom k extrémistickej pravici. Ak by sme sa držali striktne len teoretických prístupov definujúcich podporovateľov, nasledovateľov a potenciálnych voličov extrémistických strán tak v našich podmienkach by boli tieto teórie nepoužiteľné. Odborná literatúra definuje voliča krajne-pravicových strán ako: a) muža, b) mladšej vekovej kategórie alebo penzistu, c) s nižším vzdelaním, d)

prevažne nezamestnaného, e) ak zamestnaného tak zamestnaného ako manuálny robotník, alebo ako SZČO. Zároveň odborná literatúra hovorí, že krajne-pravicové strany môžu prekonať 1% získaných hlasov v prípade ak je zamestnanosť vyššia v povolaniach: a) manuálni robotníci so základným alebo stredoškolským vzdelaním, b) ľudia pracujúci v službách a predaji so stredoškolským vzdelaním, c) technickí pracovníci s terciárnym vzdelaním. Podľa najnovších výskumov však vyplýva, že mladí radikáli sú v rôznom veku, sú z väčšinovej ako aj menšinovej časti spoločnosti (Slováci, Maďari, Rómovia) a pochádzajú z rôzneho sociálneho zázemia, d) sú medzi nimi študenti základných, stredných škôl aj gymnázií, e) majú psychické, mentálne alebo sociálne problémy, f) majú problémy v škole, chcú niekam patriť a chcú sa odlíšiť, g) dajú sa ľahko ovplyvniť, h) a nemajú schopnosť primeranej sebakritiky, absentuje u nich sebareflexia (Príčiny radikalizácie mládeže vo veku 14 až 17 rokov, 2018).

Pri pohľade na profil mladého radikála dokonca nesedia ani jednotlivé tézy zaoberajúce sa pochopením úspechu radikálnych, extrémistických a krajne pravicových strán. Odborná literatúra má viacero téz, ktorými sa snaží pochopiť nárast a popularitu týchto hnutí. Protestná téza sa snaží objasniť dôvody úspechu na základe nespokojnosti spoločnosti s vývojom vo svojej krajine, s narastajúcou nedôverou v tradičné politické strany a absenciou serióznej a stabilnej ideológie. Post-materiálna téza naopak vysvetľuje nárast extrémistických, radikálnych a krajne-pravicových strán ako reakciu na post-materiálny svet, post-materiálne hodnoty, kedy by podľa tejto tézy bohatšie regióny, metropolitné mestá mali mať vyššiu tendenciu k voľby daných politických strán a hnutí.

Ďalšia zo známych prístupov vysvetľujúcich nárast radikálnych hnutí je téza tzv. „modernizačne porazených", kedy spúšťačom pre podporu radikálnych, extrémistických a krajne-pravicových hnutí je nezamestnanosť. Avšak tieto tézy neplatia v našich krajinách, dokazujú to viaceré výskumy verejnej mienky mapujúce podporu extrémistických a krajne-pravicových strán. Dokazuje to napríklad aj samotný profil voliča Kotlebovej ĽS-NS. Kotlebov volič je prevažne muž, ktorý je napriek teóriám zamestnaný, vzdelaný (aj vysokoškolsky), dosahuje minimálne priemerný plat, je skôr veriaci a hlavne je to pravidelný užívateľ internetu a sociálnych sietí. Zároveň, čo prekvapilo aj viacerých odborníkov, volič tejto fašistickej strany nežije v blízkosti žiadnych minoritných skupín (Rómov, Maďarov a podobne). Tak, ako to býva zvykom v našich krajinách, máloktorá teória, prístupy a tézy, ktoré sa vytvárali na základe príkladov západných krajín, v našich podmienkach neplatia. V čom teda tkvie nárast podpory pre strany, ktoré svojimi xenofóbnymi heslami, programom a rétorikou pripomínajú časy minulé. Ukazovateľov je viacero, v prvom rade je to narastajúca nedôvera ľudí v tradičné politické autority, ktorá ide ruka v ruke s hľadaním novej elity. Ďalej je to ich populistická rétorika, ktorá dotvára ich obraz alternatívnej elity. Vo viacerých prípadoch sa práve tieto strany a ich lídri prezentujú ako jednotlivci bojujúci proti politickej koreknosti a spoločenskému tabu (anglický odborný termín je tzv. taboo breakers). Ďalším ukazovateľom je ich životaschopnosť v rámci online prostredia, kde si budujú svoje tradičné voličské jadrá nasledovníkov. Zároveň sa však nevyhýbajú podpore lokálnych dobrovoľníckych aktivít, čím sa odlišujú od ostatných tradičných strán.

Tabuľka č. 8: Rozdielnosť vo výbere riešení medzi mládežou na Slovensku

	Radikáli	Neradikáli
Slovensko	Pozitívne vnímanie výhradne kultúrnych, historických pamiatok a prírodných krás.	Pozitívne vnímanie Slovenska, vrátane medziľudských vzťahov.
Regionálne rozdiely	Väzby na vidiek a menšie mestá, kritický pohľad na západné Slovensko, kde je kvalita života vyššia.	Mesto im ponúka viac príležitostí a vyššiu kvalitu života.
Sociálne rozdiely	Myšlienka rovnosti a zmena doterajšieho spoločenského a politickému systému.	Vyhľadávanie možností aktívneho zapájania sa do pomoci minimalizovania sociálnych rozdielov. Neuvažujú nad zmenou spoločenského systému.
Za komunizmu	Vzývanie socializmu, myšlienky rovnosti a blahobytu.	Záporné vnímanie tejto časti histórie.
Migranti	Strach z možného terorizmu, ekonomického rozvratu a nárast kriminality (zdroj mobilizácie sociálne siete).	Obavy z obsadenia nízkopríjmových pracovných miest, ekonomická, kultúrna a bezpečnostná nestabilita, plusom je však aj pozitívny postoj.
Rómovia	Negatívny postoj, nemusí byť osobná skúsenosť, vzývanie radikálnych riešení.	Negatívny postoj = negatívna osobná skúsenosť, no aj potreba pomáhať.
História	Mylná interpretácia slovenských dejín, bez úsilia hľadať pravdu.	Silný nezáujem o históriu (Slovenska).
Solidarita	Rozlišujú medzi ľuďmi, ktorí si pomoc zaslúžia a nezaslúžia (napríklad solidarita s Rómami neprichádza do úvahy).	Nepociťujú, neangažujú, alebo naopak tí solidárni podporujú pomoc pre všetkých.
Seniori	Podpora zvyšovania dôchodkov, ale aj kritický pohľad na ich lojalitu k vládnym stranám.	Bezproblémové postavenie v spoločnosti.
Médiá	Neveria mienkotvorným médiám a relativizujú informácie z internetu, dôveryhodné zdroje sú chápané len cez ľudí zo svojej skupiny.	Neveria mienkotvorným médiám a relativizujú informácie z internetu, dôveryhodné zdroje aj rodina, škola, záujmové skupiny.
Politici	Nedôverujú politikom v parlamente, sú pre nich skorumpovaní, bez charizmy a recyklovaní.	
Korupcia	Prehnitý skorumpovaný systém, prítomnosť korupcie vo vrcholovej politike.	Neradikáli, korupciu spontánne nespomínajú, odcudzenie so širším spoločenstvom.
Obavy (strach)	Strach z diania vo svete, z vojny, ich názory sú budované na základe konšpiračných teórií o riadení sveta.	Primerané obavy na svoj vek z blízkej budúcnosti, úspešného ukončenia školy a zamestnania sa.

Zdroj: Príčiny radikalizácie mládeže vo veku 14 až 17 rokov, s. 9 -11, 2018

A posledným viditeľným ukazovateľom je ich všeľudovosť, či doslova „catch-all" stratégia. Tieto politické strany sú schopné prepojiť krajne pravicové idey strany s čisto krajne-ľavicovými hodnotami v ekonomickej oblasti. A práve mladí ľudia sú

najnáchylnejší dôverovať rôznym alternatívam hlásajúcim boj s politickou korektnosťou, ktorú považujú skrz politikov za „zhnitú", skorumpovanú a arogantnú. Sociálne siete, kde sú aktívne tieto skupiny sa približujú častejšie mladým ľuďom, u ktorých tiež prevláda názor, že nie všetky mienkotvorné médiá sú pravdivé, a že každý jeden názor je relevantný a mal by odznieť.

Optimizmus mladých ľudí v oblastiach ich osobného rozvoja a ich ekonomického rastu naráža na pasivitu, nedôveru a kritické vnímanie politickej a spoločenskej sféry na Slovensku. Podľa najnovších výskumov sa mladí ľudia necítia byť súčasťou Slovenska a viac, ako tretina z nich plánuje usadiť sa v zahraničí natrvalo. Nielen pre finančné možnosti, ale aj kvôli politicko – spoločenskej klíme na Slovensku. V ostatných rokoch rastie skupina mladých ľudí, ktorí majú pocit, že sú vylúčení zo slovenskej spoločnosti, ruka v ruke s tým ide narastajúca nedôvera smerom k politickým inštitúciám a nárast názoru, že nemajú žiadny vplyv na politické dianie a fungovanie štátu. Nemožno sa čudovať, že pri takejto spoločenskej klíme narastajú alternatívne formy participácie, utiekanie od politickej participácie, nárast podpory alternatívnych hnutí a strán, polarizácia a radikalizácia spoločnosti.

Mladí ľudia na Slovensku prejavujú extrémnu nedôveru v štát, podľa posledného výskumu, ktorý sa zameriaval hlavne na otázky dôveryhodnosti a politickej participácie, až 82% mladých ľudí vo veku 15 – 24 rokov si myslí, že politici sa o nich nezaujímajú a 85 % nedôveruje politickým stranám, 79 % nedôveruje Národnej rade SR (parlamentu), 82 % nedôveruje vláde, 67 % nedôveruje súdom (Prieskum Rady mládeže Slovenska, 2017). Zároveň však z výskumu vyplynulo, že aj napriek vysokej nedôvere smerom k politickým inštitúciám sa mladí ľudia aktívne zapájajú do rôznych

politických a spoločenských aktivít. Podľa prieskumu Rady mládeže až 86 % mladých ľudí sa v uplynulých 12 mesiacoch zapojilo do aktivity s politickou alebo sociálnou témou. Mladí ľudia tak čoraz viac dôverujú občianskym iniciatívam, ktoré sa nachádzajú mimo politickú sféru.

Graf č. 1: Dôvera mladých ľudí smerom k občianskym iniciatívam (v %)

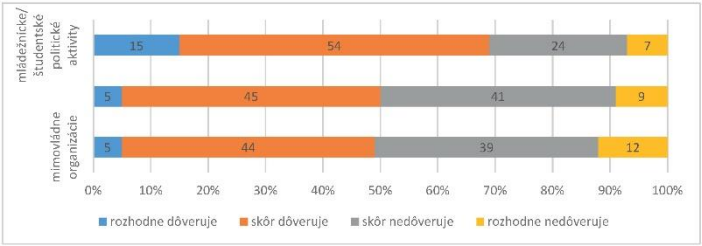

Zdroj: Prieskum rady mládeže Slovenska, 2017

Pri prvom pohľade na vyššie uvedené výsledky výskumu sa môžeme domnievať, že politicko – spoločenská klíma vedie mladých ľudí k voľbe extrémistických, radikálnych a xenofóbnych hnutí. Toto je však mylná predstava a nenasvedčujú to len výskumy realizované na Slovensku za posledné roky. Mladí ľudia sú za zachovanie liberálnej demokracie, kritizujú však systém vládnutia a politickú kultúru v krajine. Až 87% mladých ľudí sa prikláňa k demokratickému systému, kde sú rozhodnutia robené na základe legislatívnych rokovaní a verejných konzultácií, naopak 31% mladých ľudí sa prikláňa k systému so silným lídrom, z toho 49% sú podporovatelia Kotlebovej ĽSNS.

Mladí ľudia považujú demokratický systém za najlepší systém, no zároveň sú v niektorých prípadoch ochotní obmedziť svoje základné práva. Necelá polovica mladých ľudí (47%) uprednostní vzdať sa niektorých svojich ľudských práv a občianskych slobôd v prípade, že by im ponúkané riešenia zabezpečili ochranu pred

teroristickým útokom a inými hrozbami. Až polovica mladých ľudí by bola ochotná vzdať sa niektorých demokratických princípov kvôli dosiahnutiu vyššieho životného štandardu. Nedôvera mladých ľudí v systém vládnutia, ako aj inštitúcie však nejde ruka v ruke s nezáujmom o politiku a spoločenské dianie.

Graf č. 2: Názory a postoje na demokratický režim a režim vo všeobecnosti (%)

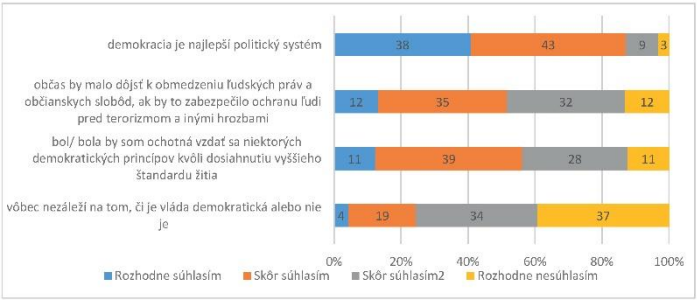

Zdroj: Prieskum rady mládeže Slovenska, 2017

Vo všeobecnosti sa 43% mladých ľudí zaujíma o politiku a spoločenské dianie, no až 57% mladých ľudí sa o politiku a spoločenské dianie nezaujíma. I keď sa na prvý pohľad zdá, že záujem mladých ľudí ide ruka v ruka s narastajúcou nedôverou, ako náhle rozložíme generáciu mladých ľudí do vekových kategórií a úrovne vzdelania, výsledky sú pozitívnejšie. Pokiaľ mladí ľudia vo veku 16 - 19 rokov prejavujú záujem o politiku a spoločenské dianie v 25%, tak už mladí ľudia vo veku 20 – 24 rokov prejavujú o politiku a spoločenské dianie vyšší záujem – 40%, a mladí ľudia vo veku 25 – 29 rokov sa zaujímajú o politiku a spoločenské dianie v 55%. Podobné rozdiely sú vnímané s prihliadnutím na úroveň vzdelania. Inými slovami povedané záujem o politiku a spoločenské dianie stúpa s úrovňou dosiahnutého vzdelania (záujem o politiku a spoločenské dianie podľa výskumu prejavuje

22% mladých ľudí so základným vzdelaním, 36% mladých ľudí so stredoškolským odborným vzdelaním, 44% mladých gymnazistov a až 68% mladých ľudí s vysokoškolským vzdelaním) (IVO,2018).

Graf č. 3: Aké sú najzávažnejšie problémy na Slovensku? (v %)

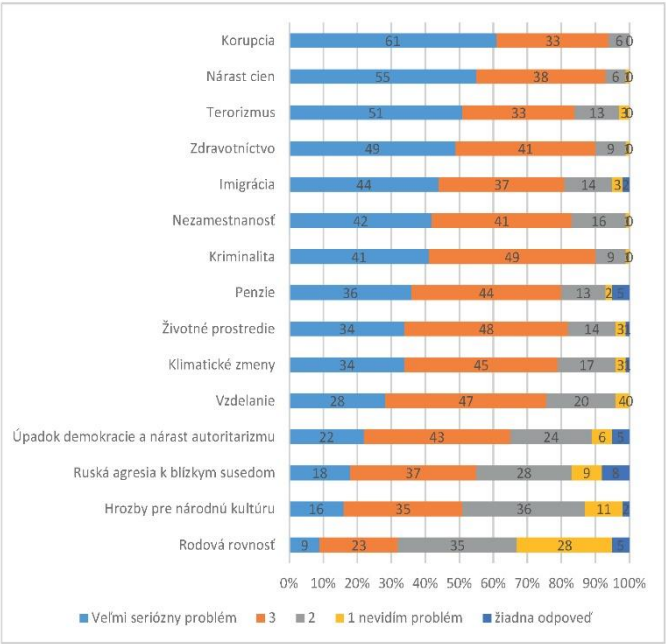

Zdroj: IVO, 2018

Výsledky výskumu tak potvrdzujú doterajšie tézy o politickej socializácii a stabilizovaniu politickej orientácie, vrátane politickej angažovanosti. Vekom narastá záujem o politické dianie z dôvodu priameho stretu a vplyvu politických rozhodnutí na budúci život mladých ľudí. Mladí ľudia na Slovensku sú skeptickí, potvrdzujú to nielen výsledky dôvery v systém vládnutia a politické inštitúcie, ale aj ich celkový pohľad na problémy, ktorým podľa nich čelí Slovensko. Podľa ich percepcie medzi najzávažnejšie problémy

Slovenka patrí korupcia, ktorú označilo za problém až 94% opýtach mladých Slovákov. Štrnásť z pätnástich tém označila minimálne polovica Slovákov ako problém pre krajinu (porovnaj graf č. 3). Mladí ľudia na Slovensku nám už roky kreslia obraz potenciálneho vývoja spoločnosti, ktorý nie vo všetkých oblastiach vyzerá pozitívne. Rastúca apatia a nedôvera smerom k politike, politickej elite ako aj inštitúciám, ide ruka ruke s hľadaním rôznorodných alternatív. Nie vždy sú však tieto alternatívy demokratického charakteru, podporujúc otvorenú spoločnosť. Napriek potenciálnym trendom, ktoré súčasná doba vykresľuje, musíme zohľadniť aj skutočnosť, že mladí ľudia nezanevreli na politiku a spoločenské dianie vo všeobecnosti a ešte viac, ako inokedy sa začínajú zapájať do vecí verejných. Pre nás už možno nie cez tradičné cesty, procesy a subjekty, ako sme boli zvyknutí v minulosti, ale vyhľadávajú neformálne skupiny, alternatívne riešenie, ktoré nemusia byť chybné.

Zároveň nám jasne naznačujú, že nie oni by sa mali zmeniť v kontexte súčasnej doby, ale my, systém a politické inštitúcie, ktoré ho dotvárajú. Sú hlboko presvedčení o tom, že demokracia je najlepší režim aký tu kedy bol, no zároveň dávajú najavo nutnosť zmeny doterajšieho štýlu vládnutia. Nevítajú ako my 21. storočie, oni ho už dávno žijú a očakávajú, že sa aj okolie postupne na neho adaptuje.

Apoliticky aktívna politická mládež

Ľudské dejiny sú plné predpokladov. V minulosti sme predpokladali, že tradičné absolutistické monarchie pretrvajú veky. Viacerí politickí analytici predpokladali, že Sovietsky zväz vydrží naveky. Aj v súčasnosti veríme v sebavedomie spoločnosti. Predpokladáme, že liberalizmus je trvalý a konsolidované demokracie stabilné. V posledných rokoch však naša sebadôvera naráža na tvrdú realitu, a zažívame globálny pokles dôveryhodnosti v tradičné demokratické inštitúcie, procesy a pravidlá. Zároveň narastá domnienka, že najohrozenejšou skupinou globálnych trendov v podobne poklesu dôvery v demokratické zriadenie sú mladí ľudia naprieč štátnymi a sociálnymi vrstvami. Pravda je však o čosi zložitejšia. Áno, mladí ľudia začínajú čoraz viac nedôverovať v systém, v ktorom nažívajú. A áno, mladí ľudia taktiež strácajú dôveru v tradičné politické strany a v tých, ktorí by mali zastupovať ich záujmy. Zároveň však dodávam, že to nevylučuje ich záujem o politiku a politické diane ovplyvňujúce ich každodenný život.

Mladí ľudia začínajú vytvárať siete (najmä virtuálne), odmietajú tradičnú formu zastupiteľskej demokracie a využívajú rôzne alternatívnych foriem združovania sa a participácie. V odbornej literatúre sa tento proces nazýva *„networked individualizmus"*. V preklade to znamená, že postoje a identity ľudí, najmä mladých, už nie sú formované tradičnými socializačnými agentami – rodina, príbuzní, rovesníci, škola a práca – ale skôr tým akým spôsobom sa zúčastňujú a komunikujú na sociálnych sietiach. Podľa autorov tohto konceptu (Rainie a Wellman) spoločenskosť sa za posledné dekády menila nielen príchodom internetu a tzv. www, ale aj samotným vývojom bezdrôtového pripojenia. Práve to dopomohlo

k vytvoreniu inovatívnych vzorov interakcií v rámci digitálneho sveta. A tak, ako sa ich správanie začalo prispôsobovať a adaptovať na technologické zmeny, tak sa začali meniť aj ich spôsoby participácie a pohľad na veci verejné.

Účasť vo voľbách je považovaná za klasickú formu politickej participácie v rámci demokracie a je vnímaná ako základný a slobodný akt občana demokratického zriadenia. A tak je účasť občanov vo voľbách vždy braná ako indikátor dôvery a legitimity smerom k politickému systému a ich reprezentantom. Mladí ľudia práve z hľadiska politickej participácie predstavujú špecifický segment spoločnosti a ich účasť je oproti starším voličom nízka. Parlamentné voľby v marci 2016 predstavovali výnimku za ostatné roky, keďže účasť mladých ľudí vo veku 18 – 29 rokov bola takmer 52%. Zároveň sa v porovnaní so staršími voličmi líšil aj ich volebný výber. Víťazom volieb u prvovoličov bola extrémistická politická strana Mariána Kotlebu ĽSNS, za ňou nasledovala Sloboda a Solidarita (SaS) a treťou najúspešnejšou bola politická strana Borisa Kollára Sme rodina. Ak však budeme nateraz ingnorovať volebné výsledky z roku 2016, volebná účasť mladých voličov je vo všeobecnosti na nízkej úrovni, čo podľa viacerých odborníkov na mládež a ich participáciu súvisí s nezáujmom o politiku, politické dianie, alebo nevybudovanie návyku voliť (Gyárfášová – Slosiarik, 2016). Tieto všeobecne platné závery o apatickej mladej generácii, ktoré boli potvrdzované za ostatné roky, však v súčasnej situácii nemusia byť relevantné. Ak pripustím, že správanie mladej generácie a jej záujem o politické dianie a aktívnu participáciu prechádza štrukturálnou zmemou. Daná domnienka môže byť podložená viacerými odbornými štúdiami, analýzami a výskumami verejnej mienky, vrátane zmenou volebného správania. Súhlasím s Ericom Plutzerom, ktorý vníma volebné správanie ako *„postupne*

získaný zvyk" (Plutzer, 2002). Čím popiera tézu o (ne) záujme o politické dianie a politiku ako hlavný dôvod (ne) využívania volebného práva mladou generáciou. Plutzer sa domnieva, že proces získavania volebného zvyku začína u mladých ľudí v tom momente, keď sú konfrontovaní s ich prvými voľbami. Každý mladý človek nesie v sebe rôzne (ne) volebné predpoklady, ktoré sú výsledkom jeho socializácie, osobných alebo demografických zvyklostí. Jeho predpoklady vplývajú na to či sa z neho stane bežný volič alebo naopak ostane v pozícii nevoliča, v ktorej môže zotrvať po dlhé obdobie (Plutzer, 2002, s. 42).

A v tomto momente by som sa chcela vrátiť naspäť k výsledkom parlamentných volieb v marci 2016, k volebnému zisku ĽSNS a k účasti mladých voličov a prvovoličov v týchto voľbách. Ak vezmeme do úvahy len Plutzerovu tézu o volebnom správaní, tak 52% mladých voličov sa identifikovalo s jeho typom bežného voliča s vysokým predpokladom voliť opäť v budúcich voľbách. Zároveň viac, ako polovica z tohto voličského segmentu volila ĽSNS. A tak 22% prvovoličov svoj volebný zvyk začalo voľbou extrémistickej strany. Ako si toto správanie vysvetliť? Bola to protestná voľba mladých ľudí? Ak áno, smerom k čomu bolo smerovaná. Smerom k tradičným politickým stranám? Smerom k súčasnému politickému zriadeniu? Alebo to bola všeobecná nespokojnosť so stavom spoločnosti? Faktom však ostáva, že došlo k zmene volebného správania mladých ľudí. Či to už vnímame ako chvíľkový skrat alebo vnútorný protest, marcové parlamentné voľby naznačili už tak globálny vývoj v štrukturálnych zmenách spoločnosti.

Téza o tom, že mladých ľudí nezaujíma politika je mylná. Aj výskum, ktorý bol realizovaný koncom minulého roka u stredoškolských študentov (BPI, 2017) to potvrdzuje. Mladí ľudia

sa zaujímavú o dianie v politike a zároveň ich záujem rastie s vekom – 60,6% mladých ľudí vo veku 15 – 17 rokov a 70,9% mladých ľudí vo veku 18 – 21 rokov prejavuje záujem o spoločenské dianie na Slovensku. U vyšších ročníkov zároveň miera nezáujmu klesá a klesá aj nevyhranenosť v ich názore (13,6% mladých ľudí vo veku 15 – 17 rokov nevyjadrilo svoj názor na to či sa zaujíma lebo nezaujíma o spoločenské dianie v porovnaní s 8,1% mladých ľudí vo veku 18 – 21 rokov).

Graf 4: Záujem o spoločenské dianie na Slovensku

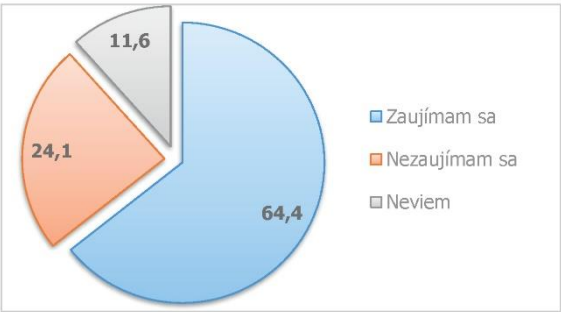

Zdroj: autorov vlastný prieskum

Taktiež platí už zaužívané tvrdenie, nielen o veku a záujme o spoločenské diane v krajine, ale aj o type vzdelania. Gymnazisti sa omnoho viac zaujímajú o spoločenské dianie na Slovensku (77,6%) ako stredoškoláci bez maturity (49,5%). Nižší záujem u stredoškolákov je badať pri spoločenskom dianí v zahraničí, no podobne, ako pri záujme o spoločenské dianie doma aj pri zahraničí prejavujú vyšší záujem gymnazisti (70,8% gymnazistov prejavuje väčší záujem ako mladí ľudia vo vyššom veku, 58,3% mladých ľudí vo veku 18 – 21 rokov prejavuje väčší záujem o spoločenské dianie v zahraničí ako 54,2% mladých ľudí vo veku 15 – 17 rokov).

Graf č. 5: Záujem o spoločenské dianie v zahraničí

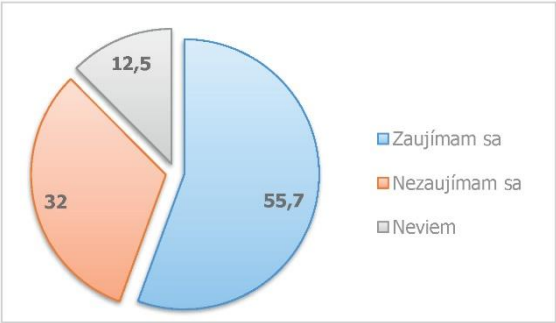

Zdroj: autorov vlastný prieskum

Mladí ľudia chcú byť proaktívni, prejavujú záujem o politiku, aj spoločenské dianie, no nie vždy ich pasívna volebná aktivita žnie plody ich záujmu. Falošná predstava vzniká aj pri pohľade na mladých ľudí a ich apatiu smerom k ich budúcnosti. Každá jedna mladá generácia si je neistá pri otázkach svojej budúcnosti, ako aj prítomnosti, záleží skôr na tom, aké hodnoty, postoje a presvedčenia je schopná prezentovať pri svojich predstavách, pri svojej percepcii. To, že mladí ľudia nie sú spokojní so smerovaním krajiny alebo so systémom, ešte nemusí automaticky znamenať, že by ostali pasívnymi a neverili v silu spoločnosti. Výsledky výskumov potvrdzujú, že mladí ľudia sú nespokojní s tým, akým smerom sa ich krajina uberá. V poslednom výskume Inštitútu pre verejné otázky, takmer 2/3 mladých bolo nespokojných so súčasnou situáciou na Slovensku. Mladí Slováci pri charakterizovaní aktuálnej situácie na Slovensku používali slovné spojenia ako „chaos, extrémizmus, rodinkárstvo a korupcia, neprofesionalita a arogancia" (IVO/NDI, 2018). Podľa prieskumu, mladí ľudia stále vyjadrujú väčšinové presvedčenie o tom, že majú aj naďalej možnosť ovplyvniť smer, ktorým sa Slovensko uberá. Až 75,5%

súhlasí s týmto názorom (upozorňujem, že prieskum sa realizoval pred veľkými protestatmi po smrti Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej, takže súčasné čísla by možno boli iné). Zároveň platí, že gymnazisti boli oveľa pozitívnejší k možnosti ovplyvniť smer uberania svojej krajiny, s týmto názorom súhlasilo až 82,9% respondentov.

Graf č. 6: Možnosť ovplyvniť smer, ktorým sa Slovenská uberá

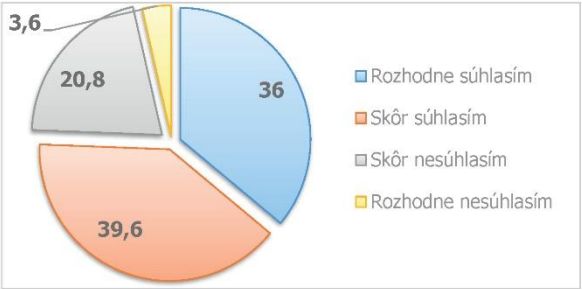

Zdroj: autorov vlastný prieskum

Otázkou ostáva, v čo majú mladí ľudia takú extrémnu dôveru, že sú schopní ovplyvniť smer, ktorým sa ich krajina uberá. Podľa najnovších výskumov, ktoré začínajú pomaličky odkrývať rôznorodosť novej generácie „Post-Millenials" (alebo Generácie Z), súčasná mladá generácia verí, že práve ona zmení svet. Ich presvedčenie ide ruka v ruke s ich bezprostrednosťou a extrémnou prepojenosťou cez sociálne siete. Ich pohľad na budúcnosť je ovplyvnený aj ich prirodzeným podnikavým duchom. Niektoré štúdie hovoria doslovne o tom, že súčasná generácia má podnikavosť v DNA. Výskumy v zahraničí potvrdili, že súčasná mladá generácia je kľúčovou vo vzťahu k celospoločenským zmenám, postupne vplýva nielen na pretvorbu spoločnosti, ale aj na štátne inštitúcie a verejné politiky.

Slovenská mládež je angažovaná, má záujem o politiku a spoločenské dianie a zároveň verí, že je schopná ovplyvniť smer, ktorým sa ich krajina uberá. Tradičnou otázkou každého prieskumu je objasniť názory mladých ľudí na problémy, v ktorých sa utápa ich krajina, spoločnosť a aj oni. Zdravotníctvo, nezamestnanosť a ekonomická situácia, to sú tri problémy, ktoré vnímajú stredoškoláci ako najväčšie. V zásade kopírujú postoje svojich rodičov (za ostatné roky práve tieto tri problémy sa v menšej obmene vyskytovali na prvých troch priečkach u slovenskej spoločnosti), ale aj ich aktuálnu sociálnu situáciu. Už v minulosti výskumy viackrát upozorňovali na fakt, že ekonomická kríza vplývala na vytváranie postojov, názorov a presvedčení mladej generácie.

Predpoklad o tom, že mladá generácia je pasívna, neprejavuje záujem o politiku a spoločenské dianie, nie je až tak pravdivý, ako sa na prvý pohľad zdá. Výsledky nielen nášho, ale aj ostatných výskumov, za posledné roky vnímajú zvýšenú mieru angažovanosti u mladých ľudí. Samozrejme nemôžeme hovoriť o väčšinovom efekte, zmeny sú však viditeľné. Napriek tomu môžeme súhlasiť s výskumami z ostatných rokoch. Mládež je angažovaná, aktívna, ale nie podľa tradičných procesov a prístupov k politickej participácii a moci. Mladí ľudia čoraz viac začínajú utiekať od tradičných inštitúcií a postupov. Čo to vlastne znamená? Dôvodov je viacero, no jedným je aj ich nepriama skúsenosť, ktorú nadobudli ako priami svedkovia snahy svojich starších súrodencov z generácie Millenials. Toto poznanie ich tak utvrdzuje v tom, že by mali myslieť a pristupovať k veciam úplne rozdielne. Hľadanie alternatívnych spôsobov je tak jedným z možných výstupov.

Hľadanie alternatív vládnutia

Slovenská spoločnosť momentálne prechádza štrukturálnymi zmenami, ktoré majú globálny charakter a sú viditeľné najmä v krajinách západného sveta liberálnych demokracií. Otázne je, akým smerom bude vnútorný prechod pokračovať a aký bude jeho výstup. Na základe doterajších výskumov verejnej mienky však vieme, že demokratický model pre viaceré spoločnosti už nie je prijateľný. Tento názor je rozšírený nielen u mladej generácie Millennialls, ale aj novej, ktorá ju postupne nahrádza, tzv. generácia Post-Millennials. A tak charakter nového režimu bude závisieť najmä na očakávaniach, názoroch a aktivitách mladých ľudí, ktorí budú formovať politický systém v budúcnosti. Ak chceme udržať liberálne demokracie v našich krajinách je potreba definovať hlavné dôvody, pre ktoré sa mladá generácia odvracia od súčasného systému a navrhnúť opatrenia, ktoré by mali zmierniť ich radikálne postoje smerom k ústavným a politickým zmenám politického režimu – demokracie. Pretože systém vládnutia ide ruka v ruke s politickou kultúrou krajiny a nie so základnými piliermi moderných liberálnych demokracií.

Výskumy zameriavajúce sa na mladú generáciu, jej názory a očakávania bijú s pravidelnosťou na poplach. Nie že by sa začali mladí ľudia odvracať od demokratických zriadení, ale s narastajúcom nedôverou, skepsou a určitou stratenosťou vo svete začínajú byť otvorení smerom k ne-demokratickým formám vládnutia a usporiadania spoločnosti. Daný trend opäť nie je regionálneho charakteru, ale siaha ďaleko za hranice národných štátov a je skôr vnímaný ako globálny fenomén, ktorý má rovnakého menovateľa – pretvorbu. Výskumy verejnej mienky sa

v ostatných rokoch celosvetovo zhodujú na jednom, mladí ľudia už necítia v demokracii podporu, príležitosť a ochranu. Doterajší systém sa im javí byť nedostatočný, nereflexívny a skostnatený, no zároveň a podotýkam nateraz nie sú schopní ponúknuť adekvátnu ponuku alebo náhradu. Skôr ľahkovážne vzplanú cez populistické slová nových politických lídrov bojujúcich proti „ tradičnému establišmentu".

Celkovo, tento generačný trend vyvoláva aj u politických komentátorov a analytikov veľký zmätok, keďže popularita tých, ktorí zbroja proti „tradičnému establišmentu" je rôzna. Kým v anglosaských krajinách sa mladí ľudia čoraz viac a viac otáčajú smerom k politickým lídrom prezentujúcim ľavicové ideály (Bernie Sanders v USA alebo Jeremy Corbyn v Británii), v európskych krajinách sú skôr populárni politickí lídri reprezentujúci populistické a krajne pravicové ideály. Čo však majú tieto na prvý pohľad rozdielne skupiny spoločné okrem vekového rozhrania? Ich snahou je prestavba systému, nie jeho eliminácia. Snahou mladej generácie je skôr prestavba systému smerom k zvýšeniu ochrany a podpory, ktorú v súčasnom systéme nepociťujú.

Ale prečo sa mladí ľudia so svojimi očakávaniami odvracajú od tradičných, demokratických politických strán smerom k populistom, politikom bojujúcim proti „establišmentu" až ku krajne pravicovým silám. Existujú viaceré prístupy snažiace sa objasniť, to čo sa momentálne deje v spoločenskej skupine mladej generácie. Od tézy, že každá nová mladá generácia je vo všeobecnosti radikálna pri uplatňovaní svojich požiadaviek a očakávaní a až postupne vekom sa jej názory presúvajú smerom do mainstreamu a konsenzuálnych postojov, až po tézu, že súčasná mladá generácia je benevolentná smerom k rôznym protipólom

demokratických síl, populistom a krajným radikálom, lebo sama nemá skúsenosť s nedemokratickou minulosťou, s obmedzovaním slobody a bojom proti autoritárskym vládam. Ja by som išla v tejto téze ešte ďalej, a pridala nadstavbu, že súčasná mladá generácia nie je schopná mentálne uchopiť koncept obmedzenia slobody, či jej absencie v každodennom živote. Inými slovami povedané, nevie si ani predstaviť život bez niečoho, čo berie ako samozrejmosť. A v tom je momentálna zraniteľnosť viacerých demokratických zriadení a ich samozrejmosť existencie. Spoločnosti pozabudli na to, čo sa prednášalo už v dávnych gréckych dobách, kde o demokraciu sa treba starať a rozvíjať ju. Demokracia by mala byť vnímaná, ako neustály proces učenia sa byť demokratickejším občanom v demokratickejšom zriadení.

No späť k mladým ľuďom a ich vnímaniu demokracie ako samozrejmosti. Pomôžem si slovami Neila Howyho, jedného z vedúcich osobností v oblastí generačných trendov a tvorcu označenia „Millennials". Mladá generácia sa v súčasnom svete, ktorý jej ponúka nekonečne veľa príležitostí prejaviť sa, uplatniť sa a prezentovať sa naráža na to, čo u staršej generácii ešte platilo, teda určitá miera bezpečia v pracovnoprávnych ako aj medziľudských vzťahoch. Preto sa snažia vyhľadávať také príležitosti, ktoré im ponúkajú akúkoľvek mieru ekonomického bezpečia v neoliberálnom svete. A ako Howe (2017) konštatuje, nemajú problém obracať sa smerom k politickým riešeniam, ktoré im zaručujú ekonomickú bezpečnosť, eliminujú akékoľvek riziká (napríklad stratu povolania). Mladí ľudia tak nemajú problém podporiť vysoko centralizované riešenia, ktoré by im uľahčili každodenný život a zároveň by ich popritom neobmedzovali v ich aktivitách. A preto, na otázku zoštátnenia zdravotných poisťovní a vytvorenia jednej centrálnej poisťovne, sprísnenia kontrol na

letiskách a posilnenie bezpečnosti cez kamerové systémy na všetkých verejných priestranstvách a verejných inštitúciách, hovoria jednoznačne. Prečo nie? Howe síce vo svojich textoch opisuje mladú generáciu tzv. Millennials, jej vekové rozhranie je momentálne medzi 22 – 37 rokov. Čo znamená, že tým najstarším z generácie Millennials sa rodí nová mladšia generácia. Aj napriek tomu, že sme si na začiatku tejto publikácie zadefinovali jednotlivé pojmy a operacionalizovali termíny, javí sa potreba ísť o čosi hlbšie do rozdielností, ktoré sú a hlavne budú viditeľné do budúcna. O pár rokov tzv. Millennials budú síce jednou z najpočetnejších generačných skupín, avšak svoje postavenie „mladej generácie" stratia. Respektíve už strácajú príchodom novej, ktorá na seba berie viaceré prívlastky a pomenovania, z ktorých časť bola spomenutá v úvode. Pre potreby tejto publikácie ich budem nazývať anglickým názvom, podobne ako ostatné, a to tzv. Post-Millennials.

Obidve generácie, ešte stále, zaraďované do skupiny mladých ľudí, majú veľa spoločných znakov, obidve vedia svoje správanie prispôsobovať výdobytkom modernej doby a moderným technológiám, obidve sú globálne generácie vďaka internetu a obidve majú rozdielne pohľady na svet v porovnaní so staršími generáciami. Tak aký je vlastne rozdiel medzi týmito dvoma generáciami? Na základe viacerých komentárov, analýz ako aj vlastného pozorovania, už dnes vieme rozoznať základné odlišnosti medzi generáciou Millennials a tzv. iGeneráciou / alebo post-Millennials. Podľa dostupných dát, základným rozdielom medzi týmito tak blízkymi generáciami je schopnosť prispôsobiť sa či skôr dokonca vzrásť s technologickým pokrokom. Rozdiely sú otázne vo sfére občianskej a politickej participácie ako aj v záujme o politiku a politické dianie. Viacero výskumov verejnej mienky sa prikláňa

k téze, že obidve generácie – Millennials a Post-Millennials – vykazujú rovnaké znaky vo vnímaní politicko-spoločenských udalostí a majú identický názor na demokratický systém a jeho (ne) funkčnosť. Nemecká TUI Nadácia v roku 2017 zrealizovala výskum verejnej mienky, ktorý sa zameral na mladých ľudí vo veku 16-26 rokov. Podľa výsledkov výskumu si len polovica mladých európanov myslí, že demokracia je najlepšia forma vládnutia. Demokracia presvedčila o svojich pozitívach len 42% mladých Francúzov a Poliakov a 45% mladých Talianov. O niečo viac demokracii veria mladí Nemci (62%) a najviac sú o demokracii presvedčení mladí ľudia z kolísky demokracie – Grécka (66%).

Graf č. 7: Preferovaný typ politického systému pre Slovenskú republiku

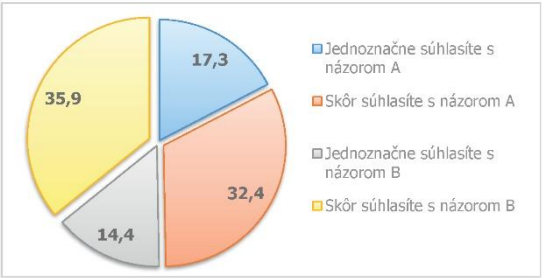

Zdroj: autorov vlastný výskum

Poznámka: S ktorým názorom súhlasíte. NÁZOR A.) Pre Slovensko je dobrý súčasný systém liberálnej demokracie. NÁZOR B.) Pre Slovensko by bolo najlepšie mať taký politický systém, ktorý by aj za cenu odstránenia niektorých slobôd zabezpečil bezpečnosť a sociálne istoty.

Podobný pohľad na demokraciu majú aj mladí ľudia zo Slovenska a náš výskum európske trendy len potvrdil. Podľa výsledkov si ani nie polovica mladých Slovákov (49,7%) myslí, že liberálna demokracia je pre Slovensko dobrá. Naopak 50,3% mladých Slovákov si myslí, že pre Slovensko by bolo najlepšie mať taký politický systém, ktorý by aj za cenu odstránenia niektorých slobôd zabezpečil bezpečnosť a sociálne istoty. Pri pohľade na odpovede

mladých ľudí podľa vzdelania sú však markantné rozdiely, hlavne ak porovnáme názory na preferovaný systém medzi gymnazistami a ostatnými stredoškolákmi. Pokiaľ si 65,8% gymnazistov myslí, že pre Slovensko je liberálna demokracia ako systém vhodná, podobný názor vyjadruje len 39,4% mladých so stredoškolským odborným vzdelaním bez maturity, 41,9% mladých so stredoškolským odborným vzdelaním s maturitou a 45% mladých ľudí navštevujúcich súkromné stredné školy. Naopak až 60,6% mladých so stredoškolským odborným vzdelaním bez maturity si myslí, že pre Slovensko je výhodný systém, ktorý zabezpečí bezpečnosť a sociálne istoty na úkor niektorých slobôd. Pri tak diametrálnych rozdieloch mladých ľudí na preferovaný politický systém sa naskytá otázka smerom ku kvalite vzdelávacieho procesu vo vzťahu k demokratickým a liberálnym hodnotám. To však už nemusí postačovať pri pohľade na názory väčšiny Slovenskej spoločnosti. V roku 2017 si napríklad viac ako polovica Slovákov priala zmenu v rámci politického systému a z toho 40% volalo po ústavných a systémových zmenách, ktoré by úplne zmenili spôsob vládnutia (IRI, 2017).

Veľmi rôznorodé výsledky sú viditeľné aj pri ich názoroch a postojoch mladých ľudí smerom k politickým lídrom, a to nielen v rámci Slovenskej republiky. Tak ako sú na pomedzí medzi jedným a druhým preferovaným systémom, tak aj vo vzťahu k politickým autoritám. Pokiaľ 68% mladých ľudí deklarovalo pozitívne sympatie k prezidentovi Andrejovi Kiskovi, zároveň 50% prejavovalo pozitívne sympatie k prezidentovi Ruskej federácie Vladimírovi Putinovi.

Mladí ľudia tak zároveň prejavujú sympatie k dvom rozdielnym politickým lídrom, s rozdielnym štýlom vládnutia ako aj rétorikou.

Čo to vlastne znamená? Znamená to, že mladí ľudia nie sú schopní rozlíšiť medzi liberálnym a neliberálnym štýlom vládnutia? Alebo to znamená, že mladí ľudia prejavujú sympatie k tým lídrom, ktorí sú najviac viditeľní v rámci jednotlivých médií? V tom prípade by mal mať vtedajší premiér Róbert Fico vyššie percentá pozitívnych sympatií a nie len 16%. Zároveň to môže znamenať, že mladí ľudia, tak ako aj politické strany a celková spoločnosť začínajú vykazovať známky anómie vo svojom správaní. Začínajú tak, ako strany, kombinovať viaceré nekombinovateľné ideologické doktríny, postoje a presvedčenia. Mladí ľudia tak nevidia problém v tom, že prejavujú pozitívne sympatie smerom k liberálne orientovanému politikovi a neliberálne orientovanému politikovi.

Graf č. 8: (ne) Sympatie mladých ľudí smerom k politickým lídrom

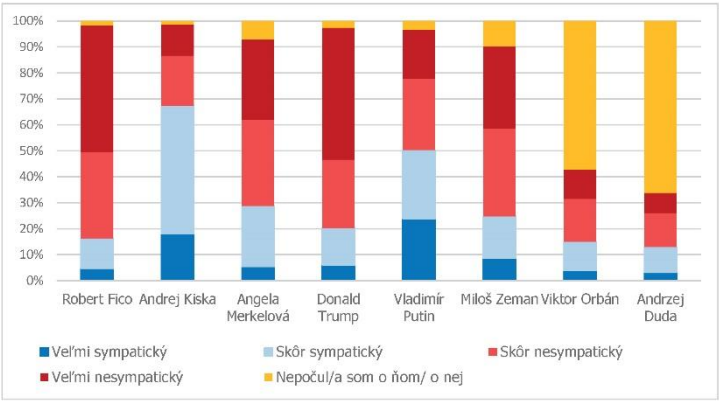

Zdroj: autorov vlastný výskum

Mladí ľudia na Slovensku síce prejavujú záujem o spoločenské dianie doma aj v zahraničí, ale ich politickú orientáciu a uprednostňovanie centralistických krokov s autoritárskymi tendenciami začíname reálne pociťovať čoraz častejšie nielen v ich odpovediach v rámci výskumov verejnej mienky ale aj v ich

politickej aktivite a participácii. V roku 2016 to boli práve prvoliči, ktorí zásadným spôsobom prispeli k úspechu strany Mariána Kotlebu (a z 14,3% z celkového volebného zisku ĽSNS boli študenti).

Tabuľka č. 9: Zloženie elektorátu politickej strany Kotleba ĽSNS v parlamentných voľbách Marec 2016 podľa vybraných sociálno-demografických charekteristík

	Pohlavie		Vek				Vzdelanie				Zamestnanie								Národnosť		
	Muž	žena	18-21 (prvoliči)	22-40	41 - 60	nad 60	základné	stredoškolské bez maturity	stredoškolské s maturitou	vysokoškolské	manuálny pracovník	administratívny pracovník	odborný pracovník	živnostník - podnikateľ	študent	nezamestnaný/á	Dôchodca	iné	slovenská	maďarská	iná
ĽSNS	63,6	36,4	17,3	52,5	24,8	5,5	6,8	18,3	54,4	20,5	29,2	6,4	19,3	13,5	14,3	4,8	4,9	7,5	97,9	1,4	0,7

Zdroj: FOCUS pre TV Markíza, exit poll 5. 3. 2016, In Gyárfášová – Slosiarik, 2016

Ak zostaneme na chvíľu ešte pri koncepte volebného správania ako „postupného nadobudaného zvyku", ktorý je determinovaný rôznymi faktormi (socializácia, demografia, osobná rovina) pokúsime sa pomocou neho objasniť volebnú podporu ĽSNS. Musím však podotknúť, že nie všetky moje tvrdenia sú založené na tzv. hard data, ale pri poznaní slovenskej spoločnosti a pomocou dostupných štúdií, analýz a výskumov vieme zo sekundárnych dát stanoviť tzv. diagnózu voľby Mariána Kotlebu a jeho ĽSNS u mladých ľudí. Jedným z mnohých vysvetlení volebnej podpory ĽSNS zo strany mladých ľudí a prvoličov bola ich regionálna pridruženosť (pozri Mapa č. 1). ĽSNS mala najvyššiu podporu buď v regiónoch, ktoré vykazujú vysokú nezamestnanosť – tzv. hladové doliny alebo v regiónoch, ktoré boli silno historicky späté s historickým odkazom prvého Slovenského štátu (Západné Slovensko).

Druhým vysvetlením voľby ĽSNS bola jej percepcia v očiach mladých ľudí, ktorá musím podotknúť išla ruka v ruke s ich necitlivosťou smerom k historickým súvislostiam, a v niektorých prípadoch aj s nevedomosťou. Mladí ľudia vnímali ĽSNS ako alternatívu oproti tradičným a mainstreamovým politickým stranám. Hľadanie alternatívy nie je slovenským unikátom, slovenská spoločnosť skôr kopíruje globálne trendy, ktoré samozrejme nemusia mať rovnaké výstupy alebo menovatele, no podstata je podobná – nedôvera v súčasný systém a politické autority.

Mapa č. 1: Volebný zisk ĽSNS v parlamentných voľbach Marec 2016

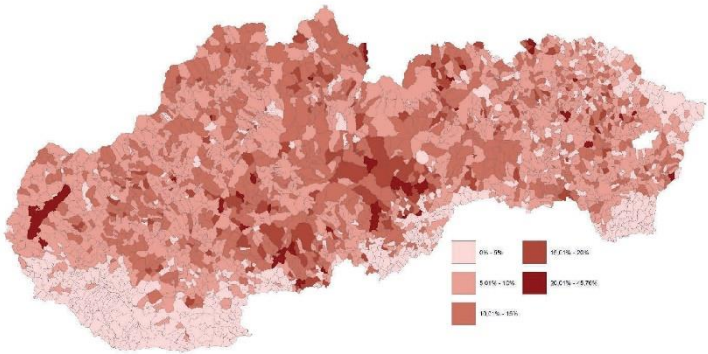

Zdroj: autorova vlastná analýza podľa ŠU SR

Mladá generácia je síce politicky aktívnou generáciou, vyhľadáva však rôzne alternatívne formy a nástroje participácie. Vyplýva to z jej všeobecnej nedôvery k politickým autoritám, inštitúciám a k tým ktorí by ich mali zastupovať. Inými slovami povedané hľadajú rôzne alternatívne cesty sebaprezentácie, alternatívy vládnutia, čo úzko súvisí aj s hľadaním rôznych alternatív v procese volebného aktu. ĽSNS tak so svojou predvolebnou rétorikou predstavovala možnú alternatívu voči vtedajším mainstreamovým politickým

stranám a systému, ktorý bol podľa viacerých občanov vnímaný ako nedostatočný, zlý a až mizerný. Túto percepciu vnímania potvrdzujú aj viaceré výskumy verejnej mienky robené krátko po parlamentných voľbách v roku 2016. Až 43% Slovákov si myslí, že demokracia sa za posledných 5 rokov zhoršila a zároveň 40% Slovákov si myslí, že kvalita demokracia je v našej krajine zlá. Omnoho senzitívnejšie reagovali na zhoršenie kvality demokracie voliči ĽSNS, až 56,8% z nich sa priklonilo k názoru, že kvalita demokracie na Slovensku je zlá a mizerná. (INEKO, 2016)

Negatívne vnímanie nebolo potvrdené len v náladach spoločnosti za ostatné roky v podobne nárastu nedôveru smerom k politické inštitúcie ale aj vo názoroch občanov o uberaní krajiny do budúcnosti. Podľa International Republikon Institute, ktorý na začiatku roka 2017 zrealizoval výskum vo všetkých štyroch krajinán V4, až 59% Slovákov si myslelo, že ich krajina sa uberá zlým smerom.

V slovenskej spoločnosti tak panoval pred parlamentnými voľbami v roku 2016 všeobecný cynizmus a narastajúca nedôvera v politické strany, demokratické inštitúcie, súdny systém či bezpečnostné zložky štátu. Pravidelné výskumy Eurobarometer danú atmosféru len potvrdzovali a naďalej potvrdzujú, všeobecná nedôvera smerom k polícii, súdom, parlamentu, vláde a politickým stranám narastá. A to sa prejavilo v minulosti dvoma skratmi vo volebnom správaní občanov Slovenska, a to voľbou Mariána Kotlebu na post prednostu VÚC v roku 2014 a voľbou jeho strany ĽSNS do parlamentných kresiel v roku 2016. Mladí ľudia nepatrili medzi výnimky, čo už bolo viackrát v týchto riadkoch preukázané. Aké alternatívy vládnutia spoločnosti však hľadajú mladí ľudia v súčasnom svete?

Média ako socializačný super agent mladých ľudí

Obavy o poklese politickej a občianskej angažovanosti, ako aj negatívne výhľady do budúcnosti liberálnych demokracií v ostatných rokoch obrátili pozornosť naspäť smerom k politickej socializácii (Sapiro, 2004; Jennings, 2007). Snahou bolo objasnenie prípadných zmien či už vo forme a procese socializácie alebo poprípade objasniť, či došlo k zmene poradia tzv. socializačných agentov, ktorí ovplyvňujú názory, správanie, idey nových generácií.

V minulosti prevládal názor, že rodičia prostredníctvom svojich názorov, presvedčení a politického správania majú najzásadnejší vplyv na politickú socializáciu svojich detí ako aj na ich budúce politické názory, idey a správanie (Hyman 1959; Mondak a Halperin, 2008). Primárna socializácia je tak braná ako najdôležitejší proces vytvárania dobrého občana. Tento proces má však svoje limity, keďže by sme museli vnímať politickú socializáciu, len ako čisto reprodukčný proces. Čo by znamenalo to, že politická kultúra by bola veľmi stabilná, nemenná a bolo by skoro nemožné ju zmeniť (Art a Halman, 2014). A práve prostredníctvom tejto tézy, bol silný vplyv rodičov v procese politickej socializácie viackrát negovaný. Mladí ľudia tak nie sú vnímaní, len ako čisto konzumenti naučených vzorcov správania a nekopírujú výhradne len rodičovské hodnoty a názory. Ako sa hovorí „culture is what matters", preto ju potrebujeme vnímať ako niečo flexibilné. Až potom si uvedomíme dôležitosť politickej socializácie, kedy príchodom každej novej generácie môže dochádzať k zmenám politickej kultúry a v spoločnosti môže dôjsť k prechodu od participačnej kultúry smerom k jej de-politizácii alebo naopak k otvorenejšej politickej a občianskej participácii. Aj

napriek tomu, že existujú rôzne formy politickej socializácie, rodičia sú vždy primárnym zdrojom informácií pre svoje deti. A tak odluka, apatia a narastajúca nedôvera mladých ľudí smerom k politickej sfére, nie je len výsledok všeobecných príčin, ktorými sú politické škandály, nárast korupcie, neschopnosť vlád v boji proti nerovnostiam, alebo skostnatené mechanizmy participácie. Príčinou je aj absencia diskusie detí a rodičov o politike, politickom dianí, výchove k aktívnemu občianstvu, či učeniu sa volebnému aktu. Danú tézu potvrdzujú aj viaceré výskumy verejnej mienky so zameraním sa na mladých ľudí a ich záujem o politiku. Vam Hamel (2011) našiel prepojenie medzi vnímaním politiky v detstve a neskoršou občianskou participáciou. Mladí ľudia – nevoliči v rozhovoroch potvrdili, že v detstve u nich absentovala alebo bola na nízkej úrovni diskusia o politickom dianí.

Politická socializácia je dlhodobý proces a má viacero foriem, ako aj tzv. socializačných agentov, rodina je aj v súčasnosti braná za primárnu a najdôležitejšiu zložku politickej socializácie, ale existujú aj iné osoby, skupiny, inštitúcie, ktoré sa priamo podieľajú na tomto procese (ne) učenia sa byť aktívnym občanom komunity a štátu. Rovesníkov taktiež môžeme zaradiť do dôležitej skupiny, ktorá formuje názory mladej generácie smerom k spoločenskému a politickému dianiu, dotvára politické názory a postoje a poskytuje možnosť aktívnej participácie. V súčasnosti čoraz viac mladí ľudia vyhľadáva rôzne siete svojich rovesníkov, aby sa aktívne spolupodieľali na vytváraní verejného priestoru, zdieľajú osobné záujmy s komunitou, čím sa medzera medzi politikou a kultúrou zužuje. Dohádza tak k ich zlievaniu, kedy už nie sú dostatočné tradičné nástroje participácie a začínajú dominovať alternatívne formy občianskej a politickej participácie. Aj výskum, ktorý sme realizovali koncom roka 2017 potvrdil, že ak mladí ľudia na

Slovensku diskutujú o politike, politickom dianí, tak najčastejšie je to s rovesníkmi. Vyše polovica stredoškolákov (53,1%) tak dáva prednosť komunikácii o politike so svojimi kamarátmi ako so svojimi rodičmi.

Graf č. 9: S kým diskutujú mladí ľudia najčastejšie o politike a spoločenskom dianí ... (?)

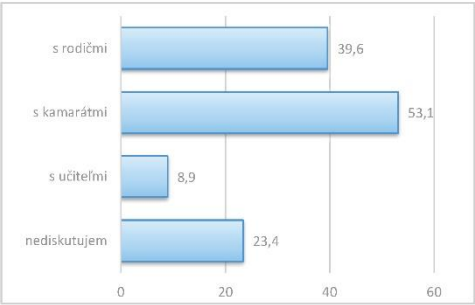

Zdroj: autorov vlastný výskum

S podobnými problémami sa v súčasnosti boria aj školy ako ďalší socializačný agent. Aj napriek tomu, že školy poskytujú určitú mieru politického vzdelávania dôležitého pre politickú participáciu, automaticky to neznamená podporu politickej participácie terajších a budúcich generácií. Vzdelávacie programy sú skostnatené, prezentujúce občiansku a politickú participáciu cez tradičné formy angažovanosti (členstvo v stranách, podpora politických strán a podobne). Iné alternatívne formy participácie, ktoré sa snažia mladí ľudia vyhľadávať sú pedagógmi brané skôr ako deviantné až radikálne. Podľa nášho výskumu len 8,9% stredoškolákov na Slovensku diskutuje o politike a politickom dianí s učiteľmi. Socializační agenti majú problém so súčasnou generáciou, ich metódami výchovy a vzdelávania a nie sú schopní sa adaptovať na súčasný technologický svet. Mladým ľuďom súčasné metódy

komunikácie, vyhľadávania informácií a vzdelávania nestačia. Je to opodstatnené, keďže vyrastajú v globálnom svete plnom moderných technológií a inovácií. Nie je tak prekvapujúce, že siahajú po alternatívnych cestách, ktoré zasýtia ich hlad po informáciách. Problém však nastáva v tom momente, keď sú nimi dané informácie konzumované bez akéhokoľvek nadhľadu na prijaté informácie, bez overenia si zdroja. Podobne k tomu pristupujú aj viaceré politické organizácie, ktoré svoje aktivity presúvajú do online sféry, a to s cieľom navrátenia kontroly nad zdieľanými správami. Vo väčšine prípadov však ani mnohé politické organizácie nie sú schopné využívať maximálny potenciál webu a jeho interaktívne zložky, čím zároveň vzbudzujú nedôveru a odcudzenie mladých ľudí.

Odborná literatúra donedávna ignorovala vplyv médií na politickú socializáciu mladej generácie aj napriek tomu, že už v roku 2014 malo deväť z desiatich mladých ľudí vo veku 16 – 29 rokov každodenný prístup na internet (Eurostat, 2015). European Social Survey v roku 2010 zistil, že 93% mladých ľudí vo veku 15-19 rokov využíva každý deň internet a 95% mladých ľudí z tej istej skupiny pozerá denne televíziu. Podľa posledného výskumu, sú mladí ľudia, laicky povedané, posadnutí svojimi mobilnými telefónmi. Podieľ ľudí, ktorí využívajú internet na svojom mobilnom telefóne na dennej báze sa zvýšil z 20% v roku 2008 na takmer 72% v roku 2018. Priemerne tak ľudia strávia na svojom smartphone 2 hodiny 28 minút denne a mladí ľudia vo veku 18 – 24 rokov viac ako 3 hodiny 14 minút (OfCom, 2018). Napríklad polovica Britov podľa výskumu OfCom (2018) si myslí, že ich život by bol nudný ak by nemali prístup k internetu.

Nachádzame sa v období digitálnej závislosti a čoraz viac ľudí si nevie predstaviť svoju každodennú rutinu bez použitia svojho mobilného zariadenia. A pre mladú generáciu predstavuje digitálna závislosť definičné kritérium skupiny a preto je potrebné ju vnímať už ako socializačného ageta, keďže ovplyvňuje spôsob komunikácie a prijímania informácií. Výskumy mediálnych účinkov za ostatné roky iba potvrdzujú zásadný vplyv na politické poznanie, spokojnosť s demokraciou a politické vnímanie. Potvrdzujú tak dôležitosť médií pri procese politickej socializácie a nezastupiteľné miesto médií a komunikácie v centre socializujúcich síl. Politická socializácia je celoživotný proces učenia sa a využívanie médií je už súčasťou nášho každodenného života. Osobne chápem vplyv médií smerom k socializácii ako postupne načítavaný (kumulatívny) efekt, ktorý je viditeľný v rôznych mierach v rôznych obdobiach života jednotlivca. Počas svojho života môžu byť jednotlivci ovplyvnení mediálnym obsahom v ich vedomostiach o politike ako aj v ich postoji k politickému prostrediu.

Mediálne účinky môžu mať rôznorodý efekt na politickú socializáciu mladých ľudí. Môžu ich pohľad na politiku a politické dianie negatívne ovplyvniť z dôvodu ich predpojatého zobrazovania sveta. Alebo, ako hovorí tzv. sociálno kognitívna teória majúca svoje korene v práci Bandura (1976), jednotlivci sa učia cez pozorovanie. Počas svojho detstva, deti pozorujú politikov, hlavne vrcholových a hlavy štátu – v masmédiách. Pozorujú ich správanie, pozorujú ich (ne) konanie, pozorujú aké normy politici prezentujú a prostredníctvom toho chápu fungovanie politického systému v dospelosti. Televízia je tak chápaná ako imaginárny most k politickému svetu, ktorý vytvára základy pre ďalší vývoj politických noriem a hodnôt počas dospievania (Chaffee a Kanihan, 1997). Média, ako most k politickému svetu tak môžu byť vnímané

aj doslovne. Podľa tejto tézy, média nielen poskytujú informácie o politike a politickom svete, ale tým že informujú, narastajú u mladých ľudí politické poznatky, ktoré ich môžu motivovať zapájať sa aktívne do politického diania rôznymi formami participácie a združovania sa.

V minulosti bola televízia vnímaná ako most do politického sveta, vyobrazovala abstraktné koncepty vládnutia a riadenia štátu konkrétnymi politickými lídrami. No jej vplyv na politickú socializáciu sa postupne zmenšoval, najmä počas dospievania. Jej vplyv sa síce nevymazal úplne, stále dosahuje vysokú sledovanosť, no postupne ju začali nahrádzať iné formy šírenia informácií. Úplne iný príbeh v politickej socializácii mladých ľudí sa začal písať príchodom online médií, ktoré postupne vypĺňajú prázdne miesta zanechané po tradičných médiách. Na rozdiel od tradičných médií, internet a sociálne médiá ponúkajú bohaté možnosti na vyhľadávanie, zdieľanie informácií. Poskytujú taktiež príležitosť sa okamžite zapojiť do diskusie alebo podpory (cez online petície) bez ohľadu na čas a geografickú vzdialenosť.

Graf č. 10: Média ako zdroj informácií mladých ľudí

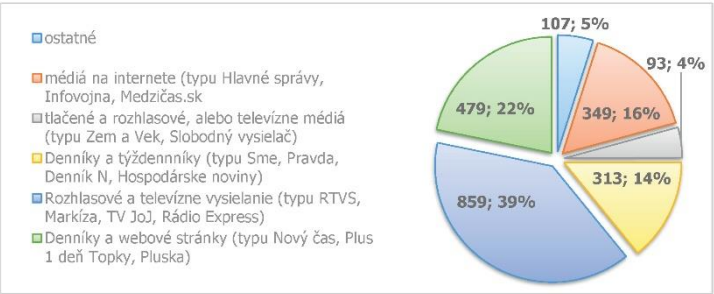

Zdroj: autorov vlastný výskum

Výsledky online výskumu potvrdili stále silné postavenie tradičných médií v dohľadávaní informácií o politickom a spoločenském dianí

u mladých ľudí na Slovensku, ale zároveň potvrdili aj to, že mladí ľudia začínajú vyhľadávať alternatívne médiá s konšpiračným a dezinformačným obsahom (16% online médií typu Hlavné správy, Infovojna, Medzičas.sk a 4% tlačených/ rozhlasových/ televíznych médií typu Zem a Vek, Slobodný vysielač). Vo všeobecnosti to neznamená, že mladí ľudia majú konšpiračné myslenie. Skôr vnímajú existenciu daných médií ako prirodzenú súčasť online priestoru, ako prejav bezhraničnej slobody prejavu. Mladí ľudia sú tak viac tolerantní k médiám tohto typu a zastávajú názor, že každý by mal mať rovnaký prístup k informáciám. Ich presvedčenie je ovplyvnené ich neideologickým myslením. Laicky by niektorí zo staršej generácie povedali, že súčasní mladí ľudia nemajú zábrany a nevykazujú jasnú politickú orientáciu. Ja by som skôr trvala na jemnejšom tvrdení. Keďže súčasná generácia mladých ľudí nezažila nedemokratický režim, absentuje u nej tendencia negatívne sa stavať proti rôznym alternatívnym, propagandistickým a konšpiračným faktom. Skôr si predstavujú svoje dospievanie, ako stôl plný jedla a z každého chcú odkusnúť, degustovať. Možno sa popália, ale táto bezbranná sloboda výberu ich k tomu nabáda. A tak nemajú problém si prečítať rôzne alternatívne média s konšpiračným a dezinformačným obsahom. Zastávajú názor, že každý ma právo na slobodný výber a je na jeho kritickom myslení či zdroje vníma ako dôveryhodné alebo nie. Druhá interpretácia, ktorá vôbec nevylučuje prvú o absolútnej slobode slova, skôr ju dopĺňa, je fakt, že mladá generácia je neideologická. Má v sebe prirodzené etické a morálne bariéry, ale nie je viazaná s ideológiou a tak je nielen schopná, ale aj ochotná si vypočuť rôznorodé názory a postoje, ktoré sú pre staršiu generáciu neprípustné.

Graf č. 11: Primárne médiá na vyhľadávanie informácií o politike a spoločenskou dianí.

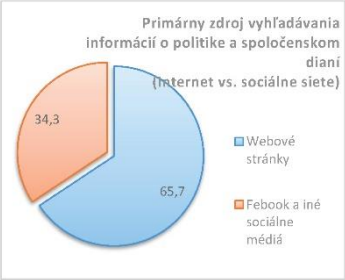

Zdroj: autorov vlastný výskum

Internet a sociálne siete neboli hlavným nástrojom týchto zmien, skôr odkryli hrozby, ktoré driemali v moderných spoločnostiach. Odosobnili jednotlivcov od spoločnosti a vytvorili z nich individualistov bez reálnych sociálnych väzieb mimo online prostredia. Stali sa tak dominantnými nástrojmi na vyhľadávanie informácií, právd a priateľstiev. Veď nie nadarmo sa zaužívali frázy ako „všetko je na google" alebo „vygooglim si to". Pred necelými desiatimi rokmi sa výskumy verejnej mienky pýtali na to koľko dní do týždňa mladí ľudia využívajú internet a koľko priateľov majú na sociálnych sietiach – pripomínam najvyššia možná odpoveď bola 20 +. Tieto otázky sa v kontexte súčasnej mladej generácie javia ako absurdné, dokonca by sme mohli tvrdiť, že by sme boli označení za dinosaurov. Svet sa ohromne technologicky posunol dopredu. Internet je dnes vnímaný ako primárny zdroj vyhľadávania akýchkoľvek informácií, aj tých politických. Aj v prípade výskumu, ktorý bol realizovaný koncom roka 2017 to výsledky potvrdzujú. Viac ako polovica opýtaných mladých ľudí používa internet ako zdroj informácií o politike a spoločenskom dianí. Zároveň až 65,7% mladých ľudí vo veku 15 – 21 rokov

využíva v online svete ako svoj primárny zdroj vyhľadávania informácií o politike a spoločenskom dianí sociálne siete.

Je vo všeobecnosti známe, že príchodom internetu a sociálnych médií do politického prostredia sa zmenila aj samotná komunikácia politických strán, ich prezentácia ako aj ich správanie sa. Sociálne média sa stali nenahraditeľným nástrojom každého jedného politika pri jeho sebaprezentácii. Veta, ten kto nie je na FACEBOOKU neexistuje, v kontexte politického marketingu je doslova výstižná. Internet a sociálne média zmenili politiku na nepoznanie. V prvom rade je to samotná rýchlosť akou sa k nám dostávajú informácie, akým spôsobom za zdieľajú a spôsob interakcií. Sociálne média zároveň vytvárajú dojem priamej interakcie politika a potenciálneho voliča a sú schopné sa zacieliť so svojou správou na konkrétneho príjemcu. Čo v minulosti vo vedení politických kampaní absentovalo. To, že internet a sociálne média zmenili správanie politikov a politiku samotnú je vo všeobecnosti známe, najmä čo sa týka politickej komunikácie. Čo je menej známe, a výskumy verejnej mienky sa tomu venujú len čiastkovo, je fakt do akej miery ovplyvnili sociálne siete politické správanie sa potenciálnych voličov, aktívnych občanov, alebo naopak nevoličov a pasívnych občanov aj mimo online prostredia. Výskumy za ostatné roky potvrdzovali narastajúcu pozíciu internetu a sociálnych sietí ako zdroja vyhľadávania informácií. Výskumy taktiež potvrdzovali narastajúcu občiansku online aktivitu (podpis online petícií, sledovanie online diskusií, zapájanie sa do online diskusných skupín a podobne) najmä mladých ľudí v online prostredí. No počet výskumov, ktoré sú schopné objasniť silu online prostredia na offline aktivity, je minimálne množstvo.

Pred necelým rokom bola publikovaná veľmi rozsiahla štúdia so vzorkou 6 miliónov online užívateľov zameraných na vplyv sociálnych sietí smerom na ich fyzické zdravie, v prípade ak využívajú mobilnú aplikáciu, ktorá užívateľom umožňuje sledovať ich výkonnosť a zároveň zdieľať aktivity s ostatnými užívateľmi. Výskum zistil, že čím viac užívateľov má jednotlivec v sieti tým viac narastá jeho fyzická výkonnosť. A zároveň nárastom počtu sledovateľov v sieti zvyšovala sa intenzita využívania mobilnej aplikácie (Althoff, Jindal, Leskovec: 2017). Daný výsledok len znázorňuje partikulárny priestor mapujúci zmenu v správaní. Je treba si uvedomiť aj iné – negatívne – účinky sociálnych sietí (kyberšikana). Zároveň výsledky z tohto 5 ročného monitoringu otvárajú možnosť aj pre politických aktérov uvažovať na využitím potenciálu internetu a sociálnych médií v kontexte zvyšovania politickej a občianskej aktivity v offline priestore.

Mladí ľudia a Západ?

Trvácnosť politických systémov, smerovania spoločnosti, išlo vždy ruka v ruke s generačnými zmenami. Inými slovami povedané, sociálne zmeny boli vždy spájané s generačnou obmenou spoločnosti. Obdobný pohľad môžeme uplatniť aj vo vzťahu k Európskej únii ako celku. Jej životnosť závisí na ochote mladých ľudí participovať a dôverovať európskym procesom. Európska integrácia bola v minulosti často vnímaná ako kľúčový nástroj transformácie a modernizácie jednotlivých európskych spoločností, vrátane tých, ktorých prechod k demokratickému zriadeniu nastal po roku 1989. Zároveň však európska integrácia bola čoraz častejšie spájaná s obmedzovaním suverenity národných štátov, či už ekonomickej alebo politickej. Nespokojnosť v očiach časti verejnosti bola vnímaná aj cez otázky o ochrane a obrane národnej identity, vzájomnosti a kresťanstva. Výskumy zamerané na postoje občanov Slovenska sú veľmi rozporuplné, niežeby výskumníci nevedeli analyzovať správanie sa jednotlivcov a spoločnosti, ale názory týkajúce sa európskej integrácie sú zavádzajúce. Keďže vyše 40% Slovákov uprednostňuje ochranu a posilňovanie národnej identity a zároveň sa prikláňa k väčšej integrácii do európskych štruktúr (IVO, 2017). Takto rozpačité názory majú tí jednotlivci, u ktorých absentuje hlbšia znalosť európskeho integračného procesu a Európskej únie, ktorú vnímajú len z diaľky. Výskumy verejnej mienky opakovane taktiež potvrdzujú, že slovenská spoločnosť vníma pozitívne Európu v porovnaní s Amerikou a zároveň jej postoje smerom k členstvu EÚ sú omnoho pozitívnejšie ako k členstvu v NATO. U slovenskej spoločnosti zároveň prevláda nadpriemerná náklonnosť k Rusku.

Mladí ľudia vždy boli zástancami približovania sa k západnej kultúre a jasne deklarovali svoju západnú politickú orientáciu, v porovnaní so staršou generáciou. Európsku integráciu a Úniu aj naďalej vnímajú pozitívne, no začína narastať aj skupina mladých ľudí, ktorí nevedia jasne zadefinovať svoju politickú orientáciu. Respektíve, vnímajú seba ako aj Slovensko niekde uprostred medzi východom a západom. Ich predstavy o akejsi neutrálnej pozícii, idú ruka v ruke s ich odmietavým postojom k hlbšej integrácii. Slovenská mládež oproti ostatným mladým ľuďom z krajín Višegrádskej štvorky deklaruje svoju západnú orientáciu najmenej. Len 27,5% mladých Slovákov vo veku 18 – 24 rokov a 26,7% mladých Slovákov vo veku 25 – 34 rokov deklaruje svoju západnú orientáciu, oproti ostatným mladým ľuďom z Maďarska (53,8% vo veku 18 – 24 rokov, 45,4% vo veku 25 – 34 rokov), Poľska (33,7% vo veku 18 – 24 rokov a 37% vo veku 25 – 34 rokov) ako aj Českej Republiky (34% vo veku 18 – 24 rokov a 39% vo veku 25 – 34 rokov). Na rozdiel od ostatných mladých ľudí, aj 30,5% mladých Slovákov vo veku 18 – 24 rokov a 28,1% Slovákov vo veku 25 – 34 rokov sa nevedelo vyjadriť vôbec (GLOBSEC, 2017). Tento výskum sa taktiež zameral na vnímanie členstva v EÚ a NATO mladými ľuďmi, pričom len potvrdil už zaužívané stereotypy, ktoré prevládajú vo vzťahu EÚ ako aj NATO. Pokiaľ Európsku úniu vníma pozitívne 49,7% mladých ľudí vo veku 18 – 24 rokov a 54,6% mladých ľudí vo veku 25 – 34 rokov, tak členstvo v NATO vníma pozitívne len 35,4% mladých ľudí vo veku 18 – 24 rokov a 26,9% mladých ľudí vo veku 25 – 34 rokov. Zároveň až 46,9% mladých ľudí nevie uviesť ani jeden postoj vo vzťahu k NATO a 36,5% k EÚ.

To, že majú mladí ľudia pozitívny vzťah smerom k členstvu v Európskej únii nie je pochýb, otázkou skôr znie, či tých 40%, ktorých sa k tomuto názoru prikláňa je postačujúcich, keď až

33,8% mladých ľudí nevie uviesť svoj názor na členstvo Slovenska v EÚ. Zároveň je potrebné si uvedomiť, že tých 40% mladých ľudí je celkový priemer žiakov stredných škôl s rôznym vzdelaním.

Graf č. 12: Vnímanie členstva Slovenska v NATO

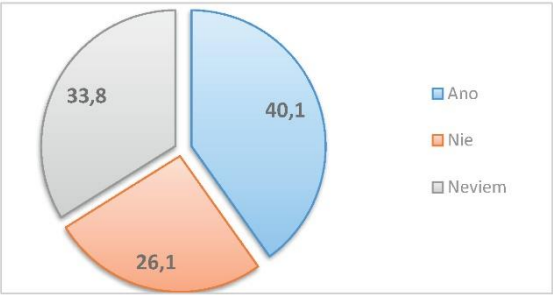

Zdroj: autorov vlastný výskum

Pokiaľ až 61,5% gymnazistov má pozitívne názory na členstvo Slovenska v Európskej únii, len 28,9 žiakov zo stredných odborných škôl s maturitou a 31,2% žiakov zo stredných odborných škôl bez maturity má pozitívne názory na členstvo Slovenska v EÚ. A toto samozrejme už nie je postačujúce. A nepostačujúcich je aj tých 40% vo všeobecnosti. A dôvod? Väčšina odpovedí ohľadne výhod členstva Slovenska v EÚ vníma mládež najmä cez materialistické hodnoty (spoločná mena, obchod, eurofondy, rozvoj krajiny). Stredoškoláci vnímajú pozitíva členstva cez rozvoj Slovenska, ktorý je zabezpečený prísunom financií zo strany EÚ. Mladí ľudia sú presvedčení, že bez prísunu eurofondov zo strany EÚ by sa cesty, diaľnice a iná výstavba realizovala veľmi ťažko.

> *„Prínos členstva vidím v eurofondoch, cez ktoré sa dotuje mnoho aktivít, ako výstavba ciest, diaľníc a iných stavieb. Myslím, že to by Slovensko bez*

pomoci EÚ nezvládlo, keďže nepatríme medzi bohatšie západné krajiny EÚ ..."

V názoroch mladých stredoškolákov neprevládajú len racionálne argumenty vo vzťahu k členstvu Slovenska v EÚ, ale aj tradičné stereotypy o bohatšom Západe a zaostalom Slovensku. Je zjavné, že tieto postoje sú dlhodobo zakorenené v slovenskej spoločnosti a sú prižívované politickým diskurzom, v ktorom politické elity neraz zahmlievajú niektoré informácie pre zvyšovanie ich vlastných politických preferencií. Svedčí o tom aj ďalší názor o prínose členstva Slovenska v EÚ:

„Malému, nie veľmi významnému štátu prospeje byť vo väčšom zoskupení, vieme, že keď na tom budeme zle, niekto nám pomôže. Okrem toho EÚ ponúka obrovské možnosti, už niekoľkokrát som vďaka jej projektom vycestovala do zahraničia."

To, že mladí ľudia sú nasiaknutí politickým a spoločenským diskurzom budovaným v pamäti národa už stáročia je zjavné, no aj napriek tomu, je potrebné vnímať niektoré názory a postoje v pozitívnom svete. Na rozdiel od starších generácií, chápu dôležitosť, aj keď len cez konzum, členstva v Európskej únii. Vnímajú Európsku úniu ako tú, ktorá im dáva nielen príležitosť cestovať, ale zároveň sa vzdelávať a napomáha pri modernizácii národných štátov. A tak veľmi nepriamo, ale predsa sa kultúra otvorenej a liberálnej spoločnosti nevedomky pretavuje do názorov a postojov nových generácií. Mladí stredoškoláci vnímajú prínos členstva cez otázku ochrany, ako aj cez otvorené hranice. Mladí

stredoškoláci vnímajú aj aktuálne hrozby, ktoré by mohli mať negatívny dopad na bezpečnosť spoločnosti, a s tým spájajú aj výhody členstva.

> *„Keďže na Ukrajine je to stále nie bezpečné, Európska únia nám dáva istotu, že nás v prípade konfliktu podrží".*

Možnosť cestovať a vzdelávať patrí ku klasickým odpovediam mladých ľudí aj na Slovensku. Zároveň je potrebné dodať, že čoraz viac mladých ľudí začína vnímať otvorené hranice cez možnosť priblížiť sa moderným a technologicky vyspelým krajinám západu. Stredoškoláci vnímajú otvorené hranice ako možnosť Slovenska byť otvoreným a konkurencie schopným.

> *„Solidarita, otvorené hranice a to, že zahraničné firmy môžu voľne obchodovať na Slovensku. Slovensko sa stáva viac zaujímavé".*

Stredoškoláci vnímajú Európsku úniu aj napriek viacerým negatívnym vyobrazeniam stále pozitívne, otázkou však zostáva či takéto názory konzumného typu k obhajobe členstva v EÚ budú v budúcnosti postačujúce.

Pri pohľade na vnímanie Severoatlantickej aliencie mladými ľuďmi je výzva, ktorá nás čaká omnoho zložitejšia ako pri Európskej únii. Už v minulosti bolo vnímanie obrannej aliancie v očiach slovenskej spoločnosti veľmi rozpačité, nepriateľské a skôr chápané ako nutné zlo v globálnom svete. Potvrdili to aj viaceré výskum verejnej mienky v ostatných rokoch. Vo výskume mapujúcom transatlantické trendy slovenská spoločnosť vyjadrovala

nadpolovičnú nespokojnosť politickým líderstvom USA vo svete. Až 52% respondentov vyjadrilo názor, že postavenie USA ako svetového lídra je nevhodné a nežiadúce. Zároveň však musíme dodať, že slovenská spoločnosť vníma NATO veľmi rozporuplne. Za ostatné roky práve Slovenská republika v globálnych výskumoch skončila ako tá krajina, ktorá má najviac protichodné názory na niektoré medzinárodné vzťahy a transatlantické trendy. Len 8% Slovákov súhlasí s názorom, že závažné vojenské zásahy by mali byť legitimizované súhlasom NATO (TT, 2013), no zároveň je jednou z mála krajín v Európe, ktorá sa prikláňa k názoru, že stále čelíme vojenským hrozbám (27% Slovákov oproti 15% európskemu priemeru súhlasí s tým, že sme stále ohrození vojenskými konfliktami).

Graf č. 13: Názory na prínos členstva Slovenska v NATO

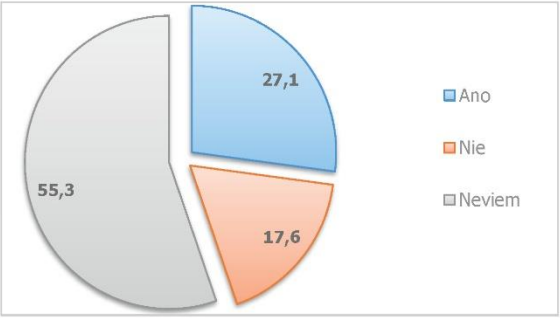

Zdroj: autorov vlastný prieskum

V súčasnej politickej klíme a nastavenom politickom diskurze by bolo prekvapením, keby slovenská mládež odpovedala inak ako celospoločenský mainstream. Potvrdila tak len nastavený politický diskurz, ktorý je čoraz viac výrazný a živený aj alternatívnymi médiami, či politickými stranami pôsobiacimi v parlamente. Len 27,1% stredoškolákov odpovedalo, že je prínosom pre Slovensko

byť členom NATO a 17,6% má záporný vzťah k členstvu. Čo je zarážajúce je číslo 55,3% stredoškolákov, ktorí sa nevedeli priklonit' a vyjadriť k jednému názoru na členstvo v NATO, či už kladne alebo záporne. Vyše polovica respondentov tak nevie alebo nemá vedomosti o tom, prečo by malo byť členstvo Slovenska v NATO žiadúce alebo dôležité. Taktiež platí, že gymnazisti majú omnoho pozitívnejší názor ako ich rovesníci z iných typov škôl. Až 41% gymnazistov vyjadruje kladný názor na členstvo Slovenska v NATO, oproti 24,8% stredoškolákom z odborných škôl bez maturity a 19,9% stredoškolákom z odborných škôl s maturitou. Stredoškoláci taktiež majú relatívne obdobné názory na prínos členstva v NATO, zhodujú sa na tom, že prínosom je podľa nich hlavný cieľ NATO a tým je ochrana slabších. V tomto názore sa zhodnú viacerí, bez ohľadu na vek alebo typ školy, ktorú navštevujú.

> *„Ako som už spomínala, vojenská spolupráca je dôležitá. A rovnako aj dohoda medzi členmi, že sa navzájom nedostanú do ozbrojených konfliktov. Naša krajina nie je schopná dostatočne ubrániť samú seba a členstvom v EÚ si zabezpečujeme len spoluprácu krajín EÚ avšak v NATO sa spájame aj s USA, Kanadou,... Jediná ohrozujúca veľmoc ostáva Rusko. Preto by veľa občanov radšej nebolo v NATO, aby sme sa v prípade potreby mohli pripojiť na Ruskú stranu.*"

Odpovede stredoškolákov potvrdili uprednostňovanie neutrálnej pozície vo vzťahu k NATO v kontexte ideologického konfliktu Západ

– Východ. Viacerí stredoškoláci vyjadrili názor, že by bolo lepšie pre Slovensko, ak by ostalo neutrálne v prípadnom konflikte s Ruskom. Tento názor nie je nový, ide ruka v ruke s pozitívnym vnímaním Ruskej federácie zo strany slovenskej spoločnosti, respektíve proruskou orientáciou. U respondentov sme taktiež našli záporný názor na prínos členstva pre Slovensku v NATO. Viaceré názory svoju legitimitu čerpali zo všeobecne známych konšpiračných teórií a dezinformácií, ktoré boli jednosmerne prezentované.

> *„A v čom? Chceme robiť vojnu a zabíjať ľudí? To má byť prínos, áno pre USA je vyvražďovanie ľudí prínosom, ale nie pre rodiny tých vyvraždených. NATO je biznis organizácia, ktorá chladnokrvne vraždí nevinných a zarába na tých krajinách. Pre Slovensko je to skôr hanba ako prínos."*

Príspevok, ktorý uvádzam vyššie, bol prejavom jednotlivca, daný názor však nemožno brať na ľahkú váhu, keďže väčšina respondentov odmietla, alebo nevedela uviesť konkrétny prínos. S istotou taktiež môžem povedať, že tento názor patril respondentovi so stredoškolským vzdelaním bez maturity (stredná odborná škola). Automaticky to však nemusí znamenať, že daný názor bol získaný v škole alebo medzi rovesníkmi. No taktiež na základe výskumov z ostatných rokov je evidentné, že väšina ľudí na Slovensku, ktorí veria v konšpiračné a jednostranné informácie má nižšie vzdelanie. Čo ide ruka v ruke so všeobecným názorom, že práve v týchto školách absentuje, alebo je v minimálnej miere zastúpená výučba, ktorá kladie dôraz na podporu kritického myslenia, čítania textu s porozumením, či kladenia dôrazu na

predmety zaoberajúce sa postavením jednotlivca v spoločnosti a politickou participácou. K obdobným záverom prišiel aj výskum realizovaným Inštitútom pre verejné otázky (2016). Ich publikácia Mladí v kyberpriestore prezentovala výsledky, ktoré sa zhodujú s niektorými teoretickými prístupmi ohľadne voľby radikálnych / extrémistických strán a zároveň sú potvrdené aj niektoré stereotypy úrovne dosiahnutého vzdelania, čo korešponduje aj s našimi výsledkami. Podľa výsledkov prieskumu, väčšinu mužov oslovuje myšlienka vystúpenia Slovenska z NATO, a mladých ľudí s učňovským vzdelaním oslovuje názor vystúpenia Slovenska aj z EÚ aj z NATO. Najviac inklinujú k vystúpeniu z NATO ľudia žijúci v Trnavskom kraji, v Banskobystrickom kraji zas k vystúpeniu Slovenska z EÚ (IVO, 2016).

Postoje slovenskej mládeže k obidvom strategickým partnerstvám / zväzkom nie sú unikátne. Stredoeurópska mládež vykazuje identické znaky. Jej neschopnosť identifikovať sa so západnými hodnotami ich ovplyvňuje pri ich názoroch na členstvá v jednotlivých strategických zväzkoch a partnerstvách (len 42,5% mladých Čechov si myslí, že EÚ je prínosom a 24,6% by hlasovalo za vystúpenie z EÚ) (Globsec, 2017), a zároveň v priemere až 1/3 stredoeurópskej mládeže samých seba vníma niekde medzi Západom a Východom. I keď väčšina mladých ľudí chce zostať v Európskej únii, vnímajú potrebu zmeny, ktorá je nevyhnutná kvôli globálnym problémom ohrozujúcim Európu (terorizmus a migrácia). Dokonca podľa väčšiny opýtaných (74%) je islamský fundamentalizmus a terorizmus najväčším problémov EÚ. Zároveň vyjadrujú dôveru v úlohu EÚ, ako garanta mieru jednotlivými jej členmi a vnímajú túto úlohu za najpodstatnejšiu výhodu členstva, po možnostiach cestovať a možnostiach študovať (Bertelsmann Stiftung, 2017).

Rôznorodosť názorov a postojov mladých ľudí na strategické medzinárodné partnerstvá ide ruka v ruke s ich politickou socializáciou a spoločenským diskurzom, ktoré nemusia mať vždy proeurópske a prozápadné charakteristiky. Ale otvorené hranice, možnosti cestovania a štúdia otvárajú mladým ľuďom ďalší socializačný kanál, cez ktorý sú im prezentované pozitíva členstva v jednotlivých skupenstvách. Narastá tak potreba apelovať na mladých ľudí cez témy, ktoré dotvárajú ich postoje smerom k EÚ a NATO, vytvárať priestor pre nové pozitívne spoločenské diskurzy a obmedzovať politickú rétoriku sledujúcu len svoje vlastné ciele a preferencie na úkor objektívnych správ.

Nová generácia, nová budúcnosť?

Na dnešnú mladú generáciu som už počula veľa injektív, negatívnych názorov a polarizačných postojov. Od neistej generácie, generácii závislej na mobilných telefónoch, až po generáciu, ktorej chýbajú morálne a etické normy správania sa. Pozitívne názory na súčasných mladých ľudí sa v týchto diskurzoch strácajú, v skutočnosti mladí ľudia omnoho viac ako to bolo v minulosti, podporujú inovácie, rovnováhu a progresivitu s cieľom vytvorenia omnoho jasnejšej budúcnosti, ako ich rodičia alebo súrodenci. Odborná literatúra, ako aj mnohé výskumy vo svete už nielenže jasne rozoznávajú základné rozdiely medzi jednotlivými generáciami mladých ľudí, ale vedia jasne rozlíšiť rozdiely vo vnútri jednotlivých generácií. Pokiaľ sa generácii Millenials venovali už viaceré výskumy verejnej mienky, musím povedať, že hlavne v zahraničí pri nastupujúcej generácii sú úspešní len zahraniční akademici a výskumné inštitúty. Niežeby sa na Slovensku pozabudlo na túto generáciu ale výskumy, ktoré boli doteraz realizované, ostávali až v príliš všeobecnej rovine, bez možnosti hlbšej analýzy postojov, hodnôt a presvedčení či očakávaní mladého človeka ako spoločenského jednotlivca. Vlastne ak môžem byť presná, takéto výskumy na Slovensku sú realizované v minimálnej miere, dokonca pri niektorých témach absentujú. Nielen realizácia výskumov na Slovensku ide s určitým časovým posunom, ale aj trendy a vývoj v štruktúrach spoločnosti je oneskorený. Zmeny v generačnej obmene, ktoré sú v súčasnosti analyzované v západných krajinách a z časti v USA, zasiahnu slovenskú spoločnosť s časovým posunom. Nemali by sme preto porovnávať demokratické krajiny z hľadiska ich modernity,

technologických inovácií a pokroku. Lebo nám naďalej budú unikať štrukturálne zmeny v spoločnosti, ktoré momentálne prebiehajú a nebudeme chápať, prečo sa niektorí mladí ľudia správajú ako voliči na prvý pohľad nepochopiteľne. Je totiž otázne, nakoľko sa krajiny EÚ k sebe postupne približujú a nakoľko sa rozdiely vyrovnávajú. Treba zájsť za oponu a pozrieť sa na štrukturálne príčiny, prečo sa populácia aj napriek technologickým inováciám a pokroku správa tak, ako sa správa. A aká je vlastne súčasná mladá generácia v tomto svete neistoty a nedôvery?

Na záver tejto publikácie nebudem hovoriť o mladých ľuďom všeobecne, ani o Millenials, skôr sa zameriam na mladú generáciu, ktorá sa začína zoznamovať so základnými atribútmi moderného občianstva, politickej angažovanosti a participácie. Zároveň nebudem hovoriť výhradne o slovenskej mládeži, keďže sa domnievam, že posun ktorý zažijeme u našich mladých ľudí v súčasnosti prežíva globálna generácia pod názvami generácia Post-Millenials, Generácia Z, Pivotálna generácia a iné. Ako prvá generácia od svojho narodenia vyrastala v prostredí sociálnych médií a smart telefónov. Dnešná mladá generácia je nositeľom významných zmien v sociálnom a kultúrnom správaní. Mladí ľudia v súčasnosti, aj kvôli technologickému pokroku, čelia tlakom aké nikdy predtým nezažili ani v staršej generácii a začínajú byť čoraz častejšie v skoršom veku klinicky depresívny. Zároveň však žijú vo svete, ktorý je svojím technologickým pokrokom schopný poskytnúť rovnováhu, progresivitu a kreativu spoločnosti a štátu. Závisloť na mobilnom zariadení, je ďalší stereotyp, ktorý sa vytvára v ostatných rokoch v kontexte mladých ľudí. Áno, mladí ľudia trávia veľa času so svojimi inteligentnými mobilnými zariadeniami a dlhodobá pamäť, celistvejšie informácie sa im zdajú zaťažujúce. Ale aj ich starší rovesníci, ako aj staršie generácie (ich rodičia)

trávia dlhodobo viac času s mobilnými telefónmi, ako tomu bolo v minulosti, o čom svedčia viaceré výskumy za posledné roky. Na druhej strane žijeme v dobe kedy začínajú v spoločnosti rezonovať témy ako obmedzenie a znižovanie plytvania potravín a vody, či plánované tehotenstvá. Je možné, že práve mladí ľudia začínajú vytvárať nové cesty zodpovedného správania sa?

Ďalšou dôležitou charakteristikou, ktorá bola načrtnutá aj v tejto publikácii, je viera mladej generácie v samú seba. Osamostatnenie, postupná zmena socializácie a vzdelávacieho modelu k tomuto ich pohľadu len prispievajú. Mladá generácia oproti tým ostatným začína žiť oveľa skôr samostatne, má progresívnejšie pohľady na svet a omnoho lepšie je schopná rozlišovať medzi svojim pracovným a súkromným životom a bezproblémov medzi nimi vie počas dňa opakovane prepínať. Zároveň sa menia ich názory smerom na úspech a budúcnosť. Sú omnoho viac optimistickejší a úspech definujú cez šťastie. Viaceré výskumy zo západných krajín potvrdzujú prechod od prázdneho materializmu smerom k duševným hodnotám, akým je šťastie a zdravie. A preto súčasná mladá generácia je schopná otvorene povedať nie drogám, alkoholu a mladistvému sexuálnemu styku.

Súčasná mladá generácia sa líši najmä svojou ideologickou prázdnotou, ich identita je viac tekutá ako u ktorejkoľvek generácie predtým. Chcú byť voľní pri výbere ciest a spôsobe ich realizácie bez ideologickej záťaže, ktorú vnímajú ako obmedzenie. Tekutá identita mladých ľudí má viacero podôb, napríklad ich vnímanie oblečenia je úplne rozdielne. Podľa výskumu realizovaného Fawcett Society si až 68% britskej mládeže myslí, že rod nie je binárny (Sex and Equality Report, 2016). Na zmeny vnímania rodu reagovali aj módne značky, ktoré začali ponúkať na trhu rodovo neutrálnu

kolekciu (TheGuardian, 2017). Ich tekutá identita sa prejavuje aj pri ich politickej socializácii a následnej participácii. Nemajú problém si vypočuť akýkoľvek politický názor, keďže považujú za prirodzené, že každý názor by mal mať možnosť by prezentovaný. Vnímajú ideológiu ako bariéru v ich výbere najlepšej alternatívy, a dochádza k tomu, že ich fascinujú politické subjekty, ktoré sú schopné kombinovať vo svojom programe, rétorike ľavicové a pravicové (aj krajne extrémne) hodnoty a postoje. Tekutá identita mladých ľudí tak vytvára nové predpoklady v štrukturálnych zmenách spoločnosti. Súčasní mladí ľudia vytvárajú budúci svet podľa svojich predstáv, svet v ktorom je liberalizmus uprednostňovaný - až radikálnym spôsobom, najmä v otázkach rodu, rasy, sexuality a identity. Môžem vysloviť názor, že mladí ľudia chápu rovnosť ako niečo čo je ultimátne a nemalo by byť obmedzované ničím a nikým, a preto tradičné vnímanie spoločnosti na základe mužov a žien, na základe rodu a sexuality, ako aj na základe rasy odmietajú. Čím vlastne vzniká ich bezpohlavnosť, prezentovaná rodovo nezafarbeným štýlom obliekania, neidologicky zafarbenou politickou orientáciou tzv. catch all a odmietaním sociálneho triedenia spoločnosti na základe tradičných noriem.

Mladí ľudia vnímajú svet odlišne, vždy to tak bolo a vždy to tak aj bude. Mladí ľudia sú tiež radikálni vo svojich postojoch a názoroch na svet okolo seba, aj toto tak vždy bolo a aj bude. Ale dovolím si tvrdiť, že súčasná mladá generácia „Post-Millenials" bude prepisovať históriu spoločností a ich štrukturálnych zmien. Koncept, ktorý som síce priniesla až na záver – tekutá modernita – sa javí ako jeden z možných vysvetlení toho, čo sa momentálne deje vo vnútri mladej generácie. To, že súčasná mladá generácia svojimi hodnotami a postojmi predznamenáva štrukturálne zmeny

v spoločnosti je faktom. Otázka znie, akým smerom sa bude spoločnosť uberať. Záleží hlavne od mladej generácie aké hodnoty a postoje v nej prevážia. Cieľom publikácie bolo ukázať čitateľom súčasnú rôznorodosť a rozporuplnosť v mysliach, postojoch a hodnotách mladých ľudí. Všetky konštatovania, ktoré boli v publikácii predložené reagovali najmä na neukotvenosť mladých ľudí, či už v spoločnosti alebo v systéme. Oni sami to potvrdzujú tým, že cítia že nepatria do spoločnosti. Hľadajú tak alternatívne riešenia akým spôsobom byť opäť súčasťou spoločnosti a štátu v ktorom žijú. Na rozdiel od starších generácií ich hľadanie alternatív nemá ideologické hranice, ktoré vnímajú ako obmedzujúce. Snažia si vypočuť a „ochutnať" v praxi každý názor, proces a ideu, ktorú vnímajú v spoločenskom diskurze. Nie sú podporovateľmi ideologických zafarbení, presadzujú neutrálne prístupy k rodu, rase a identite a zaujímajú sa o všetko netradičné, čo ide proti mainstreamu, ktorý podľa nich nesplnil to, čo prezentoval.

Vyhliadky na budúce spoločnosti sú vo svetle výskumov mladých ľudí veľmi rozpačité, dôvodom je ich správanie, ktoré je samo o sebe rozpačité, rozporuplné a neohraničené žiadnymi ideologickými bariérami. Spoločnosť funguje na určitých ideách, pravidlách, etických a morálnych kódexov, ako aj ideologických doktrínach, ak však budú popierané tieto základné pravidlá hry z dôvodu nastolenia neutrálnej a tekutej spoločnosti, môže dôjsť k jej kolapsu z vnútra. Ale ak mladí ľudia vytvoria cez svoje hodnoty a postoje nový normatívny systém založený na tom, čo presadzujú – šťastie, progresivita a liberalizmus – demokratická spoločnosť má šancu na prechod do svojej vyššej úrovne smerom k demokratickému ideálu. Záleží to na tom, ako sa mladá generácia rozhodne. A čo mladí ľudia na Slovensku? Budú hýbateľom týchto

globálnych zmien? To minimum výskumov, ktoré boli realizované na Slovensku tomu nasvedčuje, no všeobecné závery absentujú. Treba začať otvárať témy a odpovedať na otázky, skrz ktoré sme schopní stanoviť základné rozdielnosti medzi mladými ľuďmi a nastupujúcimi generáciami. Skúmať a analyzovať nielen všeobecné názory na politický systém, záujem alebo nezáujem o politiku a spoločenské dianie, alebo poznať ich názory na demokraciu a dôveru v politický systém. Budúce výskumy by mali odkrývať hodnotové orientácie mladých ľudí. Budúce výskumy by sa mali zamerať na otázky, ktoré by mali odkryť základné hodnotové orientácie mladých ľudí na témy ako identita, sexualita a rod. Nie že by v súčasnosti tieto témy neboli zaradené do výskumov verejnej mienky, no sú uväznené v klasických stereotypoch národa a náboženstva.

Mládež je naša budúcnosť a budúcnosť je naša mládež. Možno otrepané klišé, ale na to aby sme poznali budúcnosť spoločnosti, potrebujeme poznať mladú generáciu. Nielen ich názory na percepciu našej reality a naše tradičné stereotypy. Potrebujeme poznať názory mladých ľudí, potrebujeme taktiež poznať ich percepciu reality a pohľadov na okolitý svet. Až tak spoznáme normatívne systémy, ktoré sa snažia postupne presadzovať.

Mladí ľudia sú často charakterizovaní ako lídri zajtrajška, ale v skutočnosti už dnes zohrávajú kľúčovú úlohu v zmenách spoločností a štátov.

Literatúra

Alonso, A., Maciel, D. (2010). "From protest to professionalization: Brazilian Environmental activism after Rio-92". Journal of Environment and Development, 19: 300-317.

Althoff, T., Jindal, P., Leskovec, J. (2017). "Online actions with offline impact: How online social networks influence online and offline user behavior." Proceedings of the Tenth ACM International Conference on Web Search and Data Mining (pp. 537-546). ACM.

Amnaa, E., Ekstrom, M., Kerr, M. (2009). "Political socialization and human agency: the development of civic engagement from adolescence to adulthood." Statveten-skaplig tidskrift, 111 (1): 27-40.

Andrew J. Flanagin et al. (2006). "Modeling the Structure of Collective Action" Communication Mono-graphs, 73 (1): 29–54.

Astuto, J., Ruck, Martin D. (2009). "Early childhood as a foundation for civic engagement." Lonnie R. Sherrod, Judith Torney-Purta and Constance A. Flanagan (eds.), Handbook of Civic Engagement in Youth, 249-276. Hoboken, New Jersey: Wiley and Sons.

Baillie Smith, M., Laurie, N. (2011). "International volunteering and development: global citizenship and neoliberal professionalisation today." Transactions of the Institute of British Geographers, 36 (4): 545-559.

Bandura, A., (1976). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bang, H., Sǫrensen, E. (1999). "The Everyday Maker: A New Challenge to Democratic Governance." Administarative Theory & Praxis, 31: 7-37

Bang, H.P. (2004). "Everyday makers and Expert Citizens. Building Political not Social capital." ANU, School of Social Science.

Barron, B., Gomez, K., Pinkard, N., Martin, C.K. (eds.) (2014). The digital youth network – cultivat-ing digital media citizenship in urban communities. Cambridge, MA: MIT Press.

Baumgartner, J. C., Morris, J. S. (2009). "MyFaceTube politics: Social networking web sites and politi-cal engagement of young adults." Social Science Computer Review, 28 (1): 24–44.

Beck, U. (1992). Risk society: Towards a new modernity. London: Sage.

Bezáková V. a kol.: Hodnotové orientácie mladých ľudí v procese transformácie spoločnosti. Štatistické analýzy a informácie, Štatistický úrad SR, Bratislava, 1997

Bimber, B., Flanagin, A. J., Stohl, C. (2005). Reconceptualizing collective action in the contemporary media environment. Communication Theory, 15:4, 365–388.

Bode, L. (2012). "Facebooking it to the polls: A study in online social networking and political behav-ior" Journal of Information Technology & Politics, 9 (4): 352–369.

Bruter, M., Harrison, S. (2009). The Future of our Democracies. Young Party Members in Europe. Palgrave MacMillan

Cammaerts, B., Banaji, S., and Anstead, N., for LSE Enterprise (2013). "EACEA 2010/03: Youth partic-ipation in democratic life". LSE, London: LSE Enterprise.

Cammaerts, B., Bruter, M. , Banaji, S., Harrison, S., Anstead, N. (2014). The Myth of Youth Apathy: Young Europeans' Critical Attitudes Toward Democratic Life, American Behavioral Scientist, 58:5, 645-664.

Chaffee, Steven H., Kanihan, Stacey F., (1997). "Learning about politics from the mass media. "Political Communication, 14 (4): 421 - 430.

Changing Values, Persisting Cultures: Case Studies in Value Change, Editors: T. Pettersson, Y. Esmer, Brill, 2008

Chong, S., Farquharson, K., Choy, E. A., Lukman, Z. M., Mokhtar, M. K. (2011). "Enhancing youth civic engagement and generalized trust through bonding social capital among friends." Per-tanika Journal of Social Sciences and Humanities, 19: 57–64.

Choudry, A., Shragge, E. (2011). "Disciplining dissent: NGOs and community organizations." Globaliza-tions, 8 (4): 503-517.

Christens, B. D., Kirshner, B. (2011). Taking stock of youth organizing: An interdisciplinary perspec-tive, New Directions for Child & Adolescent Development, 134, 27-41.

Communications Market Report, OfCom report (2018), dostupné online na: https://www.ofcom.org.uk/ data/assets/pdf file/0022/117256/CMR-2018-narrative-report.pdf

Conroy, M., Feezell, J. T., Guerrero, M. (2012). "Facebook and political engagement: A study of online political group membership and offline political engagement." Computers in Human Behavior, 28 (5): 1535–1546

Couldry, N., Livingstone, S., and Markham, T. (2010). Media Consumption and Public Engagement: Beyond the Presumption of Attention. Houndmills: Palgrave. 2nd edition.

Cumming, G. (2008). "French NGOs in the global era: Professionalization "without borders"?" Volun-tas: International Journal of Voluntary & Nonprofit Organizations, 19 (4):372-394.

Dalton, R., Scarrow, S., Cain, B. (2004). "Advanced Democracies and the New Politics." Journal of Democracy, 15 (1): 124-138.

Dalton, R. (2008). "Citizenship Norms and the Expansion of Political Participation." Political Studies 56: 76-98

Dalton, R. (2009). The Good Citizen: How a Younger Generation is Reshaping American

Patel, D. (2017) "8 Ways Generation Z Will Differ From Millennials in The Workplace." Forbes, September 21, https://www.forbes.com/sites/deeppatel/2017/09/21/8-ways-generation-z-will-differ-from-millennials-in-the-workplace/#5ebd0276e5e6

Ellison, N. B., Steinfield, C., Lampe, C. (2007). "The benefits of Facebook "friends": Social capital and college students' use of online social network sites." Journal of Computer-Mediated Commu-nication, 12 (4): 1143–1168.

Ester, P., Halman, L., & Moor, R. A. de. (1993). The Individualizing Society: Value Change in Europe and North America. Tilburg University Press.

Eurobarometer (2011). Eurobarometer 316 'European Employment and Social Policy

Eurobarometer (2012). Special Eurobarometer Report 383 Civil Protection

Eurobarometer (2013). Special Eurobarometer 406. Attitudes of Europeans towards urban mobility.

Eurobarometer (2014). Special Eurobarometer 402, 2014. Undeclared work in the European Union.

Eurobarometer (2014). European Youth in 2014. Flash Eurobarometer of the European Parliament (EP EB395)

Feldman, S. (2003). "Paradoxes of institutionalisation: the depoliticisation of Bangladeshi NGOs." De-velopment in Practice, 13, 1.

Gaiser, W., de Rijke, J. (2010). Trends in political participation of young people. Results for Germany and European member states, Today's Children are Tomorrow's Parents, 26.

Getting to Know Gen Z: How The Pivotal Generation is Different From Millennials (2018), dostupné online: http://www.millennialmarketing.com/wp-content/uploads/2016/12/FutureCast_The-Pivotal-Generation-7.pdf

Giddens, A. (1991). Modernity and self identity. Cambridge: Polity.

Gil de Zúñiga, H., Jung, N., Valenzuela, S. (2012). "Social media use for news and individuals'

social capital, civic engagement and political participation." Journal of Computer- Mediated Communication, 17 (3): 319–336

Gimpel, James G., Lay, J. Celeste, Schuknecht, Jason E., (2003) Cultivating Democracy. Civic Environments and Political

Socialization in America. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Globalization, Value Change, and Generations: A Cross-national and Intergenerational Perspective, Editors: P. Ester, M. Braun, P. Mohler, Brill, 2006

Graber, Doris A. (1997). Mass Media and American Politics (Vol. 5). Washington, D.C.: CQ Press.

Gyárfášová, O., Slosiarik, M., (2016) Voľby do NR SR 2016: Čo charakterizovalo voličov. Working Papers in Sociology 1 / 2016, dostupné online: http://www.sociologia.sav.sk/pdf/Working_Papers_in_Sociology_012016.pdf

Hess, Robert D., Torney, J. (1967). The Development of Political Attitudes in Children. New Brunswick, London: Aldine Transaction.

Hilton, M. et al. (2013). The Politics of Expertise: How NGOs Shaped Modern Britain. Oxford: Oxford University Press.

Holtz-Bacha, Ch. (1990). "Videomalaise revisited: Media exposure and political alienation in West Germany." European Journal of Communication, 5: 73-85.

Howe, N. (2017) "Are Millennials Giving Up On Democracy?" Forbes, dostupné online na: https://www.forbes.com/sites/neilhowe/2017/10/31/are-millennials-giving-up-on-democracy/#5bdbd9992be1

Hyman, H. (1959). Political Socialization. Glencoe: Free Press.

Jacobsson, K., Saxonberg, S. (Eds). (2013). Beyond NGO-ization: The development of social move-ments in central and Eastern Europe Farnham. UK and Burlington (VT): Ashgate.

Jad, I. (2007). "NGOs: between buzzwords and social movements." Development in Practice, 17 (4/5): 622-629.

Jennings, M. Kent (2007). "Political socialization." Russell J. Dalton and Hans-Dieter Klinge-mann (eds) The Oxford Handbook of Political Behavior. Oxford: Oxford University Press.

Jensen, J., Michael, Herik P. Bang (2013). „Occupy Wall Street: A New Political Form of Movement and Community?" Journal of Information Technology and Politics, 10: 444-462

Keane, J. (2011). "Monitory Democracy: The Secret History of Democracy since 1945." Ishakhan, B. , Stockwell, S. (eds.). The Secret History of Democracy. London: Palgrave Macmillan

Kirshner, B. (2007). "Youth Activism as a Context for Learning and Development." American Behavior-al Scientist, 51 (3): 367-379.

Kohler-Koch, B, Quittkat, C. (2013). De-mystification of participatory democracy: EU-governance and civil society. Oxford: Oxford University Press.

Lijphart, A (1997). Unequal Participation: Democracy's Unresolved Dilemma. American Political Science Review 91, 1-14.

Love it, leave it or change it? Junge Europäer in Mittel- und Osteuropa bekennen sich zur EU, sehen aber Notwendigkeit der Reformen (2017), Policy Brief, Bertelsmann Stiftung, dostupné online na: https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/EZ_flashlight_europe_2017_02_DT.pdf

Macháček, L. (2004) Politická participácia mladých ľudí 2004, CERYS FF UCM v Trnave.

Macháček, L. (2009) Študenti: prvovoliči, ich hodnotová orientácia a politická participácia, dostupné online https://www.iuventa.sk/files/documents/7_vyskummladeze/spravy/davm024/studenti_ich_orientacia_a_participacia.pdf

Macháček, L. (2013) Záverečná správa: Otvorenosť mladšej a staršej generácie Slovenska k radikálno – extrémistickým a nacionalistickým hnutiam. KOMPRAX Iuventa, dostupné online: https://www.iuventa.sk/files/machacek.pdf

Mácháček, L., Bošňáková, M., Dugovičová, M. (2007) Občianska a politická participácia študentov vysokých škôl na Slovensku, Slovenská spoločnosť pre výskum mládeže/SYRS, Bratislava

Mannheim K. (1952) The problem of generations. In Essays on the Sociology of Knowledge, pp.276-320, NY: Oxford Univ. Press.

Martin, A. (2012). "Political Participation among the Young in Australia: Testing Dalton's Good Citizen Thesis." Australian Journal of Political Science, 47 (2): 211–226.

Milo, D., Klingová, K., (2018) GLOBSEC YOUTH TRENDS: How Young Central Europeans View the World, Globsec Policy Institute, dostupné online na: https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2018/02/GLOBSEC-Youth-Trends-How-Young-Central-Europeans-View-the-World.pdf

Mladí ľudia v kyberpriestore. Šance a riziká pre demokraciu, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2016, dostupné online na: http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/subory/Mladi_v_kyberpriestore.pdf

Mondak, J., Halperin, K. (2008). "A framework for the study of personality and political behaviour." British Journal of Political Science, 335 - 363.

Mowles, C. (2007). "Promises of transformation: just how different are international development NGOs?" Journal of International Development, 19 (3): 401-411.

Norris, P. (2002). Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism. New York: Cambridge University Press.

Norris, P. (2003). Young People & Political Activism:From the Politics of Loyalties to the Politics of hoice? Report for the Council of Europe Symposium: "Young people and democratic institutions: from disillusionment to participation." Strasbourg, 27-28Th November 2003. http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/COE.pdf

Norris, P., Lovenduski, J., Campbell, R. (2004). Closing the Activism Gap: Gender and Political Participation in Britain. London: Electoral Commission.

Pattie, C., Seyd, P., Whiteley, P (2004). Citizenship in Britain. Cambridge: Cambridge University Press.

Plutzer, E. (2002) "Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources, and Growth in Young Adulthood" The American Political Science Review, 96 (1): 41-56.

Príčiny radikalizácie mládeže vo veku 14 až 17 rokov. Hlavné zistenia z kvalitatívneho výskumu december 2017 - január 2018. (2008) dostupné online: https://www.iuventa.sk/files/pr%C3%AD%C4%8Diny%20radikaliz%C3%A1cie%20ml%C3%A1de%C5%BEe%20-%2011042018.pdf

Prieskum rady mládeže Slovenska (2007) Dostupné online na: http://visegrad.mladez.sk/wp-content/uploads/2017/03/V4-infografika.pdf

Prieskum verejnej mienky o vnímaní demokracie na Slovensku (2016), INEKO, dostupné online na: www.ineko.sk/file_download/1046

Public opinion in Hungary, Poland, Czech Republic and Slovakia (2017), Center For Insights in Survey Research, dostupné online na: https://www.iri.org/sites/default/files/four_country_full_presentation_may_24_2017.pdf

Putnam, Robert D. (2000). "Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community". New York.

Rainie, L., Wellman, B., (2012) "Networked: The New Social Operating System". Cambridge, MA: MIT Press.

Rosenstone, S. J., Hansen, J. M. (2003). Mobilization, participation, and democracy in America. New York: Longman.

Rossi, F. (2009). "Youth Political Participation: Is This the End of Generational Cleavage?" International Sociology, 24 (4): 467-497.

Saner, M. (2017) Joy of unisex: the rise of gender-neutral clothing, The Guardian September 2017, dostupné online na: https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/sep/04/joy-unisex-gender-neutral-clothing-john-lewis

Schuman, H., Corning, A. (2012). "Generational Memory and the Critical Period: Evidence for National and World Events." Public Opinion Quarterly 76 (1): 1–31.

Sex and Equality 2016: State of the Nation (2016), Fawcett Society, dostupné online na: https://www.fawcettsociety.org.uk/Handlers/Download.ashx?IDMF=a9a69875-749a-4482-9a8b-5bffaafe3ee7

Sloam, J. (2013). "Voice and Equality: Young People's Politics in the European Union." West European Politics, 36 (4): 836-858.

Smets, K., Neundorf, A. (2014). "The Hierarchies of Age-Period-Cohort Research: Political Context and the Development of Generational Turnout Patterns." Electoral Studies 33 (1):

Stokes, B. (2015a). U.S. and European Millennials differ on their views of fate, future | Pew Re-search Center, http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/02/10/u-s-and-european-millennials-differ-on-their-views-of-fate-future/

Stokes, B. (2015b). Who are Europe's Millennials? | Pew Research Center, http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/02/09/who-are-europes-millennials/

Taylor, P. (2014). The Next America: Boomers, Millennials, and the Looming Generational Show-down, Public Affairs.

The Millennials: A Portrait of Generation Next, Pew Research Center, 2009.

Toril, A., van Aelst, P, and Curran, J. (2010). "Media systems and the political in-formation environment: a cross-national comparison." International Journal of Press Politics 15: 255-271.

Torney-Purta, J., Schwille, J., Amadeo, J. (Eds.) (1999) Civic education across countries: Twenty-four national case studies

from the IEA Civic Education project. Amsterdam: Interna-tional Association for the Evaluation of Educational Achievement.

Torney-Purta, J., Wilkenfeld, B., Barber, C., (2008). "How adolescents in 27 coun-tries understand, support and practice human rights." Journal of Social Issues, 6: 857-880.

Transatlantic Trends Key Findings 2013, (2013), dostupné online na: http://www.gmfus.org/publications/transatlantic-trends-2013

Troll, L. E. (1970). "Issues in the study of generations." Aging Hum. Devel. 1.3: 199-218

Vitak, J., Zube, P., Smock, A., Carr, C. T., Ellison, N., & Lampe, C. (2011). It's complicated: Facebook users' political participation in the 2008 election. Cyberpsychology, Behavior and Social Net-working, 14: 3, 107–114.

Vrabec, N. (2009) ON-LINE GENERÁCIA: informácie, komunikácia a digitálna participácia mládeže v informačnej spoločnosti. Súhrnná správa o výsledkoch výskumu, dostupné online: https://www.iuventa.sk/files/documents/7_vyskummladeze/spravy/davm027/on_line_generacia_publikacia.pdf

Wicks, R., LeBlanc, J., Wicks, S., Maxwell, A., Schulte, S. (2014). "Correlates of Political and Civic En-gagement Among Youth During the 2012 Presidential Campaign." American Behavioral Scien-tist, 58 (5): 622–644.

Young Citizens and New Media: Learning and Democratic Engagement, ed. Peter Dahlgren (New York: Routledge, 2008).

Youth, Democracy, and Politics: Slovakia (2008) NDI Youth Research Project/ Institute for Public Affairs, dostupné online

na:https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI%20Slovakia%20Youth%20Polling%202018.pdf

Zubalová, M., a kolektív (1994) Mládež Slovenskej republiky, jej hodnotová orientácia a spôsoby trávania času. Štatistický úrad Slovenskej republiky, číslo 3.

O Autorovi

Viera Žúborová je absolventkou Filozofickej fakulty, Univerzity Palackého v Olomouci, titul Ph.D. získala v odbore politológia. Viera Žúborová pracovala 10 rokov na Univerzite Sv. Cyrila a Metoda v Trnave na rôznych pozíciách (prodekanka pre výskum a strategické projekty, vedúca Katedry politológie a európskych štúdií, odborný asistent, riaditeľka Centra výskumných projektov). Pracovala ako výkonná redaktorka odborného časopisu Slovak Journal of Political Science. V rokoch 2016 - 2018 pôsobila ako senior výskumník v think-tank Centre for European and North Atlantic Affairs (CENAA).

V roku 2017 absolvovala vzdelávací program "scholar in residence" ISGAP na Oxfordskej univerzite a v roku 2010 bola visiting scholar na Univerzite Libre de Bruxelles (Cevipol - ULB). Viera Žúborová je spoluzakladateľkou neziskovej organizácie Trnavská alternatíva a spoluzakladateľkou neziskovej organizácie Mladá Archa, kde v rokoch 2015 - 2017 vystupovala ako riaditeľka. Obe neziskové organizácie sa zameriavajú na organizáciu rôznych vzdelávacích a tvorivé aktivity podporujúcich kritické myslenie študentov a mládeže vrátane projektov zameraných na rozvoj verejného priestoru a aktívnu účasť na miestnej úrovni. Viera Žúborová v rokoch 2015 - 2017 pôsobila v pozícii komentátora pre internetové noviny Aktuality.sk. Od roku 2017 pôsobí na pozícii výkonnej riaditeľky Bratislava Policy Institute, kde sa zameriava na témy extrémizmu a radikalizácie, občianstva, participácie mladých ľudí, tranzitológie a konsolidácie politických režimov.

GEN YZ

Generácie budúcnosti

Autor: Viera Žúborová

Jazyková korektúra: Eva Szitásová

Bratislava Policy Institute – Nadácia Hannsa Seidela

Bratislava 2018

ISBN: 978-80-973236-0-8